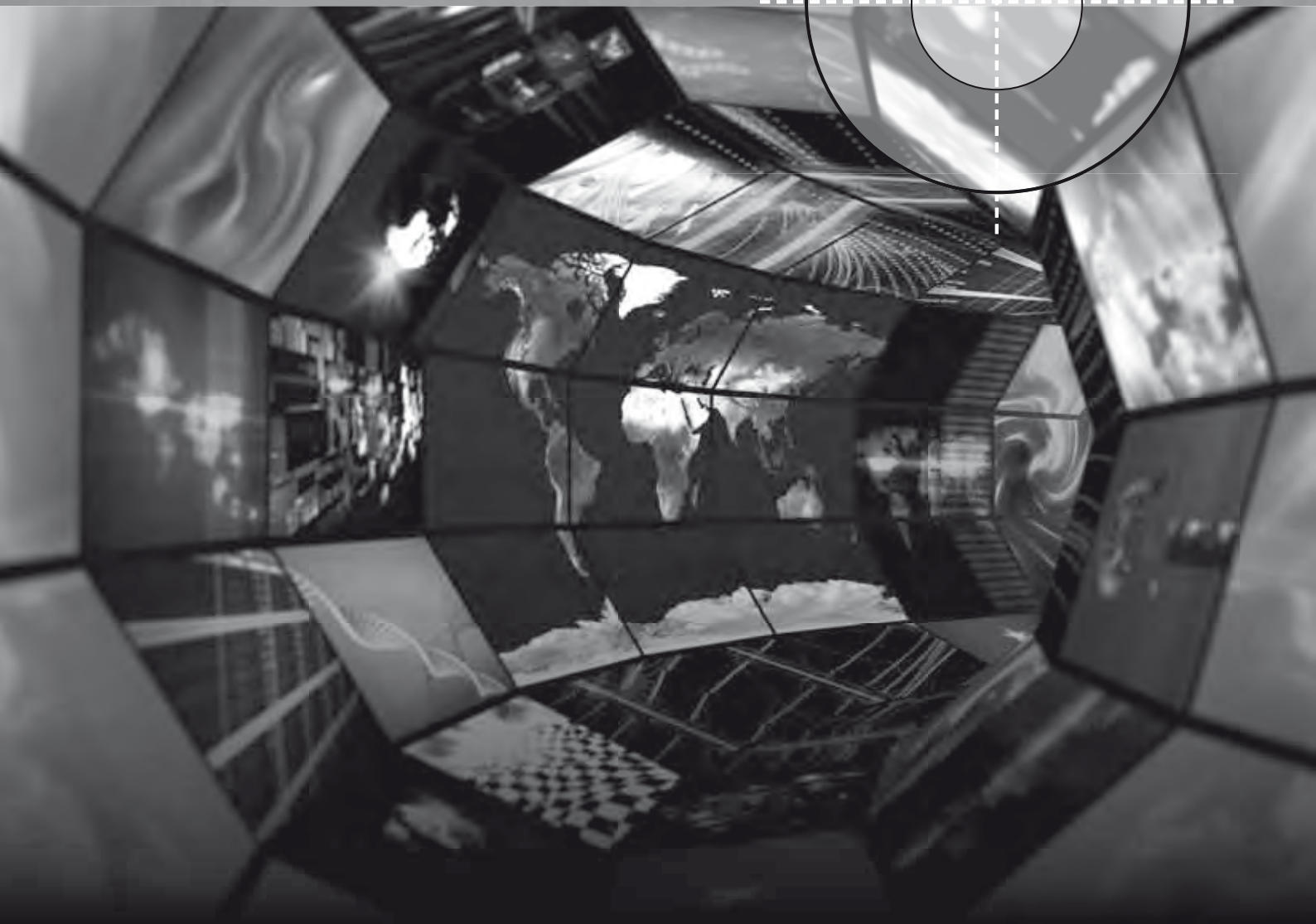
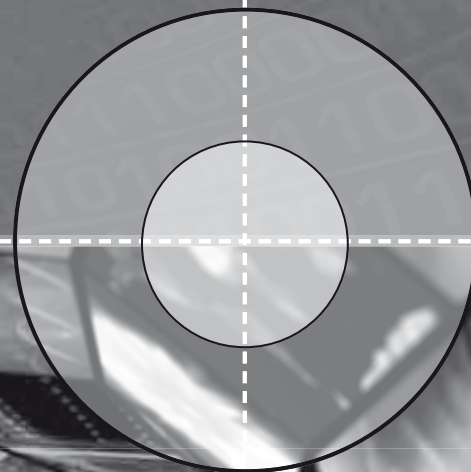

Cross Media in cijfers

Cross Media Monitor 2010

Titel

Cross Media in Cijfers
Cross Media Monitor 2010

Juni 2010

© Stichting iMMovator, juni 2010

Vereenvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van Stichting iMMovator Cross Media Network. Citeren uit de Cross Media Monitor is alleen toegestaan met bronvermelding.

Auteurs

Olaf Koops MSc, TNO Bouw en Ondergrond
Monique Roso MSc, Linea Franca Tekst en Onderzoek
Prof. dr. Paul Rutten, Universiteit Leiden
ir. Frank Visser, Stichting iMMovator

Ontwikkeling

De Cross Media Monitor 2010 is een initiatief van iMMovator Cross Media Network en bouwt voort op het werk dat is verricht voor de Cross Media Monitor 2008 en 2006.

Het format voor de Cross Media Monitor werd in 2006 ontwikkeld door het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND i.s.m. iMMovator. TNO Bouw en Ondergrond leverde de kwantitatieve analyse voor de Cross Media Monitor 2010.

Financiering

DE CROSS MEDIA MONITOR IS MEDE GEFINANCIERD MET STEUN VAN HET EUROPEES FONDS VOOR REGIONALE ONTWIKKELING VAN DE EUROPESE COMMISSIE

Productie

Ontwerp: BWS-Excelsior, Haarlem
Print: All-In Printing, Haarlem
Oplage: 400

Distributie

Stichting iMMovator

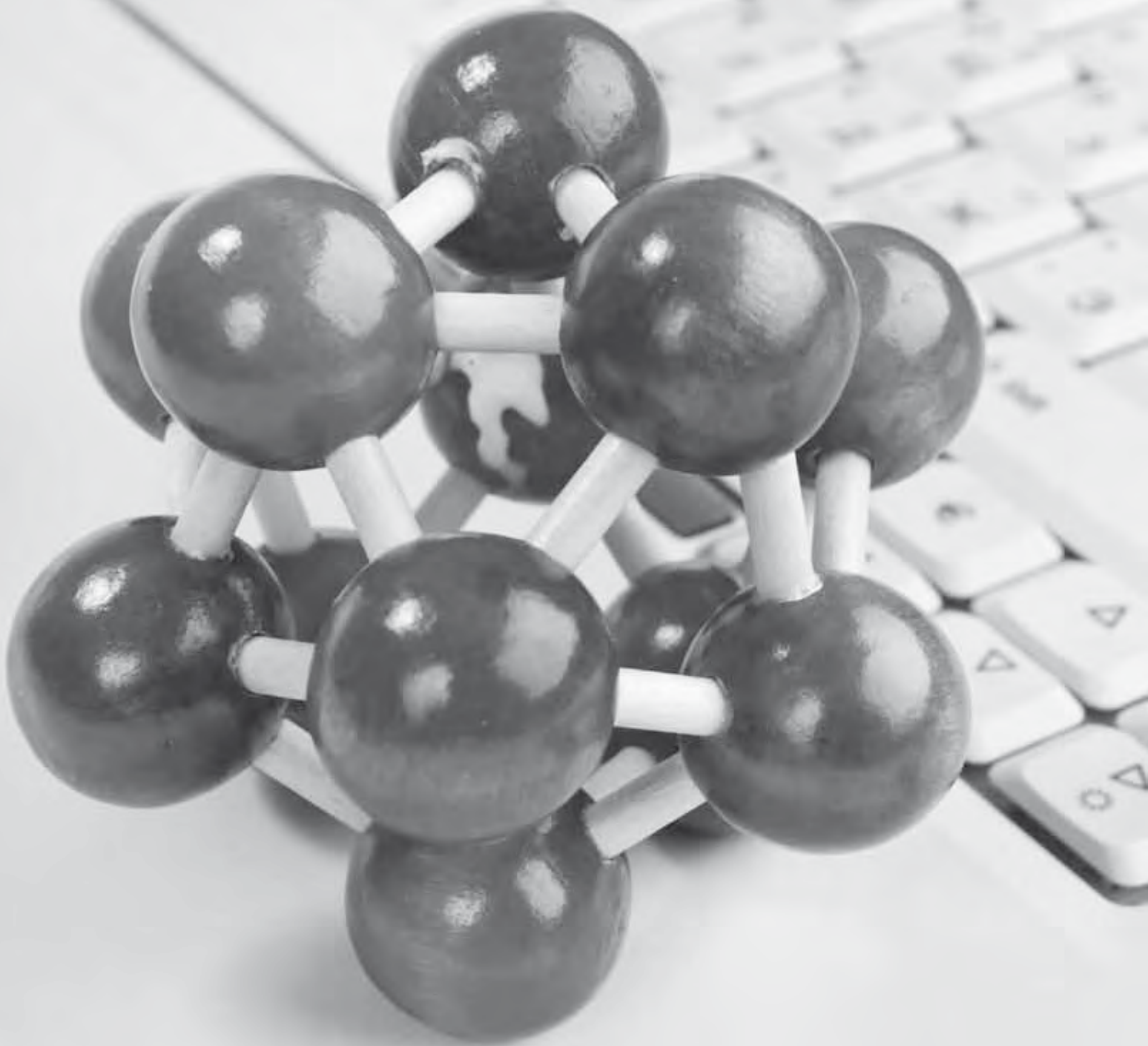
U kunt de digitale versie van deze publicatie ook downloaden op www.immovator.nl

Hard copies zijn te bestellen bij iMMovator of op info@immovator.nl of tel 035 - 6777 507

Meer informatie over iMMovator, de Cross Media Monitor en de mogelijkheden voor maatwerkproducten op basis van de Cross Media Monitor is te vinden op www.immovator.nl

	Managementsamenvatting	4
1.	Inleiding	10
2.	Creatieve industrie en ICT: definities	14
3.	Creatieve industrie en ICT: nationaal en regionaal	26
	3.1 Nationale trends in de creatieve industrie en ICT	27
	3.2 Werkgelegenheid in de creatieve industrie en ICT: verdieping	36
	3.3 Nederland in regio's	41
4.	Top 25 cross media steden van Nederland	44
	4.1 Werkgelegenheid	45
	4.2 Onderwijs	51
5.	Cross media in de Noordvleugel	54
	5.1 Werkgelegenheid: stand van zaken 2009	55
	5.2 Groei werkgelegenheid	59
	5.3 Groei werkgelegenheid: verdieping	63
	5.4 Werkgelegenheid naar grootteklasse	67
	5.5 Groei werkgelegenheid naar grootteklasse	69
	5.6 Vestigingen	72
	5.7 Omzet	75
6.	Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel	78
	6.1 Amsterdam	79
	6.2 Utrecht	84
	6.3 Hilversum	89
	6.4 Amersfoort	94
	6.5 Haarlemmermeer	99
	6.6 Almere	104
	6.7 Haarlem	109
	6.8 Nieuwegein	114
	6.9 Amstelveen	119
	6.10 Zaanstad	124
	Bijlagen	130
	Bijlage 1. Definities + codes	131
	Bijlage 2. Lijst gemeenten	133

Positie van ICT-sector en creatieve industrie: bovengemiddelde banengroei

De Cross Media Monitor geeft inzicht in de economische ontwikkeling van de creatieve industrie en de ICT-sector op nationaal, regionaal en lokaal niveau. De focus ligt op de Noordvleugel van de Randstad, waar beide sectoren sterk zijn geconcentreerd. Gezamenlijk hebben de ICT-sector en de creatieve industrie in Nederland in 2009 een aandeel van 6,5% in de totale Nederlandse werkgelegenheid, oftewel circa 520.000 banen. In de periode 1996-2009 groeide de sector gemiddeld 0,5% per jaar sneller ten opzichte van het nationaal gemiddelde van 1,8% per jaar. In de periode 2007-2009 vlakke de extra groei af (1,6% om 1,4% nationaal). Dit is een signaal van de conjunctuurgevoeligheid van beide sectoren, en met name van de ICT-sector: het positieve verschil in banengroei loopt snel terug (van +0,5% naar +0,2%).

Ontwikkelingen 2007-2009: eerste tekenen van recessie worden zichtbaar

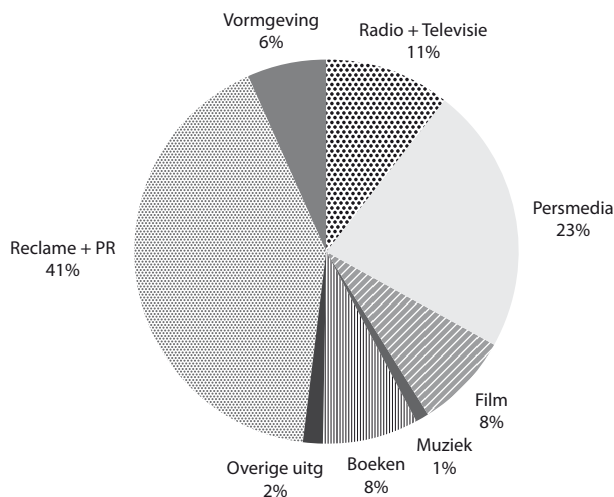
Een economische recessie is eerst zichtbaar in dalende omzetten en pas dan in dalende werkgelegenheid. Ondanks dat de cijfers voor het jaar 2009 nog niet beschikbaar zijn, zien we in de omzetcijfers het begin van de recessie inmiddels naar voren komen. De gemiddelde omzet per baan nam tussen 2006-2008 in een aantal domeinen van de ICT en creatieve industrie sterk af, zoals bij de reclamebureaus, architecten en dienstverleners op gebied van ICT. De omzetgroei van de creatieve industrie vertraagde tussen 2006-2008 terug ten opzichte van de groeisput in de jaren daarvoor. De omzet in de ICT-sector kromp tussen 2006-2008. De werkgelegenheidseffecten van de economische teruggang worden ook zichtbaar. De banengroei vertraagt in de creatieve zakelijke diensten (reclamebureaus, vormgeving) en softwareontwikkeling. Het reeds bestaande banenverlies versnelt in de grafische sector, de hardwareproductie en in de telecommunicatie.

Contentindustrie: structurele groeier dankzij nieuwe media

De contentindustrie is de economische sector die creatieve productie combineert met informatie- en communicatietechnologie. Deze sector vertoont sinds 1996 een groei van gemiddeld 3,3% per jaar en die trend is ondanks de recessie sinds 2007 voortgezet. De contentindustrie telt bijna 150.000 banen. De grootste bedrijfstak wordt gevormd door reclame- en PR-bureaus, goed voor 62.000 banen. De persmedia vormen met 34.000 banen de tweede bedrijfstak. De snelstgroeiende bedrijfstakken sinds 1996 zijn de tv- en filmproducenten en de vormgevers.

De contentindustrie is als onderdeel van de ICT-sector een stabiliserende factor. De technologische sectoren (ICT-diensten, hardware) zijn niet alleen conjunctuurgevoelig maar hebben ook te maken met levenscycli van technologieën en met internationale concurrentie. Dit vertaalt zich in bijvoorbeeld een groot verlies van arbeidsplaatsen in de grafische industrie en de hardwareproductie, maar ook in een stagnatie van de telecomsector.

Figuur 1: samenstelling contentindustrie Nederland, 2009

Bron: LISA

Regionale specialisatie: content is een Randstedelijk feestje

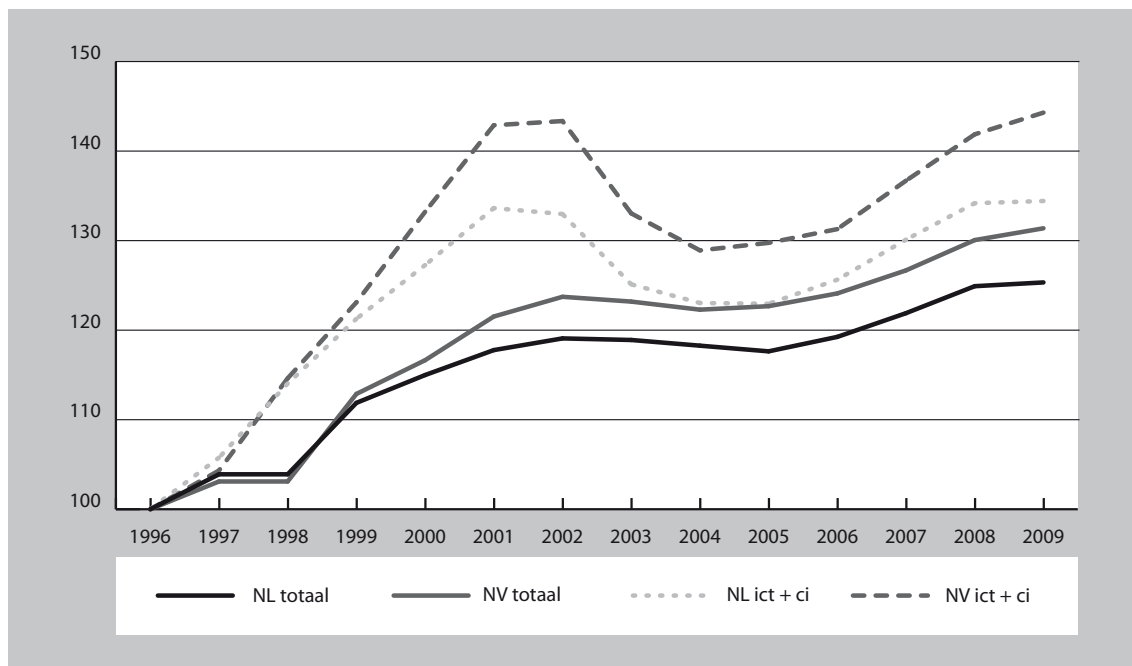
Amsterdam is en blijft het onbetwiste centrum van creatieve industrie en ICT-sector met ruim 60.000 banen. De drie overige grote steden Utrecht, Den Haag en Rotterdam volgen op grote afstand. Eindhoven bevindt zich, samen met Groningen, Nijmegen en 's-Hertogenbosch, als niet-Randstedelijke gemeenten in de top 10. Hengelo, Zaanstad en Leeuwarden zijn sinds 1996 uit de top 25 verdwenen om plaats te maken voor Maastricht, Zwolle en Amstelveen. De creatieve en ICT-werkgelegenheid maakte hier een groeispurt door waardoor ze sneller op de lijst stegen. Hoewel creatieve werkgelegenheid geen Randstedelijk feestje is, is de contentindustrie wel in de Randstad geconcentreerd.

Amsterdam realiseerde ook sinds 1996 de hoogste werkgelegenheids groei, +20.000 banen. Haarlem, Eindhoven en Haarlemmermeer verloren sindsdien juist werkgelegenheid. De afgelopen twee jaar hebben zowel jonge als gevestigde steden werkgelegenheid prijs moeten geven: Rijswijk, Zoetermeer, Haarlemmermeer, Groningen, Maastricht, Nijmegen, Haarlem en Hilversum.

Noordvleugel: hogere pieken, diepere dalen in werkgelegenheids groei

De Noordvleugel is goed voor 39% van het aantal banen in de creatieve industrie en een derde van het aantal ICT-banen in Nederland. De contentindustrie in de Noordvleugel telt 64.000 banen. Uit figuur 2 komt naar de conjunctuurgevoeligheid van de creatieve industrie en ICT-sector naar voren: in goede tijden is de stijging sterker maar in slechte tijden is ook de daling groter ten opzichte van de banengroei in de economie als totaal. De Noordvleugel heeft geprofiteerd van de snellere banengroei tot 2001, waardoor de regio een structurele voorsprong heeft opgebouwd.

Figuur 2: Index banengroei totaal en creatieve industrie+ICT, Nederland en Noordvleugel (1996=100)

Bron: LISA

Steden in de Noordvleugel: grote steden verstevigen positie

Het aantal creatieve en ICT-banen in de Noordvleugel blijft groeien. Lokaal zijn echter wel verschillen zichtbaar; zo verliezen Haarlemmermeer, Haarlem en Hilversum werkgelegenheid. Amsterdam, Utrecht, Amersfoort, Almere en Zaanstad groeien bovengemiddeld. Zaanstad heeft zich daarmee hersteld van een periode van stagnatie en verlies tot 2006. Haarlem en Haarlemmermeer zetten de trend voort die in 2001 werd ingezet. Hilversum wordt pas sinds 2008 met banenverlies geconfronteerd.

Tabel 1: Werkgelegenheidsgroei in de periode 2007-2009 in de ICT, creatieve industrie en content in top 10 gemeenten van de Noordvleugel, Noordvleugel en Nederland

Gemeente	Groei creatieve industrie 2007-2009 (in aantallen)	Creatieve industrie 2009 (in aantallen)	Groei ICT 2007-2009 (in aantallen)	ICT in 2009 (in aantallen)	Groei Content 2007-2009 (in aantallen)	Aandeel CI+ICT in Noordvleugel
Amsterdam	3.233	39.684	4.585	45.181	3.370	32%
Utrecht	986	9.385	1.405	22.085	610	14%
Hilversum	-199	11.416	-776	12.937	-193	8%
Amersfoort	457	2.922	771	7.260	149	5%
Haarlemmermeer	-371	2.981	-705	6.511	-240	4%
Almere	872	3.089	887	6.344	659	4%
Haarlem	5	3.403	-202	5.540	-140	4%
Nieuwegein	-298	794	817	6.103	-325	3%
Amstelveen	69	2.221	337	4.551	85	3%
Zaanstad	206	1.668	210	2.786	201	2%
Top10	4.960	77.563	7.329	119.298	4.176	78%
Noordvleugel	5.693	96.224	8.784	155.483	4.578	100%
Nederland	15.089	249.293	11.309	425.435	9.555	

Bron: LISA

ICT-sector en creatieve industrie: banengroei vooral in ontwikkel- en creatieve fase

De deelsectoren van de ICT-sector en creatieve industrie vertonen verschillende ontwikkelingspatronen. Creatieve industrie en content (de laatste als onderdeel van de ICT-sector) vormen een structurele groeisector over de hele periode 1996-2009. Daarbij valt op dat met name de scheppende bedrijfstakken sterk en soms zeer sterk groeien: ontwerpers, kunstenaars, schrijvers, producenten van podiumkunst, films en tv-programma's, fotografen, freelance journalisten. In hun kielzog groeide ook de werkgelegenheid bij ondersteunende bedrijven en organisaties. De werkgelegenheid in de exploitatiefase -omroepen, uitgeverijen- groeit echter nauwelijks en loopt in een aantal bedrijfstakken, zoals de dagbladuitgeverijen, zelfs terug.

De ICT-sector stabiliseert zich in Nederland met sterke verschillen tussen de bedrijfstakken. De software-sector heeft zich sinds 2006 hersteld van de snelle krimp in de periode 2001-2005, na het uiteenspatten van de internetbubbel. Facilitaire en digitale ICT-diensten groeien door. De klappen vallen in de grafische en de hardwareindustrie, met een structureel banenverlies van resp. 3,5% en 2,8% gemiddeld per jaar en een versnelling hiervan sinds 2007.

ZZP'ers pijlers onder banengroei creatieve industrie en ICT-sector

Sinds 2007 vormen de zzp'ers de pijlers onder de banengroei in de creatieve industrie en de ICT-sector. Daarvoor droegen middelgrote en grote ondernemingen ook nog bij aan de werkgelegenheidsgroei. De grote bedrijven stoten echter sindsdien in beide sectoren louter banen uit. Een derde van de werkgelegenheidsgroei onder eenpitters sinds 1996 ontstond de laatste twee jaar.

Deze stijging heeft verschillende oorzaken. Ten eerste daalt de werkgelegenheid bij grote organisaties sinds twee jaar. Uit berichten in de vakpers komt naar voren dat veel ex-werknemers doorstarten als zzp'er. Ten tweede stijgt het aantal inschrijvingen voor creatieve studies sinds een aantal jaren. Deze alumni komen op

de arbeidsmarkt in een periode dat middelgrote en grote organisaties weinig tot geen personeel aannemen. Als alternatief schrijven deze jonge starters zich in als freelancer. Ten derde stijgt het aantal zzp'ers in de economie als geheel sinds een decennium, wat samenhangt met een groeiende behoefte van werkenden om hun werkzaamheden meer naar eigen inzicht in te richten en te combineren met bijvoorbeeld zorgtaken. De economische groei tot 2009 bood ook voldoende marktkansen, zeker voor zzp'ers die via eerdere loondienstverbanden toegang hebben tot netwerken met potentiële opdrachtgevers. Tenslotte geldt de inschrijvingsplicht in het Handelsregister sinds juli 2008 ook voor freelancers in een vrij beroep, onder wie kunstenaars, schrijvers, freelance journalisten en fotografen. Deze inschrijvingsplicht leidt tot een stijging van het aantal eenpitters in de statistieken.

Deze trends voeden de doorontwikkeling van de cross mediasector naar een flexibele netwerkstructuur met ad hoc samengestelde teams. Dat maakt de cross mediasector enerzijds flexibel. Anderzijds is samenwerking wel nodig om schaal te ontwikkelen voor strategische vraagstukken.

Onderwijs: creatieve opleidingen groeien, informaticaopleidingen krimpen

Voor deze Cross Media Monitor is voor het eerst het aantal MBO-, HBO- en wetenschappelijke opleidingen voor de creatieve industrie en de ICT-sector en het aantal studenten geïnventariseerd. De creatieve opleidingen zitten duidelijk in de lift. Sinds het cursusjaar 2005/2006 is het aantal inschrijvingen gestegen van 66.000 naar ruim 77.000. Het aantal inschrijvingen aan informaticaopleidingen daalde daarentegen van 51.000 naar 49.000. Er is sprake van een sterke concentratie van het onderwijs in de Noordvleugel van de Randstad, met Amsterdam en Utrecht als zwaartepunten. Crossmediale werkgelegenheid en opleidingen lopen niet altijd parallel. Zo tellen Arnhem, Tilburg, Enschede en Zwolle relatief veel opleidingen maar blijft hun werkgelegenheid in de creatieve industrie en de ICT-sector daarbij achter. Steden als Almere, Nieuwegein, Haarlemmermeer, Zoetermeer en Amstelveen daarentegen blinken niet uit in onderwijs maar huisvesten wel veel banen in de creatieve industrie en ICT-sector. Beschikbaarheid van bedrijfshuisvesting zou hier de verklarende vestigingsplaatsfactor kunnen zijn.

Het stijgend aantal inschrijvingen voor creatieve opleidingen op MBO-, HBO- en wetenschappelijk niveau zorgt voor een structurele en stijgende instroom van jong talent. De arbeidsmarktperspectieven voor creatieve studenten worden niet altijd even goed genoemd. Het aantal banen in de exploitatiefase groeit nog niet navenant mee: omroepen, kranten-, tijdschrift-, boeken- en gameuitgeverijen, film distributie vertonen stagnatie of een lichte daling. Dit is een signaal dat de aansluiting binnen de creatieve waardeketen tussen initiële creatie en productie enerzijds en vermarkting anderzijds nog weinig is verbeterd.

Cross Media Monitor 2010: cijfers in een nieuw jasje

De Cross Media Monitor 2010 is de derde uitgave van de Cross Media Monitor en de eerste monitor die is gemaakt met de nieuwe definitie van de ICT-sector en creatieve industrie. Noodzaak om de ICT-sector en creatieve industrie opnieuw te definiëren, is de internationale herziening van de standaard indeling van economische activiteiten. Daarnaast is de nieuwe bedrijfsindeling aanleiding geweest om ook conceptueel de definities van de ICT-sector en de creatieve industrie kritisch te bekijken. Dat betekent dat de cijfers van deze Cross Media Monitor 2010 niet kunnen worden vergeleken met de cijfers van de Cross Media Monitor 2008. Door de nieuwe classificatie is de kwaliteit van de cijfers binnen de nieuw onderscheiden bedrijfstakken nog niet geoptimaliseerd. Dit beperkt op bedrijfstakniveau soms de analysemogelijkheden.

De Noordvleugel van de Randstad, met Amsterdam als onbetwist centrum, onderscheidt zich door zijn rol als economische motor van Nederland. De Noordvleugel strekt zich uit van Amersfoort en Utrecht via Hilversum en Almere tot Amsterdam, Zaanstad, Haarlem en Haarlemmermeer¹. Innovatie is een belangrijk thema voor het bedrijfsleven, kennisinstellingen en de overheid in de Noordvleugel. Ook voor deze regio geldt dat innovatievermogen een belangrijk onderdeel is van regionale concurrentiekracht. Gezien het grote belang van de Noordvleugel voor de Nederlandse economie, is een sterke economie in deze regio ook van nationaal belang.

1.1 ICT, creatieve industrie en regionale concurrentiekracht

De sectoren ICT en creatieve industrie zijn belangrijke pijlers van de economie in de Noordvleugel van de Randstad. De regio kan bogen op een sterke traditie in deze sectoren en laat landelijk een hoge specialisatie in de sectoren zien. Bijna 40% van de creatieve werkgelegenheid en een derde van de ICT-banen in Nederland is geconcentreerd in de Noordvleugel. Gezamenlijk zijn ze in de Noordvleugel goed voor 10% van de totale werkgelegenheid, tegenover 6,5% in Nederland als geheel. Beide sectoren vertonen sinds 1996 een banengroei die boven het gemiddelde voor de totale economie ligt. ICT en creatieve industrie zijn met elkaar vervlochten via de contentbedrijven, die zowel tot de ICT-sector als tot de creatieve industrie behoren. Deze contentindustrie is in hoge mate in de Noordvleugel geconcentreerd.

In de Cross Media Monitor worden feitelijke ontwikkelingen gemonitord in de ICT-sector en de creatieve industrie om kennis en inzicht te genereren die partijen in de Noordvleugel in staat stelt kansen voor innovatie en concurrentiekracht beter te benutten. De uitkomsten van de monitor bieden aanknopingspunten voor beleid gericht op de ICT-sector en de creatieve industrie en mogelijkheden geven voor evaluatie ervan.

Het format van deze Cross Media Monitor werd in 2006 ontwikkeld vanuit de wens om inzicht te krijgen in de economische ontwikkelingen binnen deze voor de Noordvleugel zo belangrijke economische sectoren. Inzicht in het gecombineerde belang en ontwikkeling van beide sectoren op regionaal niveau ontbrak tot dan toe. De sterke aanwezigheid en de verwachte betekenis van beide sectoren voor innovatie en concurrentie voedde de behoefte aan dieper inzicht in de dynamiek die deze sectoren kenmerkt. De Stichting iMMovator Cross Media Network en het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND stonden aan de wieg van de Cross Media Monitor. TNO Bouw en Ondergrond verzorgt de kwantitatieve analyse.

Sinds de eerste Cross Media Monitor is verschenen, heeft ze een rol gespeeld in gesprekken en beleidsontwikkeling op lokaal, regionaal en nationaal niveau. Een van de grote projecten waarvoor de monitor input heeft geboden, is de ontwikkeling van het concept van de Dutch Media Hub. Dit behelst de positionering van Nederland als de 'digital gateway to Europe', naast de reeds bestaande fysieke mainports Schiphol en de Rotterdamse haven. Dutch Media Hub biedt internationale partijen kennis, infrastructuur en toegevoegde diensten op het gebied van productie, (her)bewerking, opslag, exploitatie en distributie van digitale content. Het project verkeert nu in de fase van het ontwikkelen van pilots en businesscases.

¹ Een overzicht van de gemeenten die tot de Noordvleugel van de Randstad gerekend worden is opgenomen in de bijlage.

1.2 Analyse en methodiek

De monitor omvat een analyse van kwantitatieve gegevens over werkgelegenheid, aantal vestigingen en omzet. De monitor presenteert kwantitatieve gegevens die resulteren uit een nadere analyse van een aantal bestaande databestanden. Daarbij gaat het allereerst om het Landelijk Informatiesysteem Arbeidsplaatsen en Vestigingen (LISA). Deze bron maakt een vergelijking mogelijk op het gewenste gedetailleerde niveau van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI). In het bijzonder is de omvang, in termen van vestigingen, arbeidsplaatsen en omzet, en de regionale spreiding van zowel de ICT-sector als de creatieve industrie onderzocht. Ook is een vergelijking gemaakt met andere relevante sectoren van de economie. De omzet is berekend aan de hand van de Nationale Rekeningen van het CBS. Daarin is ondermeer het nationaal inkomen, de nationale productie en de export naar bedrijfstakken uitgesplitst.

Deze editie van de Cross Media Monitor is gebaseerd op een nieuwe Standaard Bedrijfsindeling. De dynamiek in de economie en het bedrijfsleven leidt tot een continue discussie over de indeling van bedrijfstakken en de afbakening van sectoren. In Nederland wordt deze indeling aangeduid met de term Standaard Bedrijfsindeling. De SBI is gebaseerd op een internationale, in Europees verband gehanteerde indeling, de NACE-codering (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne). Structurele veranderingen in sectoren leiden gemiddeld eenmaal per decennium tot een herziening van de NACE-codering. De jongste herziening dateert van 2008 en heeft onder meer gevolgen voor de indeling van de bedrijfstakken in de creatieve industrie en de ICT-sector. Sommige bedrijfstakken worden opeens zichtbaar, zoals gaming; deze bedrijfstak was daarvoor onzichtbaar omdat de bedrijven waren geassocieerd onder verschillende SBI-codes die de ICT-sector vormden. Andere bedrijfstakken daarentegen verdwijnen uit beeld; dat is bijvoorbeeld het geval bij de ontwerpbureaus voor stedenbouw, verkeer en ruimte. Deze verdwijnen in een grote generieke SBI-code die de verschillende typen ingenieurbureaus samenvoegt. Ook voor de definitie van de ICT-sector heeft de herziening van de SBI-codes gevolgen. Die gaan echter niet zo ver als voor de creatieve industrie.

De operationele definitie zoals die in voorgaande Cross Media Monitors is gebruikt, werd hiermee op sommige punten opgerekt en op sommige punten aangepast. Daarnaast zijn aanpassingen geweest door opsplitsingen en samenvoegingen van bedrijfstakken. Dit leidde ertoe dat de oude definitie van de creatieve industrie niet meer te reproduceren was. Een nieuwe definitie was noodzakelijk met het oog op herhaalbaarheid van het kwantitatieve onderzoek. Deze operatie is tevens aangegrepen om op basis van inhoudelijke argumenten een aantal bedrijfstakken toe te voegen. Daarbij gaat het om bedrijfstakken waarbinnen het creëren en exploiteren van betekenis en symboolwaarde steeds belangrijkere activiteiten zijn geworden of die ondersteunend zijn aan deze activiteiten. De nieuwe indeling is tot stand gekomen in verschillende workshops tussen Paul Rutten (Universiteit Leiden), Olaf Koops (TNO), Monique Roso (zelfstandig onderzoeker) en Frank Visser (iMMovator). Een uitgebreide toelichting op de nieuwe definitie en de nieuwe indeling is opgenomen in hoofdstuk 2.

Het zal echter wel mogelijk worden gemaakt vanuit de nieuwe definitie een blik terug te werpen op de voorbije jaren. Daarvoor moet echter wel nog wat werk verzet worden door de beheerders van de verschillende databases. Dat betekent een handicap voor deze editie van de monitor. Zo is er inmiddels een aparte code voor game-uitgevers. Die is echter nog onvoldoende met waarnemingen ingevuld, waardoor het volume van de gamesector in Nederland op basis van het gebruikte materiaal, ongewis blijft¹. In de toekomst moet dat veranderen.

¹ Zie daarvoor vooralsnog: Immovator / Jurriaan van Rijswijk (2010) Gaming - Game industrie in de Noordvleugel en Nederland

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 biedt, zoals gezegd, een uitgebreide toelichting op de gevolgen van de herziene Standaard Bedrijfsindeling op de indeling van respectievelijk creatieve industrie ICT-sector. Ook wordt uitgebreid ingegaan op de argumenten voor de nieuwe definitie van de creatieve industrie en ICT-sector. Beide indelingen worden in tabellen overzichtelijk gepresenteerd.

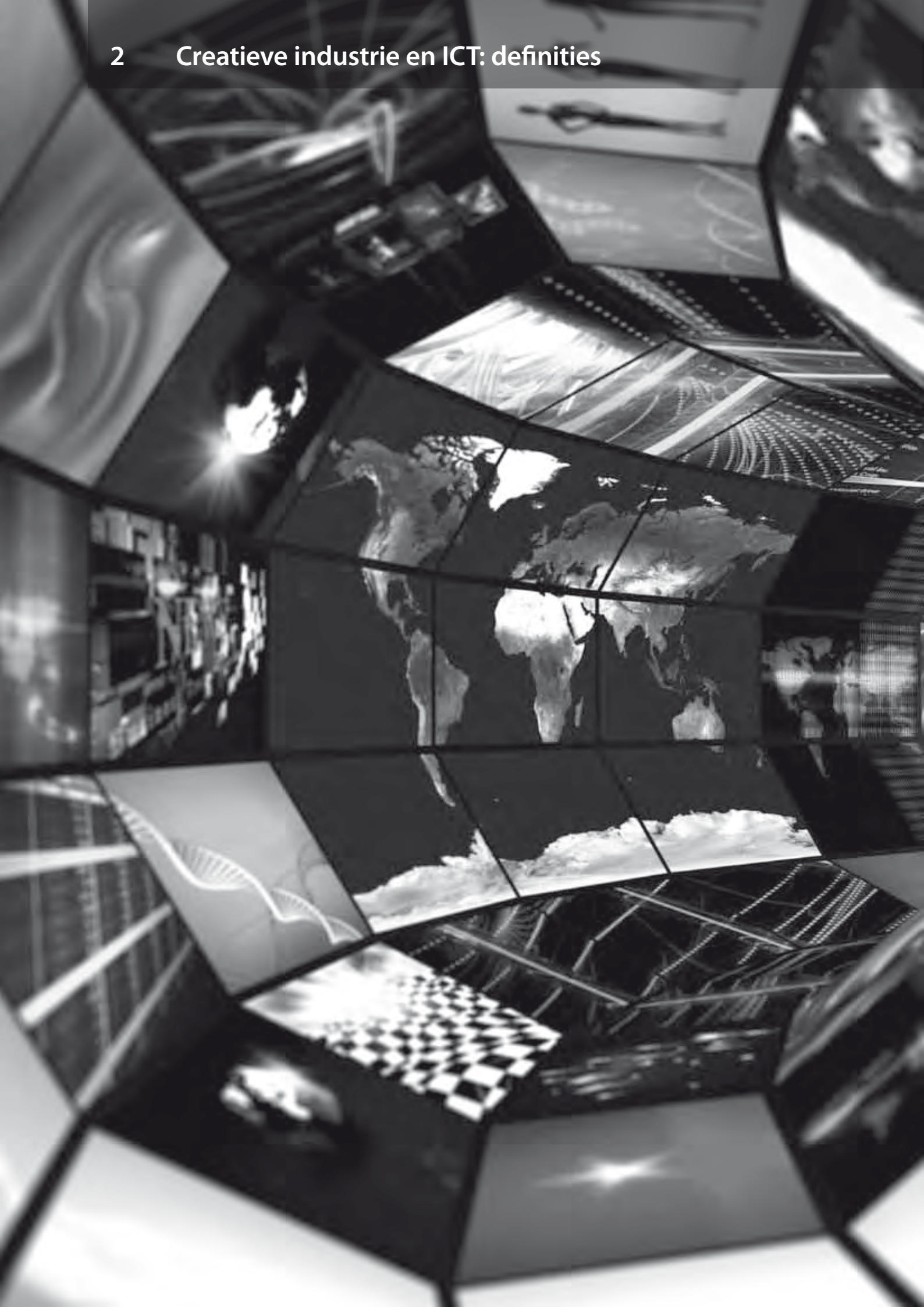
Hoofdstuk 3 biedt cijfers over de creatieve industrie en de ICT-sector op landelijk niveau en op het niveau van zes Nederlandse hoofdregio's.

Hoofdstuk 4 gaat in op de Nederlandse steden die de top 25 vormen, gemeten naar omvang van de creatieve industrie en de ICT-sector gezamenlijk. Hierbij gaat het als eerste om de sectorstructuur op basis van het aantal banen. Het tweede aspect dat wordt belicht, is het onderwijs in deze steden. Daarnaast wordt een landelijk beeld gegeven van de omvang van het onderwijs dat toeleidt naar banen in de creatieve industrie en de ICT-sector.

Hoofdstuk 5 geeft inzicht in de creatieve industrie en de ICT-sector in de Noordvleugel. Ook worden de tien grootste steden in de Noordvleugel met elkaar vergeleken.

Hoofdstuk 6 tenslotte bestaat uit een overzicht van de ontwikkelingen in de creatieve industrie en de ICT-sector in de tien grootste Noordvleugelsteden afzonderlijk.

2 Creatieve industrie en ICT: definities

De Cross Media Monitor heeft als doel om de economische ontwikkelingen in kaart te brengen binnen de creatieve industrie, de ICT-sector en de contentsector, oftewel de sector waarin creatieve industrie en ICT-sector het meest nauw samenwerken. Voor dit onderzoek zijn goede en stabiele definities noodzakelijk. Echter: als gevolg van de internationale wijziging van de standaard bedrijfsindeling voor economische activiteiten, werd een nieuwe definitie voor de creatieve industrie ten behoeve van regionaal-economisch onderzoek noodzakelijk. Daarop wordt in dit hoofdstuk uitgebreid ingegaan.

De standaard bedrijfsindeling is gebaseerd op een internationale, in Europees verband gehanteerde indeling, de NACE-codering (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne). Structurele veranderingen in sectoren leiden gemiddeld eenmaal per decennium tot een herziening van de NACE-codering. De jongste herziening maakt sommige bedrijfstakken opeens zichtbaar, zoals gaming; deze bedrijfstak was daarvoor onzichtbaar in een woud van SBI-codes die de ICT-sector vormden. Andere bedrijfstakken daarentegen verdwijnen uit beeld. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de ontwerp bureaus voor stedenbouw, verkeer en ruimte. Deze werden in de standaard bedrijfsindeling 1993 nog als aparte bedrijfstak onderscheiden en werden opgenomen in de definitie voor de creatieve industrie uit 2004. Reden hiervoor was het accent van deze bureaus op hun ontwerpende functie. Deze ontwerp bureaus zijn bij de nieuwe standaard bedrijfsindeling echter ingedeeld in een bedrijfstak die alle verschillende ingenieurbureaus onder één code brengt. Daardoor is het niet langer mogelijk om de ontwerpende ingenieurbureaus te onderscheiden. Omdat de generieke code voor ingenieurbureaus daardoor ook een groot aantal bureaus omvat waar creatie en ontwerp een ondergeschikte positie innemen in de bedrijfsactiviteiten, is besloten om de generieke bedrijfstak van ingenieurbureaus niet langer te betrekken in de meting voor de creatieve industrie.

Door deze wijzigingen is het niet mogelijk om de cijfers uit deze Cross Media Monitor te vergelijken met die uit de voorgaande edities. De data uit deze Cross Media Monitor moet worden beschouwd als nulmeting op basis van de herziene standaard bedrijfsindeling en de nieuwe definitie van de creatieve industrie, met dien verstande dat het mogelijk wordt om deze categorieën retrospectief toe te passen op de voorbije jaren. De herindeling wordt ook doorgevoerd op de gegevens uit de voorbije jaren, waardoor het mogelijk wordt de trend 1996-2009 te reconstrueren. Het feit dat de gebruikte database nog niet geheel op orde is, stelt voor deze editie van de Cross Media Monitor beperkingen aan de mate van detaillering. Het laagste aggregatieniveau dat in deze monitor wordt gepresenteerd, is het niveau van de zogeheten domeinen. In dit hoofdstuk worden per domein wel de samenstellende bedrijfstakken opgesomd.

2.1 Creatieve industrie

De creatieve industrie is cultureel en economisch een belangrijke sector. Hij zorgt voor culturele ontwikkeling, verschaft banen en creëert waarde. Zeker in het voorbije decennium laat deze sector in de meeste westerse landen bovengemiddelde groeicijfers zien. Zijn innovatieve kracht en daarmee bijdrage aan concurrentiekracht beperkt zich niet tot de eigen sector, maar komt ook tot uiting in de verbindingen die vanuit de creatieve industrie met andere sectoren worden aangegaan. Daarop is zijn centrale plaats in de creatieve economie gestoeld.

De definitie voor de creatieve industrie zoals die door TNO is ontwikkeld en onder meer door de gemeente Amsterdam en Stichting iMMovator wordt gehanteerd, stelt de economische en culturele waarde van betekenis centraal. Het gaat om een sector die creativiteit in zijn naam draagt en drijft op het creërende en scheppende vermogen van individuen, groepen, bedrijven en organisatie. Het creëren, produceren en exploiteren van symbolisch materiaal staat voorop. Dat geldt voor de drie hoofdcategorieën of deelsectoren die binnen de creatieve industrie worden onderscheiden: media- en entertainmentindustrie, kunsten en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke dienstverlening.

Creatie en productie in de creatieve industrie hebben betrekking op het tot stand brengen van het symbolisch materiaal om vervolgens de toegang ertoe te exploiteren. Dat laatste wordt ook wel met uitgeven aangeduid. Creatie, productie en exploitatie (of uitgeven) vormen samen de kern van de creatieve industrie.

TNO heeft de afgelopen jaren verschillende onderzoeken verricht op gebied van de creatieve industrie. In "De creatieve industrie in Amsterdam en de regio" (TNO, 2004) is een operationele definitie ontwikkeld op het laagste bedrijfstakniveau van de SBI'93 bedrijfsindeling voor het meten van de creatieve industrie. Deze definitie heeft als vertrekpunt gediend voor veel onderzoek naar de sector in Nederland.

In dit hoofdstuk wordt de nieuwe operationele definitie van creatieve industrie zoals die door TNO is ontwikkeld en binnen deze editie van de Cross Media Monitor wordt gehanteerd. Aanleiding om de creatieve industrie opnieuw te definiëren, is de internationale herziening van standaardindeling van economische activiteiten. In Nederland worden de economische statistieken in het vervolg weergegeven volgens de SBI 2008 bedrijfsindeling. De nieuwe standaard bedrijfsindeling heeft gevolgen voor de meetbaarheid van de creatieve industrie in Nederland. Daarnaast is de nieuwe bedrijfsindeling een aanleiding geweest om ook conceptueel de definitie van creatieve industrie kritisch te bekijken. Dit heeft geleid tot de nieuwe definitie van creatieve industrie die hier wordt gepresenteerd.

2.1.1 De creatieve waardeketen: creatie, productie en exploitatie

h2
Creatie heeft betrekking op het bedenken en uitwerken van producten en diensten op een dusdanige manier dat het idee, concept of originele werk in productie kan worden genomen. Dat kan zijn het schrijven van een manuscript voor een roman, het vormgeven van een fysiek product, het maken van een beeldend kunstwerk, het schrijven van script voor een film, een compositie voor een opname of een concept voor een game. Creatieve bedenkers en ontwikkelaars, verantwoordelijk voor dit deel van het werk, opereren vaak onafhankelijk van bedrijven. De resultaten van hun inspanningen worden geselecteerd door producenten, waar ze vervolgens als basis dienen voor een product of een dienst.

Productie van en exploitatie tot toegang van creatieve producten en diensten zijn vaak samengebracht in dezelfde onderneming. Dat geldt bijvoorbeeld voor de gamesector en de filmindustrie. Dezelfde bedrijven die verantwoordelijk zijn voor het omzetten van een creatief concept in een exploitabel product of dienst zorgen in dat geval ook dat het product of de dienst in het economisch verkeer terechtkomt door de toegang ertoe te exploiteren. Het komt echter ook voor dat productie en exploitatie door verschillende actoren wordt uitgevoerd. Dat is bijvoorbeeld het geval bij onafhankelijke televisieproducenten die programma's produceren die vervolgens door televisiestations worden geëxploiteerd door ze in een programmaschema aan een publiek aan te bieden.

Het exploiteren van toegang tot informatie gebeurt op verschillende manieren: via elektronische netwerken, via dragers of fysiek door personen toegang te verlenen tot een gebouw of een plaats. Via elektronische weg kunnen consumenten tegen betaling of gratis toegang krijgen tot (digitale) content. In het laatste geval genereren advertentiegelden vaak de benodigde middelen. Het aanbieden van informatie op dragers, van bedrukt papier tot CD's en USB sticks, is een andere vorm van het exploiteren van toegang. Ook kan de toegang tot informatie worden georganiseerd door mensen fysiek toegang te geven tot een plaats of een gebouw. Dat gebeurt bijvoorbeeld in musea, toneelvoorstellingen, popconcerten of pretparken. Hierbij gaat het dus ook steeds om de exploitatie tot informatie die in deze gevallen de vorm van een beleving aanneemt.

Het distribueren van informatie via netwerken, het vermenigvuldigen van een werk door middel van druk of anderszins, en het te koop aanbieden ervan in winkels worden niet tot de kern van de creatieve industrie gerekend. Deze activiteiten zijn niet aan specifieke instanties of bedrijven uit de creatieve industrie gekoppeld. Distributie en vermenigvuldiging worden gecategoriseerd als dienstverlening door informatie- en communicatietechnologie. Winkels voeren vaak een breed assortiment dat niet louter in functie staat van de creatieve industrie. Wel is in de markt zichtbaar dat ICT-bedrijven, zoals telecom- en kabelbedrijven, belangstelling hebben om naast hun infrastructuur ook content te leveren om hun dienstenpakket aantrekkelijker te maken.

Het deel van de creatieve industrie dat werkt voor zakelijke afnemers en daarmee haar producten en diensten niet direct aan consumenten aanbiedt, kent een gedeeltelijk andere structuur. Symbolisch materiaal of betekeniscreërende activiteiten worden geëxploiteerd op de zakelijke markt en beïnvloeden de waardecreatie in andere sectoren dan de creatieve. Daarbij kan het gaan om specifiek werk in opdracht tegen een vaste afgesproken prijs, op basis van een uurtarief of op basis van een royalty gekoppeld aan de afname van een bepaald product of dienst. Een dergelijk model kan van toepassing zijn op productontwerpers en architecten, maar ook op reclame- en PR-bureaus.

2.1.2 Publiek en privaat

De creatieve industrie bestaat zowel uit organisaties en bedrijven die in een grotendeels marktgedreven omgeving werken, als om creatieve organisaties die voor een belangrijk of overwegend deel gefinancierd worden uit publieke middelen en in een (deel)markt werken die nauwelijks door commerciële bedrijven wordt geëxploreerd. Deze organisaties staan met een publieke opdracht in hun markt. Motivatie voor de overheid om gemeenschapsgelden te bestemmen voor dit soort creatieve productie ligt in de vooronderstelde maatschappelijke waarde ervan, in combinatie met het ervaringsfeit dat de markt bepaalde creatieve uitingen niet financiert.

Overigens liggen de grenzen tussen het publieke en het private domein binnen de creatieve industrie minder scherp dan vaak wordt aangenomen. De publieke omroep opereert in markten die ook door private partijen worden bespeeld en is, weliswaar vanuit een publieke opdracht, een concurrent van de commerciële omroep en in het digitale domein ook van de private dagbladpers. De filmindustrie opereert in een marktgedreven context, maar kan in Nederland niet overleven zonder overheidssteun. Uitgevers van kranten en boeken profiteren van een laag BTW tarief, ingegeven door de vooronderstelde positieve uitwerking van de gedrukte media op de cultuur. Voor de boekensector geldt bovendien de vaste boekenprijs, waarmee mogelijke negatieve effecten van de markt voor beschikbaarheid en pluriformiteit van het boekenaanbod wordt geëlimineerd. De grens tussen cultuur en economie is daarmee poreus. Tegelijkertijd wordt het ondernemend denken binnen de gesubsidieerde cultuursector gestimuleerd om op die manier meer cultureel rendement uit de geïnvesteerde publieke middelen te halen.

Duidelijk is dat verschillende soorten instellingen, als we ze al helder van elkaar kunnen scheiden, direct of indirect waarde toevoegen, cultureel én economisch. In die hoedanigheid zijn ze maatschappelijk van belang, ze creëren grensverleggende ervaringen, ze genereren economische waarde en ze geven burgers de kans om in hun levensonderhoud te voorzien. Daarnaast kunnen bedrijfstukken in de creatieve industrie de concurrentiekracht van andere economische sectoren verbeteren, bijvoorbeeld door vormgeving en reclame. Ook kan de creatieve industrie door haar aanwezigheid in de stedelijke omgeving bijdragen aan stedelijke kwaliteit en aantrekkelijkheid, tolerantie en belevingswaarde die op hun beurt een positieve uitwerking hebben op stad en leefomgeving. Het bredere belang voor de samenleving van creatieve productie wordt steeds meer erkend. Daar wordt vaak ook de connectie met innovatie gezien en gelegd. Creatieve industrie is een hefboom.

2.2 Drie deelsectoren in creatieve industrie

Binnen de definitie van de creatieve industrie die door TNO is ontwikkeld, wordt onderscheid gemaakt tussen drie deelsectoren: kunsten en cultureel erfgoed, media- en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening. Daaronder worden specifieke bedrijfstakken ingedeeld op basis van hun plaats in de SBI 2008 bedrijfsindeling. Deze deelsectoren worden hieronder getypeerd.

2.2.1 Kunsten en cultureel erfgoed

Voor de creatieve productie binnen het domein kunsten en cultureel erfgoed geldt doorgaans dat artistieke motieven en een bepaalde esthetische noodzaak centraal staan en pas in tweede instantie andere motieven, zoals economische, een rol spelen. Meer dan in andere onderdelen van de creatieve industrie staat in de kunsten het artistieke en creatieve genie centraal. In het domein van het cultureel erfgoed gaat het vooral om de erkende historische waarde. De maker of de auteur is een belangrijke figuur. Kunsten en cultureel erfgoed nemen een bijzondere positie in cultuur en samenleving in. De nationale, de provinciale én de gemeentelijke overheden kiezen ervoor om de ontwikkeling, exploitatie en onderhoud ervan niet aan de markt over te laten, maar stellen voor creatie, productie, uitgave en distributie publieke gelden ter beschikking. Deze overheden financieren niet alleen de actueel geproduceerde kunsten, maar ook het culturele erfgoed. De kunstensector wordt daarmee voor het overgrote deel gefinancierd uit publieke middelen, terwijl entree- en sponsorgelden in de meeste gevallen een minderheid van de inkomsten uitmaken. Sommige nieuwe kunstvormen, zoals de popmuziek, onttrekken zich aan dat profiel. Daar komt het merendeel van de inkomsten uit de kassa en een minderheid ervan uit sponsoring en de kunstenbegrotingen. In weerwil van het feit dat de inkomsten uit de kassa en sponsoring lijken toe te nemen, geldt dat de kunstenmarkt vooral een overheidsmarkt is. De overheid beslist, op advies van raden van deskundigen die haar terzijde staan, waar de middelen uit de kunstbegroting aan worden besteed.

Domein 1. Podiumkunsten

- a. Beoefening van podiumkunst (creatie)
- b. Producenten van podiumkunst (productie)
- c. Theaters en schouwburgen (exploitatie/uitgave)

Domein 2. Scheppende kunsten

- a. Schrijven en overige scheppende kunst (creatie)
- b. Kunstgalerieën en –expositieruimten (exploitatie/uitgave)

Domein 3. Cultureel erfgoed

- a. Musea (exploitatie/uitgave)
- b. Bibliotheken (exploitatie/uitgave)
- c. Kunstuitleen en overige culturele uitleencentra (exploitatie/uitgave)
- d. Openbare archieven (exploitatie/uitgave)
- e. Monumentenzorg (dienstverlenend)

Domein 4. Overige kunst en erfgoed

- a. Dienstverlening voor uitvoerende kunst (dienstverlenend)
- b. Informatieverstrekking op het gebied van toerisme (dienstverlenend)
- c. Steunfondsen (dienstverlenend)
- d. Vriendenkringen op het gebied van cultuur en fanclubs (dienstverlenend)

2.2.2 Media- en entertainmentindustrie

De media- en entertainmentindustrie zijn in vergelijking met kunsten en cultureel erfgoed zeer marktgedreven. Het overgrote deel van de inkomsten komt van de exploitatie van goederen en diensten op de markt. Overheidssubsidie speelt over het geheel genomen een kleine rol. Belangrijkste uitzonderingen vormen de Publieke Omroep, de filmindustrie en de incidentele perssubsidies die door publieke organisaties aan persorganen of journalisten worden verleend.

De media- en entertainmentindustrie vormen de bakermat van wat wel de populaire cultuur wordt genoemd. Doordat ze zich in haar benadering van cultuurproductie, vanwege haar oriëntatie op de markt, meer aan de beoogde afnemers gelegen laat liggen, staat de populaire cultuur doorgaans dicht bij de leefwereld van alledag dan bijvoorbeeld de kunsten.

In termen van schaal is deze tak relatief omvangrijk en complex en, in vergelijking met de kunsten en de creatieve zakelijke dienstverlening, kapitaalsintensief. Ook is het productieproces in de media- en entertainmentindustrie een relatief collectief proces; er is doorgaans sprake van uitgebreide arbeidsdeling. De media- en entertainmentindustrie bestaan bij de gratie van technologische reproductie en elektronische verspreiding van producten en diensten. Zonder opname- en reproductietechniek zou er nimmer een muziekindustrie of een filmindustrie in de huidige vorm hebben bestaan. Zonder elektronische transmissietechnologie was er nimmer een omroep geweest. Ook wordt digitale technologie ingezet bij de creatie en productie van producten en diensten van deze sector. De elektronische game-industrie is daar geheel op gebaseerd.

Binnen de definitie van media- en entertainmentindustrie vallen verschillende deelsectoren die op hun beurt kunnen worden vertaald in binnen de standaard bedrijfsindeling aangeduide bedrijfstakken. Daarbij moet aangetekend worden dat de aanduidingen die worden gehanteerd, verwijzen naar de bestaande patronen die onder invloed van convergentie steeds meer gaan schuiven en, als reactie daarop in crossmediale strategieën, steeds meer verlaten worden. Bestaande indelingen van bijvoorbeeld omroep versus pers worden online steeds minder relevant, terwijl de bedrijven anno 2010 nog steeds als zodanig worden gecategoriseerd.

Het eerste belangrijke te onderscheiden deelterrein kan worden aangeduid met de media, hier opgevat als vormen van creatie, productie en exploitatie van informatie, in een vast patroon en periodiek verschijnend. Dat deel valt op zijn beurt weer uiteen in omroep en persmedia (dagbladpers en tijdschriften).

De tweede cluster van activiteiten heeft betrekking op wat wel wordt aangeduid met de entertainmentindustrie, waartoe hier ook de boekenuitgevers worden gerekend. Het gaat hier om een industrie die traditioneel in principe losstaande producties uitgeeft op fysieke dragers. Ondanks het feit dat het kan gaan om verschillende creatieve producties van dezelfde makers of uitgaven in een reeks, betreft het hier releases die ieder keer weer via specifieke marketing hun weg naar het publiek moeten vinden. Concreet gaat het om de film- en video-industrie, de muziekindustrie, de boekenuitgevers en de gamesector. Ook rekenen we nu live entertainment tot de entertainmentindustrie. Hieronder vallen pretparken, circus en variété, en kermisattracties. Zij verschaffen het publiek niet alleen toegang tot een beleving maar hebben ook een bepalende rol bij de creatie en productie van het creatieve product. Live entertainment is een brede categorie die eigenlijk verder gaat dan de bedrijfstakken die hier nu genoemd staan. Binnen de sector live entertainment worden ook popconcerten en -festivals, alsook andere grootschalige podiumkunstvoorstellingen, bijvoorbeeld musicals, tot live entertainment gerekend. De bedrijfstakken die daaraan ten grondslag liggen worden in de standaard bedrijfsindeling gedekt door categorieën die behoren tot de kunsten en cultureel erfgoed, samen met producenten en podia die zichzelf doorgaans niet onder entertainment zouden rangschikken.

Domein 1. Radio en televisie

- a. Productie van televisieprogramma's (productie)
- b. Televisieomroepen (exploitatie/uitgave)
- c. Radio-omroepen (exploitatie/uitgave)
- d. Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproducties (dienstverlenend)

Domein 2. Persmedia

- a. Persagentschappen (creatie/productie)
- b. Fotografie (creatie/productie)
- c. Uitgeverijen van kranten (exploitatie/uitgave)
- d. Uitgeverijen van tijdschriften (exploitatie/uitgave)
- e. Overige dienstverlening op het gebied van informatie (dienstverlenend)

Domein 3. Film

- a. Productie van films (productie)
- b. Distributie van films en televisieproducties (exploitatie/uitgave)
- c. Bioscopen (exploitatie/uitgave)

Domein 4. Muziekindustrie

- a. Maken en uitgeven van geluidsopnames (productie/exploitatie/uitgave)

Domein 5. Boekenindustrie

- a. Uitgeverijen van boeken (productie/exploitatie/uitgave)

Domein 6. Overige uitgeverijen

- a. Uitgeverijen van computerspellen (productie/exploitatie/uitgave)
- b. Overige uitgeverijen van software (exploitatie/uitgave)
- c. Overige uitgeverijen (niet van software) (exploitatie/uitgave)

Domein 7. Live entertainment

- a. Pretparken (productie/exploitatie/uitgave)
- b. Circus en variété (productie/exploitatie/uitgave)
- c. Kermisattracties (exploitatie/uitgave)

2.2.3 Creatieve zakelijke dienstverlening

Het derde onderdeel van de creatieve industrie dat hier wordt onderscheiden, is de creatieve zakelijke dienstverlening. Bedrijven die hiertoe worden gerekend, opereren op de zakelijke markt. Producten en diensten die zij toeleveren, voegen symbolische waarde toe aan de producten en diensten die hun afnemers op de markt brengen. Belangrijkste sectoren hierbinnen zijn architectuur, vormgeving en reclame. De basis van de activiteiten van deze creatieve bedrijven is dat ze helpen de concurrentiepositie van andere bedrijven te vergroten. Dat doen ze door de betekenis en belevingsaspecten van hun producten en diensten te verbeteren, of in meer algemene zin, ervoor te zorgen dat de producten en diensten ook cultureel aansluiting hebben bij de beoogde doelgroep. Dit deel van de creatieve industrie lijkt in meer opzichten een mengvorm van kunsten en cultureel erfgoed en media- en entertainmentindustrie. Het combineert een hoge mate van waardering van artistieke en grensverleggendheid met een duidelijke marktgerichtheid. Het strategische belang van de afnemer van de diensten en producten van deze bedrijven is echter doorgaans duidelijk en meestal commercieel van aard. Opvallend is dat in bepaalde delen van deze sector, bijvoorbeeld in de ontwerpsector, auteurschap belangrijk is terwijl dat in bijvoorbeeld de reclamewereld minder geldt. Daar gaat het eerder om de naam en het oeuvre van een bepaald bureau dat daarmee zijn merknaam vestigt. Een bureau ontleent daarbij vaak prestige aan het verwerven van meerdere prijzen die in deze sector veelvuldig worden uitgereikt. De schaal die geldt voor deze vorm van bedrijvigheid is doorgaans kleiner dan voor de media- en entertainmentindustrie. De belangrijkste uitzondering daarop vormen de reclamebureaus die op de internationale markt opereren en die qua omvang vaak niet onderdoen voor een internationaal opererend media- en entertainmentbedrijf. Ook deze sector is relatief arbeidsintensief.

Domein 1. Communicatie en informatie

- a. Reclamebureaus (creatie/dienstverlenend)
- b. Handel in advertentieruimte (dienstverlenend)
- c. Public relationsbureaus (creatie/dienstverlenend)
- d. Organisatie van congressen en beurzen (creatie/dienstverlenend)

Domein 2. Vormgeving en ontwerp

- a. Architecten (creatie)
- b. Industrieel ontwerp en vormgeving (creatie)

Tabel 2.1: Afbakening op bedrijfstakniveau van de creatieve industrie naar deelsectoren

Kunsten en cultureel erfgoed		Media en entertainmentindustrie		Creatieve zakelijke dienstverlening	
7990	Informatieverstrekking op het gebied van toerisme	5811	Uitgeverijen van boeken	7021	Public relations bureaus
90011	Beoefening van podiumkunst	5813	Uitgeverijen van kranten	7111	Architecten
90012	Producenten van podiumkunst	5814	Uitgeverijen van tijdschriften	7311	Reclamebureaus
9002	Dienstverlening voor uitvoerende kunst	5819	Overige uitgeverijen (niet van software)	7312	Handel in advertentieruimte en -tijd
9003	Schrijven en overige scheppende kunst	5821	Uitgeverijen van computerspellen	7410	Industrieel ontwerp en vormgeving
90041	Theaters en schouwburgen	5829	Overige uitgeverijen van software	8230	Organiseren van congressen en beurzen
91011	Openbare bibliotheken	59111	Productie van films (geen televisiefilms)		
91012	Kunstuitleencentra	59112	Productie van televisieprogramma's		
91019	Overige culturele uitleencentra en openbare archieven	5912	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie		
91021	Musea	5913	Distributie van films en televisieproducties		
91022	Kunstgalerieën en -expositieruimten	5914	Bioscopen		
9103	Monumentenzorg	5920	Maken en uitgeven van geluidsopnamen		
94993	Steunfondsen (niet op het gebied van welzijnszorg)	6010	Radio-omroepen		
94994	Vriendenkringen op het gebied van cultuur, fanclubs	6020	Televisie-omroepen		
		6321	Persagentschappen		
		6329	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info		
		74201	Fotografie		
		90013	Circus en variété		
		93211	Pret- en themaparken		
		93212	Kermisattracties		

2.3 Informatie en communicatietechnologie

Informatie- en communicatietechnologie (ICT) is een weids begrip. Het verwijst naar het brede domein waarin bedrijven en instellingen opereren die zich toeleggen op het creëren, produceren, uitgeven, distribueren en faciliteren van (elektronische) informatie en communicatie. Daarbij horen ook het vervaardigen van apparatuur om deze processen (inclusief consumptie van informatie en uitwisselen van informatie) mogelijk te maken. De sector is de afgelopen decennia door digitalisering enorm in belang toegenomen, als zelfstandige economische sector én als enabler van innovatie in de gehele economie.

Bij deze sector moet in het oog gehouden worden dat ICT geen activiteit van de afgelopen decennia is. Een van de meest revolutionaire ICT-ontwikkelingen uit de menselijke geschiedenis is de uitvinding van de boekdrukkunst en de talloze innovaties die daarin hebben plaatsgehad. Dat heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat drukkerijen tot de ICT-sector behoren, niet omdat ze zonder uitzondering van digitale technologie gebruikmaken maar omdat ze de distributie van informatie mogelijk maken. Ontwikkelingen in de ICT-sector hebben bijzondere implicaties voor de creatieve industrie omdat in beide sectoren informatie centraal staat in de bedrijfsvoering. De één creëert, produceert en exploiteert informatie en symbolisch materiaal voortkomend uit creatieve productie; de ander zorgt voor technologie gericht op productie, distributie en consumptie van informatie. Bovendien geldt zowel voor de creatieve industrie als de informatie- en communicatietechnologie dat de ontwikkelingen in hun domein gevolgen hebben voor de economie als geheel. Innovatieve producten en diensten die de kracht van creatieve industrie en ICT combineren behoren momenteel tot de meeste waarde-generende onderdelen in de economie.

Het feit dat zowel in informatie- en communicatietechnologie als in creatieve industrie informatie in brede zin centraal staat, zorgt in de gangbare definiëring van beide sectoren voor overlap. Contentproductie en -exploitatie worden door de sector informatie- en communicatietechnologie gezien als een deel van de sector. Wat binnen die sector content wordt genoemd, komt overeen met wat hiervoor als media- en entertainment-industrie is aangeduid (zonder het onderdeel live entertainment), aangevuld met onderdelen van creatieve zakelijke dienstverlening (in het bijzonder ontwerp, reclame, grafische afwerking en verwante activiteiten en informatieverstrekking ten bate van toerisme en reserveringsbureaus). Naast content wordt in de definitie van informatie en communicatietechnologie een tweetal andere deelsectoren onderscheiden: diensten en hardware.

2.3.1 Content

Onder content vallen alle vormen van economische bedrijvigheid gericht op de zakelijke en consumentenmarkt met het doel informatie te ontwikkelen, te produceren en te exploiteren die via elektronische weg wordt gedistribueerd en geëxploiteerd. Daaronder vallen alle onderdelen van de media- en entertainmentindustrie en twee onderdelen van de creatieve zakelijke dienstverlening: ontwerp, reclame, grafische afwerking en verwante activiteiten.

Domein 1. Radio en televisie

- a. Productie van televisieprogramma's (productie)
- b. Televisieomroepen (exploitatie/uitgave)
- c. Radio-omroepen (exploitatie/uitgave)
- d. Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproducties (dienstverlenend)

Domein 2. Persmedia

- a. Persagentschappen (creatie/productie)
- b. Fotografie (creatie/productie)
- c. Uitgeverijen van kranten (exploitatie/uitgave)
- d. Uitgeverijen van tijdschriften (exploitatie/uitgave)

Domein 3. Film

- a. Productie van films (productie)
- b. Distributie van films en televisieproducties (exploitatie/uitgave)
- c. Bioscopen (exploitatie/uitgave)

Domein 4. Muziekindustrie

- a. Maken en uitgeven van geluidsopnames (productie/exploitatie/uitgave)

Domein 5. Boekensector

- a. Uitgeverijen van boeken (productie/exploitatie/uitgave)

Domein 6. Overige uitgeverijen

- a. Uitgeverijen van computerspellen (productie/exploitatie/uitgave)
- b. Overige uitgeverijen van software (exploitatie/uitgave)
- c. Overige uitgeverijen (niet van software) (exploitatie/uitgave)

Domein 7. Communicatie en informatie

- a. Reclamebureaus (creatie/dienstverlenend)
- b. Handel in advertentieruimte (dienstverlenend)
- c. Public relationsbureaus (creatie/dienstverlenend)

Domein 8. Vormgeving en ontwerp van producten, gebouwen en omgeving

- a. Industrieel ontwerp en vormgeving (creatie)

2.3.2 ICT-diensten

Onder diensten vallen alle vormen van economische bedrijvigheid gericht op de zakelijke en consumentenmarkt om informatie- en communicatieprocessen tussen personen en ten aanzien van gegevens te faciliteren, anders dan het ontwikkelen en produceren van apparatuur en andersoortige materiële voorzieningen. Zoals vermeld is de boekdrukkunst een van de oudere informatie- en communicatietechnologie, in de tijd nog vooraf gegaan door de uitvinding van het schrift, die ooit het einde van de orale cultuur inluidde. Binnen ICT-diensten vormen distributiediensten een belangrijk onderdeel. Daarbij kan een onderscheid worden gemaakt in distributiediensten die fysieke dragers gebruiken voor informatiedistributie en zij die gebruik maken van elektronische netwerken: telecommunicatie. De nieuwe standaard bedrijfsindeling maakt nu ook onderscheid in verschillende vormen van telecommunicatie: draadgebonden, draadloos, via satelliet en overig. Daarnaast worden in de grafische sector de prepress- en premedia-activiteiten en de afwerking als aparte bedrijfstakken onderscheiden. Naast de distributiediensten is de tweede categorie softwareontwikkeling. De derde categorie binnen de ICT-diensten betreft de brede categorie van facilitaire dienstverlening. Hierbinnen zijn beheer van computerfaciliteiten (bijvoorbeeld datacentra), webhosting en de exploitatie van webportals nu apart zichtbaar.

Domein 1. Drukkerijen en reproductie

- a. Drukkerijen van dagbladen
- b. Drukkerijen van boeken e.d.
- c. Drukkerijen van tijdschriften
- d. Drukkerijen van reclame
- e. Drukkerijen van verpakkingen
- f. Drukkerijen van formulieren
- g. Overige drukkerijen anders dan hiervoor genoemd
- h. Reproductie van opgenomen media
- i. Pre-press en pre-media activiteiten (dienstverlenend)
- j. Grafische afwerking en overige verwante activiteiten (creatie/dienstverlenend)

Domein 2. Telecommunicatie

- a. Draadgebonden telecommunicatie
- b. Draadloze telecommunicatie
- c. Telecommunicatie via satelliet
- d. Overige telecommunicatie

Domein 3. Software

- a. Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software

Domein 4. Facilitaire diensten

- a. Advisering op het gebied van informatietechnologie
- b. Beheer van computerfaciliteiten
- c. Gegevensverwerking, webhosting en aanverwante activiteiten
- d. Webportals
- e. Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie

2.3.3 Hardware

Onder hardware vallen alle vormen van economische bedrijvigheid gericht op de zakelijke en consumentenmarkt om informatie- en communicatieprocessen tussen personen en ten aanzien van gegevens te faciliteren door middel van het ontwikkelen en produceren van apparatuur en andersoortige noodzakelijke materiële voorzieningen, alsmede de installatie, verhuur, reparatie en hardware gerelateerd advies.

Domein 1. Vervaardiging ICT-hardware

- a. Vervaardiging van elektronische componenten
- b. Vervaardiging van elektronische printplaten
- c. Vervaardiging van computers en randapparatuur
- d. Vervaardiging van communicatieapparatuur
- e. Vervaardiging van consumentenelektronica
- f. Vervaardiging van meet-, regel-, navigatie- en controleapparatuur
- g. Vervaardiging van optische instrumenten en apparatuur
- h. Vervaardiging van informatiedragers
- i. Vervaardiging van overige elektrische apparatuur
- j. Vervaardiging van kabels van optische vezels
- k. Vervaardiging van overige elektrische, elektronische kabels

Domein 2. Installatie, verhuur en reparatie ICT-hardware

- a. Installatie van elektronische en optische apparatuur
- b. Installatie van elektrische apparatuur
- c. Reparatie van elektronische en optische apparatuur
- d. Reparatie van elektrische apparatuur
- e. Reparatie van computers en randapparatuur
- f. Reparatie van communicatieapparatuur
- g. Verhuur en lease van computers en kantoorapparatuur

Tabel 2.2: Afbakening op bedrijfstakniveau van de ICT-sector naar deelsectoren

Content		Diensten		Hardware	
5811	Uitgeverijen van boeken	1811	Drukkerijen van dagbladen	2611	Vervaardiging van elektronische componenten
5813	Uitgeverijen van kranten	18121	Drukkerijen van boeken e.d.	2612	Vervaardiging van elektronische printplaten
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	18122	Drukkerijen van tijdschriften	2620	Vervaardiging van computers en randapparatuur
5819	Overige uitgeverijen (niet van software)	18123	Drukkerijen van reclame	2630	Vervaardiging van communicatieapparatuur
5821	Uitgeverijen van computerspellen	18124	Drukkerijen van verpakkingen	2640	Vervaardiging van consumentenelektronica
5829	Overige uitgeverijen van software	18125	Drukkerijen van formulieren	2651	Vervaardiging van meet-, regel-, navigatie- en controleapp.
59111	Productie van films (geen televisiefilms)	18129	Overige drukkerijen n.e.g.	2670	Vervaardiging van optische instrumenten en apparatuur
59112	Productie van televisieprogramma's	1813	Prepress- en premedia-activiteiten	2680	Vervaardiging van informatiedragers
5912	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie	1814	Grafische afwerking en overige verwante activiteiten	2731	Vervaardiging van kabels van optische vezels
5913	Distributie van films en televisieproducties	1820	Reproductie van opgenomen media	2732	Vervaardiging van overige elektrische, elektronische kabels
5914	Bioscopen	6110	Draadgebonden telecommunicatie	2790	Vervaardiging van overige elektrische apparatuur
5920	Maken en uitgeven van geluidsopnamen	6120	Draadloze telecommunicatie	3313	Reparatie van elektronische en optische apparatuur
6010	Radio-omroepen	6130	Telecommunicatie via satelliet	3314	Reparatie van elektrische apparatuur
6020	Televisie-omroepen	6190	Overige telecommunicatie	3323	Installatie van elektronische en optische apparatuur
6321	Persagentschappen	6201	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software	3324	Installatie van elektrische apparatuur
6329	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info	6202	Advisering op het gebied van informatietechnologie	7733	Verhuur en lease van computers en kantoorapparatuur
7021	Public relationsbureaus	6203	Beheer van computerfaciliteiten	9511	Reparatie van computers en randapparatuur
7311	Reclamebureaus	6209	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info	9512	Reparatie van communicatieapparatuur
7312	Handel in advertentieruimte en -tijd	6311	Gegevensverwerking, webhosting en aanverwante activiteiten		
7410	Industrieel ontwerp en vormgeving	6312	Webportals		
74201	Fotografie				

Bron: LISA

- Nederland telt 250.000 banen in de creatieve industrie
- Het aantal banen is sinds 1996 met gemiddeld 3,4% per jaar gegroeid
- Sterkste groei in bedrijfstakken die originele content produceren
- ICT-diensten: krimp in traditionele en groei in nieuwe technologieën

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op het aantal banen, vestigingen en de omzet in de creatieve industrie en de ICT in geheel Nederland. Daarna wordt aandacht besteed aan de spreiding van werkgelegenheid en onderwijs in Nederland verdeeld naar zes regio's.

3.1 Nationale trends in de creatieve industrie en de ICT-sector

3.1.1 Werkgelegenheid

Het aantal banen in de creatieve industrie in Nederland is tussen 1996-2009 gegroeid met bijna 90.000, oftewel gemiddeld 3.4% per jaar. Daarmee ligt de groei in de creatieve industrie hoger dan voor de economie als geheel. Ondanks een lichte groeivertraging in de periode 2007-2009 blijft de toename in de creatieve industrie hoger dan gemiddeld. Op deelsectorniveau blijft de groei het meest achter in de media- en entertainmentindustrie, hoewel ook daar de groei nog steeds boven het gemiddelde voor de economie ligt.

De groei in de ICT-sector ligt voor de periode 1996-2009 iets hoger dan in de economie als geheel. Dat resulteerde in een toename van 99.000 banen. Voor de periode 2007-2009 ligt de ontwikkeling op het nationaal gemiddelde. Op deelsectorniveau valt de teruggang in de hardware-industrie op, die zich lijkt te versnellen.

Tabel 3.1: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in de creatieve industrie in Nederland, naar deelsector

Deelsector	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Kunsten en cultureel erfgoed	79.226	28.965	3,6%	4.716	3,1%
Media en entertainmentindustrie	91.015	21.336	2,1%	4.917	2,8%
Creatieve zakelijke dienstverlening	79.052	36.771	4,9%	5.456	3,6%
Creatieve industrie	249.293	87.072	3,4%	15.089	3,2%
Totale economie	8.032.080	1.623.380	1,8%	219.910	1,4%

Bron: LISA

Tabel 3.2: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in de ICT in Nederland, naar deelsector

Deelsector	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Content	149.884	51.673	3,3%	9.555	3,3%
Diensten	229.564	67.941	2,7%	6.324	1,4%
Hardware	45.987	-20.611	-2,8%	-4.570	-4,6%
ICT	425.435	99.003	2,1%	11.309	1,4%
Totale economie	8.032.080	1.623.380	1,8%	219.910	1,4%

Bron: LISA

3.1.2 Werkgelegenheid naar grootteklasse

In de creatieve industrie is de meeste werkgelegenheid in bedrijven met meer dan 50 werkzame personen te vinden, op de voet gevolgd door de zzp'ers. De minste werkgelegenheid bevindt zich in de bedrijven met 6-10 werkzame personen. Per deelsector ligt het accent anders: in de media- en entertainmentindustrie bieden de grote bedrijven de meeste werkgelegenheid, in de creatieve zakelijke diensten de eenmansbedrijven, terwijl in de kunsten en cultureel erfgoed de de categorieën elkaar in evenwicht houden.

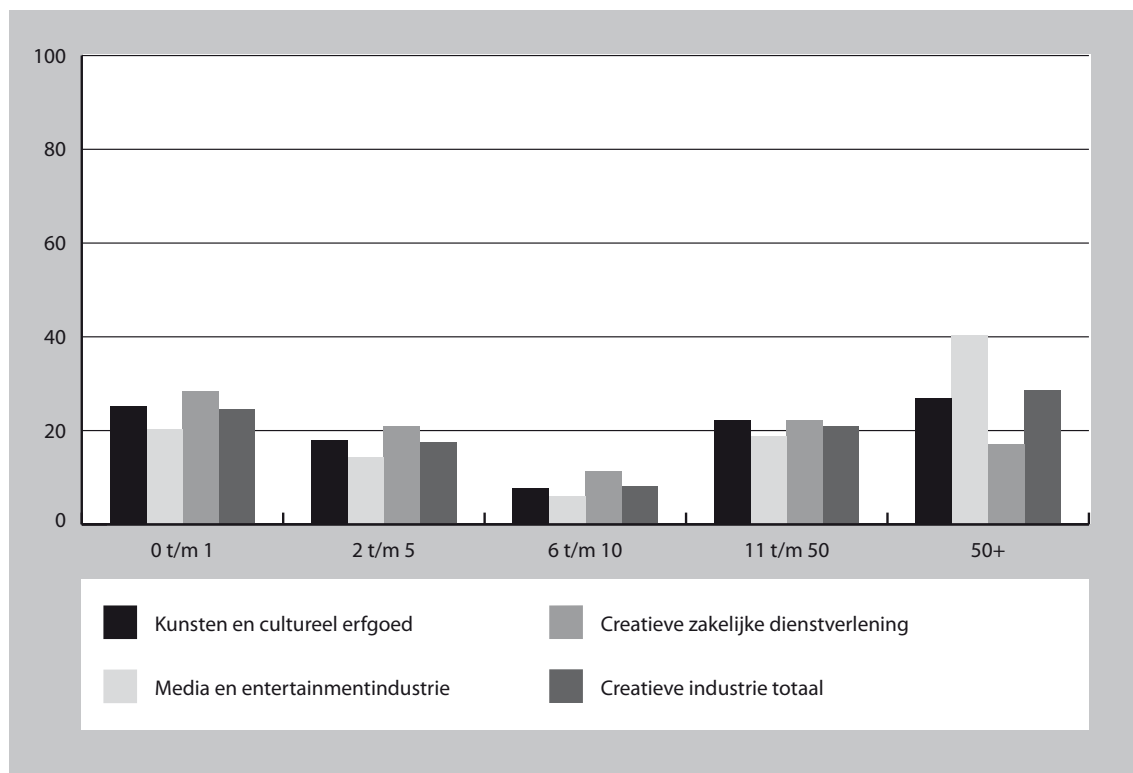
Tabel 3.3: Aantal banen in 2009 naar grootteklasse in de creatieve industrie in Nederland, onderverdeeld naar deelsector

Deelsector	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	19.995	14.259	6.049	17.655	21.268	79.226
Media en entertainmentindustrie	18.527	13.096	5.403	17.188	36.801	91.015
Creatieve zakelijke dienstverlening	22.537	16.594	8.901	17.488	13.532	79.052
Creatieve industrie	61.059	43.949	20.353	52.331	71.601	249.293

Bron: LISA

Figuur 3.1: Werkgelegenheidsaandeel (in %) per grootteklasse in de creatieve industrie in 2009 in Nederland, onderverdeeld naar deelsector

Bron: LISA

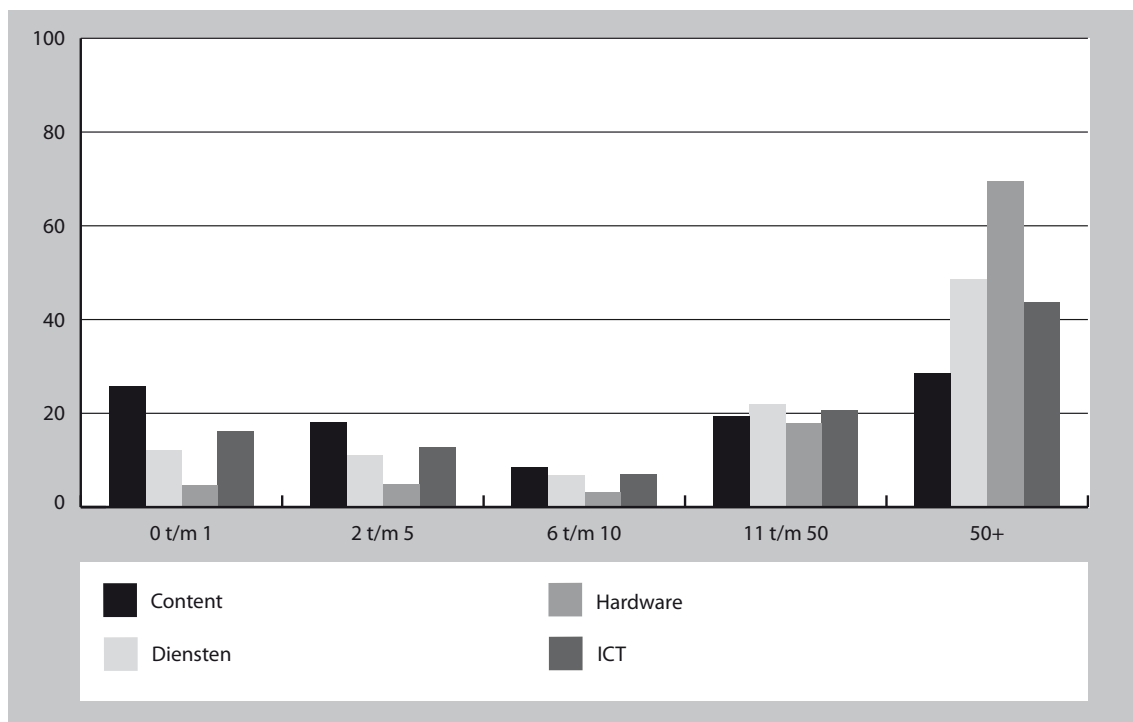
In de ICT-sector domineren de grootbedrijven de werkgelegenheid. Alleen in de contentindustrie speelt het microbedrijf een rol van betekenis, hoewel ook hier de grootbedrijven voor net iets meer werkgelegenheid zorgen.

Tabel 3.2: Aantal banen in 2009 naar grootteklasse in de ICT in Nederland, onderverdeeld naar deelsector

Deelsector	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	38.539	27.117	12.647	28.958	42.623	149.884
Diensten	27.592	25.102	15.545	50.085	111.240	229.564
Hardware	2.100	2.239	1.427	8.249	31.972	45.987
ICT	68.231	54.458	29.619	87.292	185.835	425.435

Bron: LISA

Figuur 3.3: Werkgelegenheidsaandeel (in %) per grootteklasse in de ICT in 2009 in Nederland, onderverdeeld naar deelsector

Bron: LISA

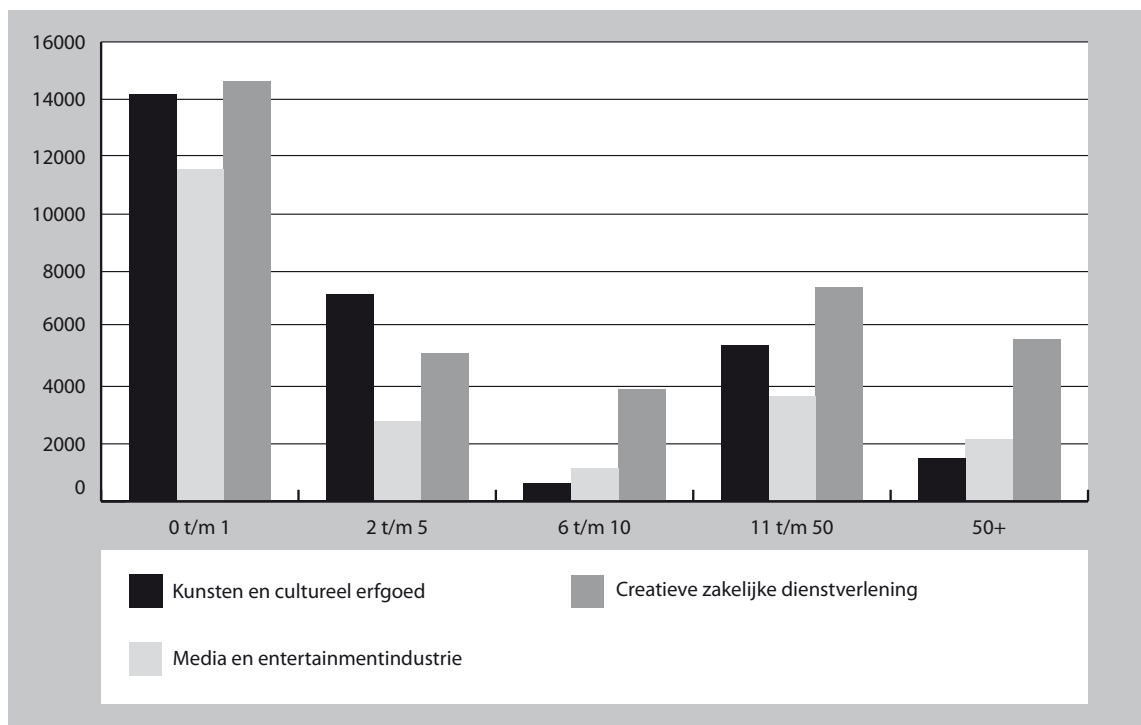

3.1.3 Groei werkgelegenheid naar grootteklasse

In de creatieve industrie sloeg het grootste deel van de banengroei tussen 1996-2009 neer in de categorie van de eenpitters. Dat geldt voor alle deelsectoren (kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, creatieve zakelijke diensten). In het oog springen de categorie microbedrijven (2-5 werkzame personen) en middelgrote bedrijven (11-50 werkzame personen) die nog een rol van betekenis spelen voor de werkgelegenheidsgroei. De categorie bedrijven met 6-10 werkzame personen lijken problematisch: ze zijn groot om nog snel te kunnen groeien, en te klein om goed te kunnen aanhaken bij de ontwikkeling van de middelgrote bedrijven.

Tussen 2007-2009 daalde het aantal banen bij de grote bedrijven. De kleine en middelgrote bedrijven wisten zich enigszins te handhaven terwijl de grote groei opnieuw neersloeg bij de zzp'ers.

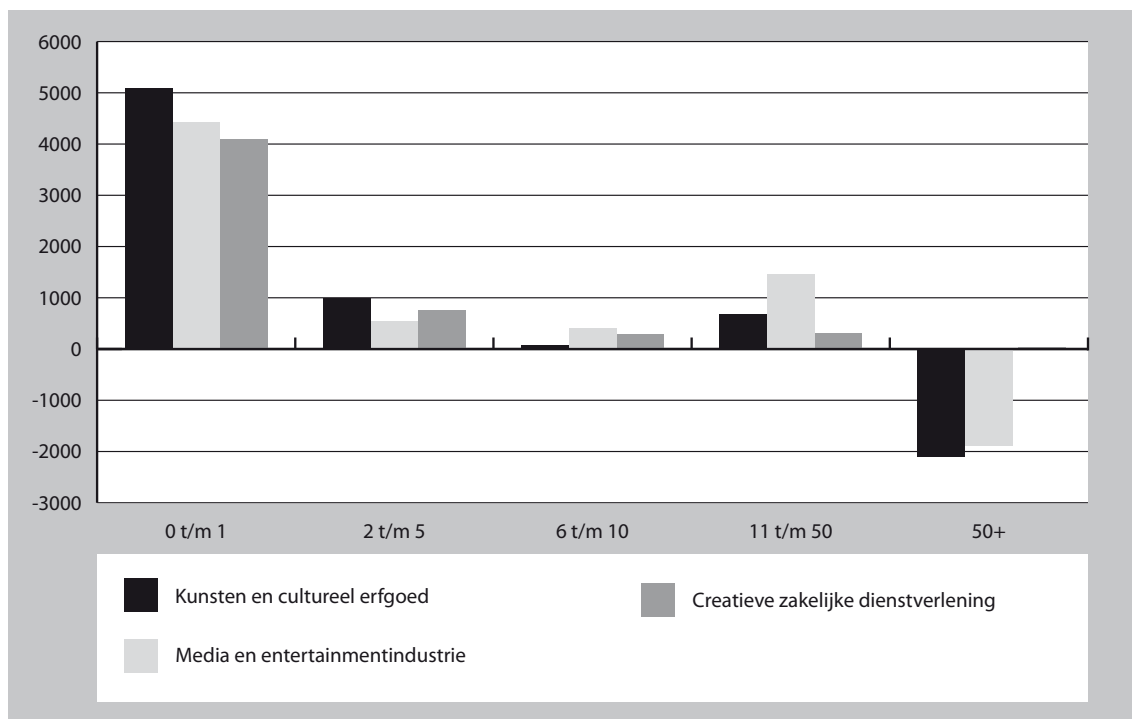
Figuur 3.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Nederland, onderverdeeld naar deelsector

Bron: LISA

3 Creatieve industrie en ICT: nationaal en regionaal

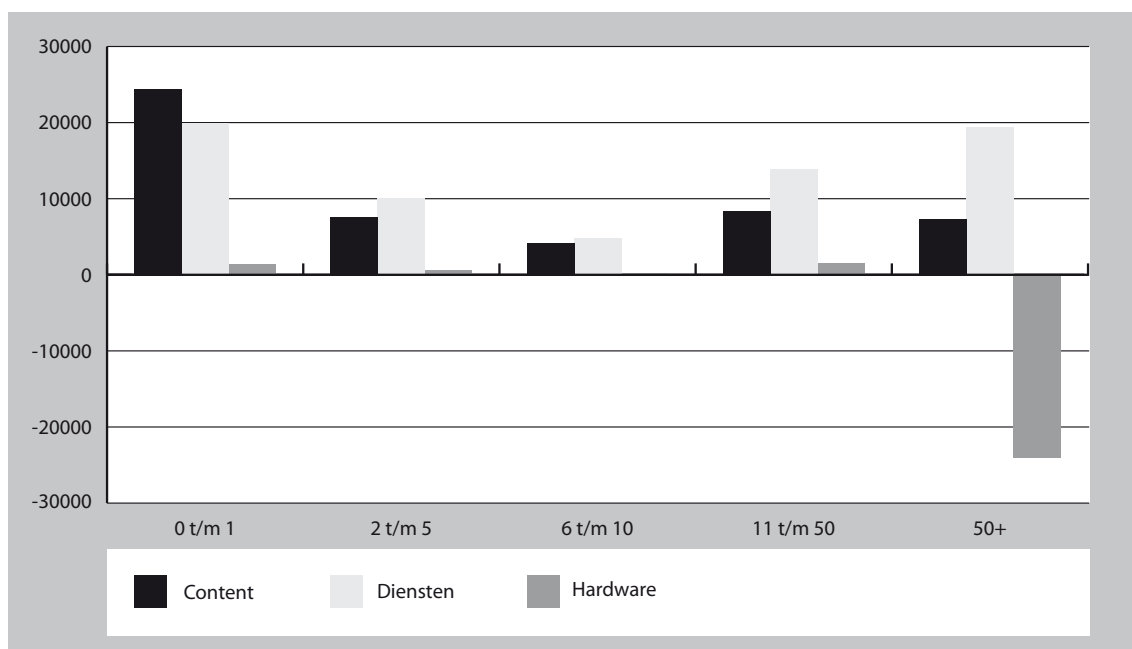
Figuur 3.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Nederland, onderverdeeld naar deelsector

Bron: LISA

In de ICT-sector leken de verschillende deelsectoren zich tussen 1996-2009 goed te handhaven in de verschillende grootteklassen, met uitzondering van de grote hardwarebedrijven. Vanaf 2007 echter stoten ook in de contentindustrie en bij de ICT-diensten de grote bedrijven banen af. Met name de contentindustrie en ICT-diensten vertonen eenzelfde patroon als de creatieve industrie: een sterke groei van banen bij de zzp'ers, een matige groei in kleine en middelgrote bedrijven. Ook hier genereren de bedrijven van 6-10 personen weinig werkgelegenheid.

Figuur 3.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Nederland, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

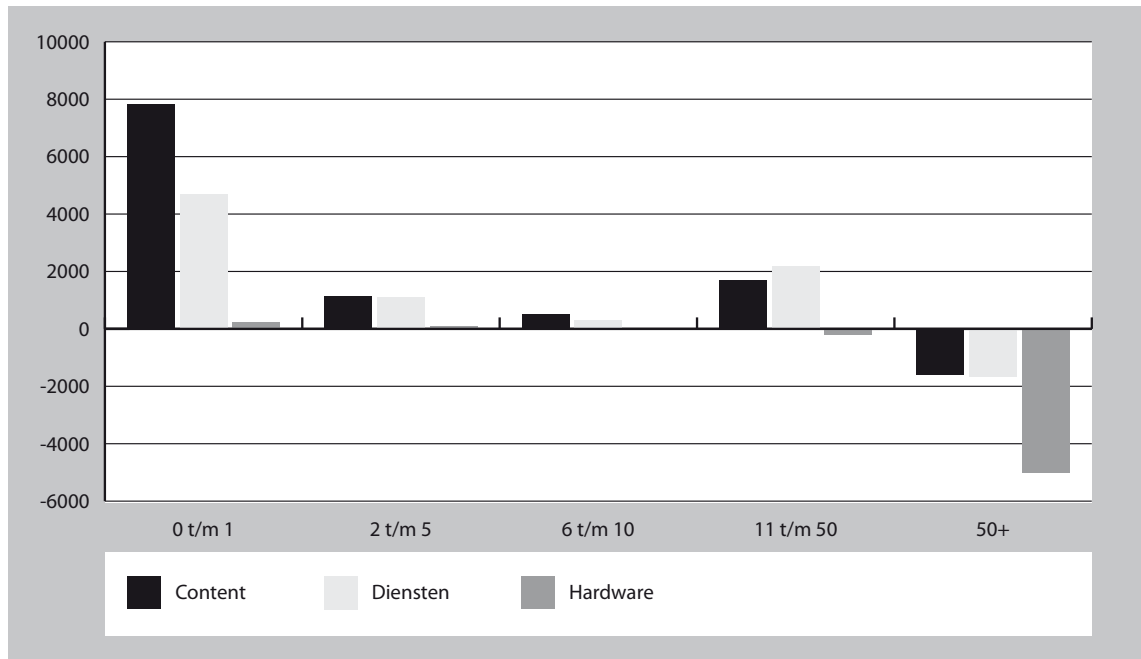

Bron: LISA

De daling in de hardwaresector is hoog en versnelde in de periode 2007-2009. De belangrijkste redenen zijn verplaatsing naar het buitenland van productie en assemblage in combinatie met vraaguitval door de recente economische crisis.

Figuur 3.7: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Nederland, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Bron: LISA

3.1.4 Vestigingen

De groei van het aantal vestigingen in de creatieve industrie ligt fors hoger dan in de economie als totaal: de toename is ruim twee keer zo hoog als gemiddeld. De hoogste groei is te vinden in de kunsten en cultureel erfgoed, waar het aantal vestigingen steeg met gemiddeld 8% per jaar tussen 1996-2009. De groeisput in de periode 2007-2009 heeft verschillende oorzaken. Ten eerste daalt de werkgelegenheid bij grote organisaties en maken veel ex-werknemers een doorstart als zzp'er. Ten tweede komt een groeiend aantal alumni van creatieve opleidingen op de arbeidsmarkt die starten als freelancer. Ten derde stijgt het aantal zzp'ers in de economie als geheel sinds een decennium, wat samenhangt met een groeiende behoefte aan autonomie enerzijds en goede marktkansen in een hoogconjunctuur anderzijds. Tenslotte geldt de inschrijvingsplicht in het Handelsregister¹ sinds juli 2008 ook voor freelancers in een vrij beroep, onder wie kunstenaars, schrijvers, freelance journalisten en fotografen. Deze inschrijvingsplicht leidt tot een stijging van het aantal eenpitters in de statistieken. Deze kunnen echter al langere tijd werkzaam zijn.

In de ICT-sector ligt het aantal nieuwe vestigingen ook hoger dan in economie als totaal. Hier speelt het 'inschrijvingseffect' nauwelijks tot geen rol. De hardwareindustrie vertoont de laagste groei, die tussen 2007-2009 verder terugvalt.

¹ Tuin-, landschaps- en bouwkundig architecten, stedenbouwkundigen, kunstenaars, redacteuren, tolkvertalers, advocaten, notarissen, accountants, organisatie-, belasting-, juridische en overige adviseurs, gerechtsdeurwaarders, (tand)artsen, medisch specialisten, dierenartsen, fysio-, psycho- en huidtherapeuten, verloskundigen

Tabel 3.5: Aantal vestigingen in 2009 en groei aantal vestigingen in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in de creatieve industrie in Nederland, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Deelsector	Vestigingen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Kunsten en cultureel erfgoed	27.407	17.276	8,0%	5.425	11,7%
Media en entertainmentindustrie	25.332	12.963	5,7%	4.735	10,9%
Creatieve zakelijke dienstverlening	30.926	17.361	6,5%	4.382	7,9%
Creatieve industrie	83.665	47.600	6,7%	14.542	10,0%
Totale economie	1.109.450	346.770	2,9%	100.500	4,9%

Bron: LISA

Tabel 3.6: Aantal vestigingen in 2009 en groei aantal vestigingen in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in de ICT in Nederland, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Deelsector	Vestigingen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Content	52.221	28.166	6,1%	8.357	9,1%
Diensten	41.785	24.729	7,1%	5.203	6,9%
Hardware	3.479	1.669	5,2%	251	3,8%
ICT	97.485	54.564	6,5%	13.811	7,9%
Totale economie	1.109.450	346.770	2,9%	100.500	4,9%

Bron: LISA

3.1.5 Omzet

De totale omzet van de creatieve industrie in 2008 bedroeg 22,9 miljard euro in Nederland en die van ICT 55,9 miljard euro. Aangezien de laatst beschikbare omzetcijfers bij het CBS de voorlopige cijfers van 2008 zijn, beschouwen we voor de omzet van de ICT en creatieve industrie de perioden 1996-2008 en 2006-2008. Hierbij zijn de omzetcijfers gecorrigeerd voor inflatie zodat prijseffecten niet zijn meegenomen in de omzetontwikkeling.

Ondanks dat het jaar 2009 nog niet beschikbaar is, zien we in de omzetcijfers het begin van de recessie sterker naar voren komen ten opzichte van de werkgelegenheids cijfers. De gemiddelde omzet per baan neemt in de periode 2006-2008 in een aantal domeinen van de ICT en creatieve industrie sterk af, zoals bij de reclamebureaus, architecten en dienstverleners op gebied van ICT.

In de omzetgroei zien we dat ICT en creatieve industrie over de periode 1996-2008 beduidend harder zijn gegroeid ten opzichte van de totale economie. In de periode 2006-2008 zien we dat de creatieve industrie achterblijft met een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,8%. In de ICT zien we een omzetzakelijkheid als we corrigeren voor prijseffecten. ICT kromp jaarlijks gemiddeld met 1,5% in de periode 2006-2008. Deze omzetzakelijkheid zit hoofdzakelijk bij de hardware, maar ook bij de ICT-diensten zien we een daling in de omzet. De omzet in content groeide met gemiddeld 1,7% en bleef daarmee ook achter bij de totale economie.

In de creatieve industrie zien we wel een afname van de gemiddelde jaarlijkse groei in de periode 2006-2008 ten opzichte van de periode 1996-2008 maar geen krimp. De kunsten en cultureel erfgoed groeiden gemiddeld met 2,6% per jaar, media en entertainmentindustrie met 2% en de creatieve zakelijke diensten met 0,5% per jaar.

Als we de gemiddelde omzet per baan in de ICT en creatieve industrie met de totale economie vergelijken, dan zien we dat ICT rond het nationaal gemiddelde ligt van 124.000 euro. De creatieve industrie blijft achter. Kleinschaligheid en het dienstverlenende karakter zijn hiervoor een verklaring.

Tabel 3.7 Omzet in 2008 en omzetgroei, 1996-2008 en 2006-2008 in de creatieve industrie in Nederland, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening (in miljoenen euro's 2008, gecorrigeerd voor inflatie)

Deelsector	Omzet 2008	Reële groei 1996-2008 (abs)	Reële groei 1996-2008 (% per jaar)	Reële groei 2006-2008 (abs)	Reële groei 2006-2008 (% per jaar)
Kunsten en cultureel erfgoed	7.120	2.817	4,3%	352	2,6%
Media en entertainmentindustrie	9.805	3.180	3,3%	385	2,0%
Creatieve zakelijke dienstverlening	5.988	2.236	4,0%	60	0,5%
Creatieve industrie	22.913	8.232	3,8%	797	1,8%
Totale economie	1.150.582	278.822	2,3%	65.134	3,0%

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

Tabel 3.8: Omzet in 2008 en omzetgroei, 1996-2008 en 2006-2008 in de ICT-sector in Nederland, onderverdeeld naar content, diensten, en hardware (in miljoenen euro's 2008, gecorrigeerd voor inflatie)

Deelsector	Omzet 2008	Reële Groei 1996-2008 (abs)	Reële Groei 1996-2008 (% per jaar)	Reële Groei 2006-2008 (abs)	Reële Groei 2006-2008 (% per jaar)
Content	13.970	4.786	3,6%	450	1,7%
Diensten	30.940	14.981	5,7%	-300	-0,5%
Hardware	10.962	-902	-0,7%	-1.910	-7,7%
ICT	55.872	18.865	3,5%	-1.759	-1,5%
Totale economie	1.150.582	278.822	2,3%	65.134	3,0%

Bron: TNO, op basis van CBS/LISA

3.2 Werkgelegenheid in creatieve industrie en ICT-sector: verdieping

3.2.1 Verdieping nationaal: creatieve industrie

De deelsector kunsten en cultureel erfgoed omvat in Nederland bijna 80.000 banen. De grootste bedrijfstak hierbinnen is de dienstverlening voor uitvoerende kunst. Hieronder vallen onder meer de stichtingen en organisaties die zich bezighouden met de organisatie van culturele evenementen. Deze is in de periode 1996-2009 sterk gegroeid (+11.000), hoewel de groei de laatste twee jaar wat afvlakt. Alle podiumkunsten en scheppende kunsten zien een groei van de werkgelegenheid. De werkgelegenheidsgroei bij culturele instellingen (schouwburgen, bibliotheken) is bescheiden.

Tabel 3.7: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in kunsten en cultureel erfgoed in Nederland, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Podiumkunsten	18.724	9.414	5,5%	1.894	5,5%
Scheppende kunsten	13.446	7.382	6,3%	2.513	10,9%
Cultureel erfgoed	22.547	1.878	0,7%	-772	-1,7%
Overig kunst en erfgoed	24.509	10.291	4,3%	1.081	2,3%
Kunsten en cultureel erfgoed	79.226	28.965	3,6%	4.716	3,1%

Bron: LISA

Het aantal banen in de media en entertainmentindustrie in Nederland bedraagt ruim 91.000. De grootste bedrijfstak wordt gevormd door de persmedia, met bijna 34.000 banen. De uitgeverijen voor kranten en tijdschriften zijn samen goed voor 20.000 banen; het aantal banen in de krantensector daalt echter snel, terwijl de werkgelegenheid bij tijdschriften groeit. Van alle bedrijfstakken is de productie van televisieprogramma's de sterkste groeier sinds 1996 (+8,1% gemiddeld per jaar). Desondanks vlak de groei nu wat af. Ook de werkgelegenheid bij filmproducenten stijgt, evenals bij facilitaire bedrijven voor film- en televisieproducties. Geredeneerd vanuit de waardeketen -waarbij de producent de creatie en productie organiseert en de facilitaire bedrijven bij de productie ondersteunen- is dit ook een logisch effect. De muziekindustrie verliest snel banen, mede door sluitingen van productiebedrijven.

Tabel 3.8: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in media en entertainmentindustrie in Nederland, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen	Groei	Groei	Groei	Groei
	2009	1996-2009 (in aantallen)	1996-2009 (% per jaar)	2007-2009 (in aantallen)	2007-2009 (% per jaar)
Radio en televisie	16.126	6.508	4,1%	170	0,5%
Persmedia	33.735	5.328	1,3%	2.240	3,5%
Film	11.814	4.761	4,0%	1.686	8,0%
Muziekindustrie	1.899	-330	-1,2%	-401	-9,1%
Boekenindustrie	12.188	4.424	3,5%	882	3,8%
Overige uitgeverijen	2.500	-1.207	-3,0%	-175	-3,3%
Live entertainment	12.753	1.852	1,2%	515	2,1%
Media en entertainmentindustrie	91.015	21.336	2,1%	4.917	2,8%

Bron: LISA

De creatieve zakelijke dienstverlening kent een beperkt aantal bedrijfstakken die gezamenlijk goed zijn voor bijna 80.000 banen en daarmee dus net zo groot is als de deelsector kunsten en cultureel erfgoed. De meeste werkgelegenheid wordt gegenereerd in de reclamebranche (57.000 banen). PR- en reclamebureaus kennen een structurele stijging van de werkgelegenheid, hoewel die de laatste twee jaar lijkt te vertragen onder invloed van de laagconjunctuur. Het aantal banen in de ontwerpsector (industriële ontwerp, mode- en interieurontwerp en aanverwante) stijgt structureel los van de conjunctuur. Hier lijkt meer sprake van een aanbodgedreven arbeidsmarkt. De sector is ten opzichte van 1996 ruim verdrievoudigd.

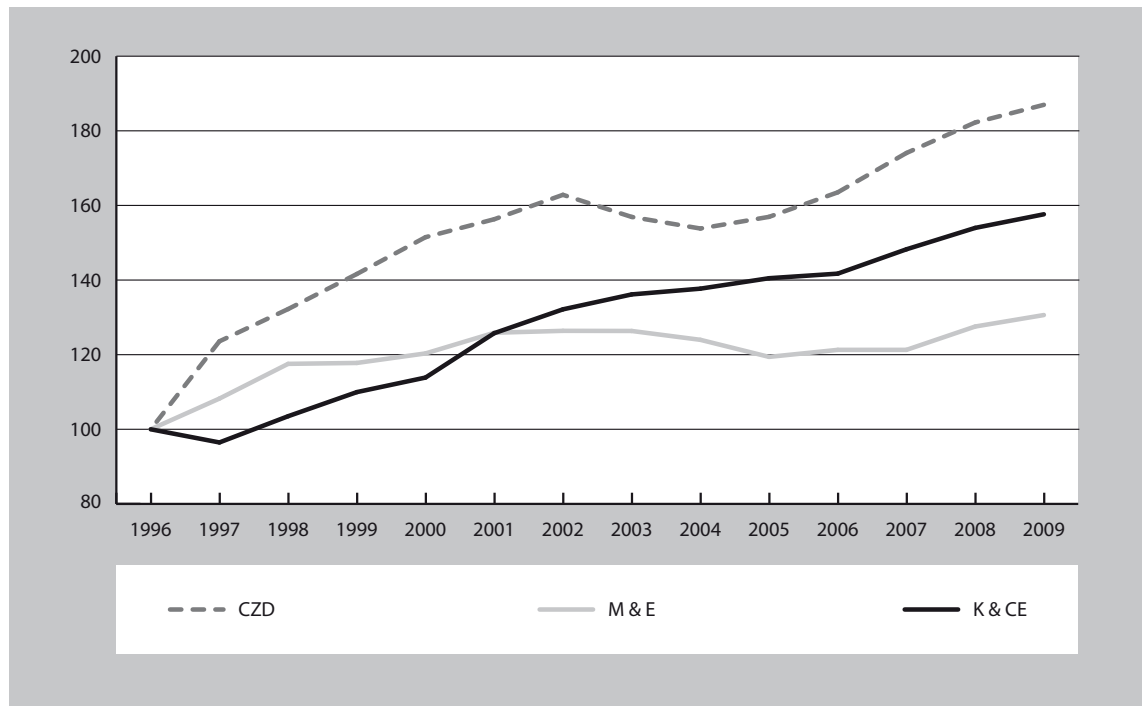
Tabel 3.9: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in creatieve zakelijke dienstverlening in Nederland, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen	Groei	Groei	Groei	Groei
	2009	1996-2009 (in aantallen)	1996-2009 (% per jaar)	2007-2009 (in aantallen)	2007-2009 (% per jaar)
Communiceren en informatie	65.330	25.654	3,9%	3.775	3,0%
Vormgeving en ontwerp	13.722	11.117	13,6%	1.681	6,8%
Creatieve zakelijke dienstverlening	79.052	36.771	4,9%	5.456	3,6%

Bron: LISA

Figuur 3.1 laat zien dat de werkgelegenheid in de creatieve zakelijke diensten het hoogst ligt en sinds 1996 ook het sterkst is gegroeid. De sector reageerde snel op de laagconjunctuur in de eerste helft van het decennium, maar herstelde zich ook weer snel en is sinds 2004 alleen maar gegroeid. De groei vlakt in 2008 wel af. De deelsector media en entertainment heeft dat herstellend vermogen maar matig. De deelsector kunsten en cultureel erfgoed stijgt gestaag.

Fig 3.7 Index werkgelegenheidsontwikkeling creatieve industrie naar deelsectoren (1996=100)

Bron: LISA

3.2.2 Verdieping nationaal: ICT-sector

De deelsector content omvat in Nederland anno 2009 150.000 banen. Sinds 1996 is het aantal banen met liefst 52.000 gestegen, oftewel een gemiddelde jaarlijkse stijging van 3,3%. Deze groeivoet heeft de contentindustrie ook de afgelopen twee jaar weten vast te houden. De reclamebureaus vormen met 57.000 banen de grootste bedrijfstak. De hoogste groei is te vinden in die bedrijfstakken waar auteurschap voorop staat en het creëren van originele content de hoofdactiviteit is: industrieel ontwerp, fotografie, productie van TV-programma's en van films. Ook facilitaire bedrijven hebben een sterke groei laten zien.

Tabel 3.10: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in content in Nederland, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Radio en televisie	16.126	6.508	4,1%	170	0,5%
Persmedia	33.735	5.328	1,3%	2.240	3,5%
Film	11.814	4.761	4,0%	1.686	8,0%
Muziekindustrie	1.899	-330	-1,2%	-401	-9,1%
Boekenindustrie	2.500	-1.207	-3,0%	-175	-3,3%
Reclame en PR-bureaus	61.934	25.106	4,1%	3.427	2,9%
Industrieel ontwerp en vormgeving	9.688	7.083	10,6%	1.726	10,3%
Content	149.884	51.673	3,3%	9.555	3,3%

Bron: LISA

De ICT-diensten vormen de grootste deelsector binnen de ICT-sector met 230.000 banen. Daarbinnen vormen de softwareontwikkelaars de grootste bedrijfstak met 103.000 banen. Tussen 1996-2009 heeft deze bedrijfstak een snelle groei gerealiseerd van gemiddeld 8,3% per jaar. Dat is echter inclusief het grote banenverlies in de periode na het barsten van de internetbubble (2001-2005). De banengroei is sinds twee jaar op een lager niveau terechtgekomen, maar ligt nog altijd boven het gemiddelde voor de economie als geheel. De facilitaire ICT-diensten groeien eveneens snel. Zichtbaar is dat de oudere informatietechnologieën het moeilijk hebben. De werkgelegenheid in de telecommunicatiesector loopt langzaam terug. In de grafische sector (drukkerijen, pre-press en afwerking) verdwijnen de banen razendsnel. Sinds 1996 zijn hier 22.000 banen verloren gegaan. Overcapaciteit, toenemende internationale concurrentie en de verschuiving van print naar online media zijn de belangrijkste oorzaken voor deze neergang.

Tabel 3.11: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in ICT-diensten in Nederland, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Drukkerijen en reproductie	38.248	-22.299	-3,5%	-4.724	-5,7%
Telecommunicatie	34.486	-909	-0,2%	-3.942	-5,3%
Software	102.619	66.406	8,3%	10.112	5,3%
Facilitaire ICT-diensten	54.211	24.743	4,8%	4.878	4,8%
ICT-diensten	229.564	67.941	2,7%	6.324	1,4%

Bron: LISA

3 Creatieve industrie en ICT: nationaal en regionaal

De hardwaresector onderscheidt zich van de contentindustrie en de ICT-dienstverlening door de structurele daling van de werkgelegenheid. Sinds 1996 zijn hier bijna 21.000 banen verdwenen. De klappen vallen in alle productiebedrijfstakken, van computers tot consumentenelectronica, kabels en componenten. Het banenverlies is al langer gaande en verdiepte zich sinds 2007. De industrie ervoer als eerste de invloed van de meest recente economische malaise en reageerde daar direct op. De bedrijfstakken die zich bezighouden met installatie, verhuur en reparatie van computers beleven echter goede tijden. Weliswaar is de banengroei ten opzichte sinds 2007 wat teruggevallen, er blijft sprake van groei.

Tabel 3.12: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in ICT-hardware in Nederland, onderverdeeld naar domeinen

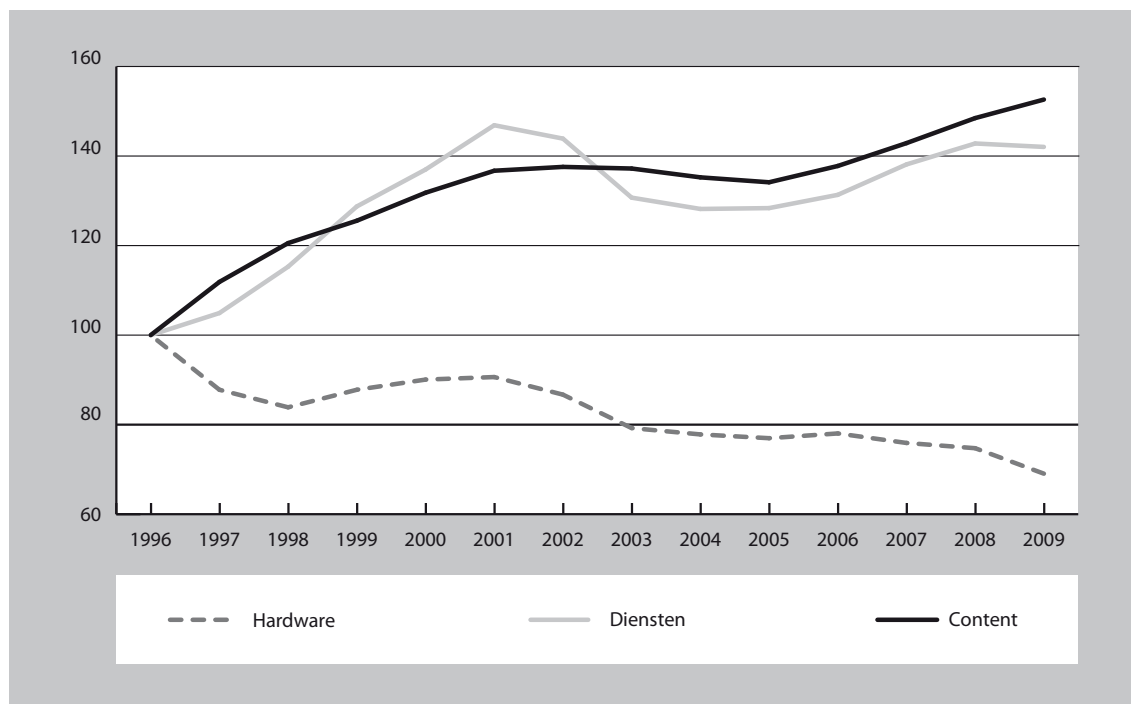
Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Vervaardiging ICT hardware	39.905	-24.053	-3,6%	-4.924	-5,7%
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	6.082	3.442	6,6%	354	3,0%
ICT-hardware	45.987	-20.611	-2,8%	-4.570	-4,6%

Bron: LISA

Figuur 3.2 toont dat de hardwareindustrie sinds het begin van de meting banen verliest. In sommige periodes versnelt dat verlies, bijvoorbeeld in 1997, 2001 en 2008. De ontwikkeling van de dienstensector en van de contentindustrie gaan gelijk op en versterken elkaar. Wel vertoont de dienstensector een hogere piek en een sneller verlies waar dat in de contentindustrie gelijkmatiger verloopt.

De ontwikkelingen van de dienstensector en van de contentindustrie gaan gelijk op en versterken elkaar. De contentindustrie is als onderdeel van de ICT-sector een stabiele factor. De ICT-dienstverlening reageert sterk op zowel een opgaande als een neergaande conjunctuur en zorgt dus voor sterke fluctuaties op de arbeidsmarkt. Door haar gestage groei dempt de contentindustrie de neergang en versterkt ze de opgang in de ICT-sector. Ook is zij minder gevoelig voor internationale concurrentie door de binding aan de thuismarkt.

Fig 3.8 Index werkgelegenheidsontwikkeling ICT-sector naar deelsectoren (1996=100)

Bron: LISA

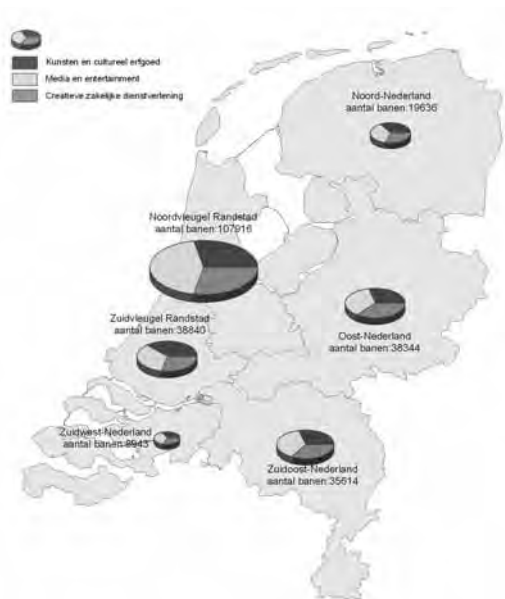

3.3 Nederland in regio's

3.3.1 Spreiding creatieve industrie

De Noordvleugel van de Randstad is het concentratiepunt van de werkgelegenheid in de creatieve industrie in Nederland. Sterker dan in andere regio's ligt het accent hier op media en entertainment. De Zuidvleugel van de Randstad heeft een verhoudingsgewijs groot aandeel in de kunsten en cultureel erfgoed; de creatieve industrie als geheel is hier ongeveer even groot als in oost-Nederland.

Figuur 3.9 - Creatieve Industrie

Tussen 1996-2009 vertoonde de creatieve industrie in oost-Nederland de grootste groei. De Noordvleugel realiseerde een gemiddelde groei van het aantal banen. In de meest recente periode, 2007-2009, verschoof de hoge groei naar noord-Nederland en naar zuidwest-Nederland. Opmerkelijk is de sterke groeivertraging in de Zuidvleugel van de Randstad.

Figuur 3.10 - CI 1996-2009

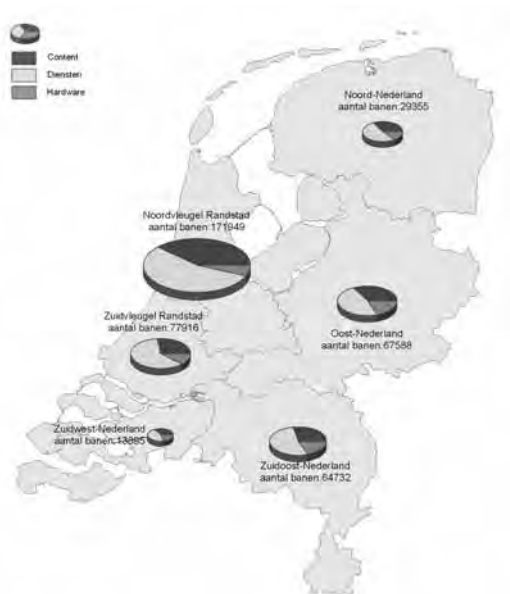
Figuur 3.11 - CI 2007-2009

3.3.2 Spreiding ICT-sector

Ook voor de ICT-sector geldt de Noordvleugel van de Randstad als een concentratiepunt. Wat in deze regio in het oog springt, is het beperkte aandeel van de ICT-hardware in de werkgelegenheid. De contentindustrie is van eminent belang. De ICT-diensten hebben het grootste aandeel in de Zuidvleugel van de Randstad.

Figuur 3.12 - ICT

De ICT-sector is een sector die zich in de fase van volwassenheid bevindt. Dat betekent dat bij bedrijven schaalvergroting heeft plaatsgevonden met het oog op efficiencywinst en dat markten -met uitzondering van nieuwe markten zoals gaming en crossmedia- zijn geconsolideerd. De fase van zeer snelle werkgelegenheids groei is verlaten en de groei is op een gemiddeld niveau terechtgekomen, met regionale verschillen. De Noordvleugel handhaaft zijn positie als bovengemiddelde groeier ook tussen 2007-2009.

Figuur 3.13 - ICT 1996-2009

Figuur 3.14 - ICT 2007-2009

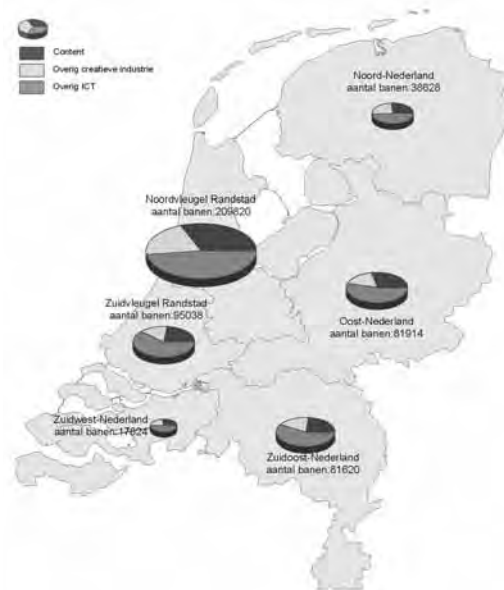

3.3.3 Spreiding creatieve industrie en ICT-sector

Wanneer creatieve industrie en ICT-sector samen worden genomen, blijft de Noordvleugel de arbeidsmarkt domineren. De contentindustrie is hier relatief en absoluut het grootst. De totale werkgelegenheid in de creatieve industrie en ICT-sector wordt wel sterk bepaald door het aantal banen in de ICT-diensten en -hardware. In de Zuidvleugel, oost-Nederland en zuidoost-Nederland is hun aandeel nog het grootst.

Figuur 3.15 - ICT en CI

Over de gehele periode 1996-2009 hebben de zuidelijke regio's een lage groei van de totale werkgelegenheid gerealiseerd. Noord-Nederland is een positieve uitschieter. In de laatste twee jaar blijft de Noordvleugel stabiel en herstelt zuidwest-Nederland zich.

Figuur 3.16 - ICT en CI 1996-2009

Figuur 3.17 - ICT en CI 2007-2009

- Amsterdam is niet alleen de stad met de meeste banen in creatieve industrie en ICT maar ook met de meeste banen in de contentindustrie
- De meeste steden in de top 25 hebben hun positie te danken aan de werkgelegenheid in ICT-diensten en -hardwareproductie
- Randgemeenten van centrumsteden -zoals Rijswijk, Nieuwegein, Haarlemmermeer, Zoetermeer hebben de meest grootschalige vestigingen
- Arnhem, Tilburg, Enschede en Zwolle tellen veel opleidingen maar de werkgelegenheid blijft achter
- Het aantal studenten aan creatieve opleidingen stijgt, dat aan ICT-opleidingen daalt licht

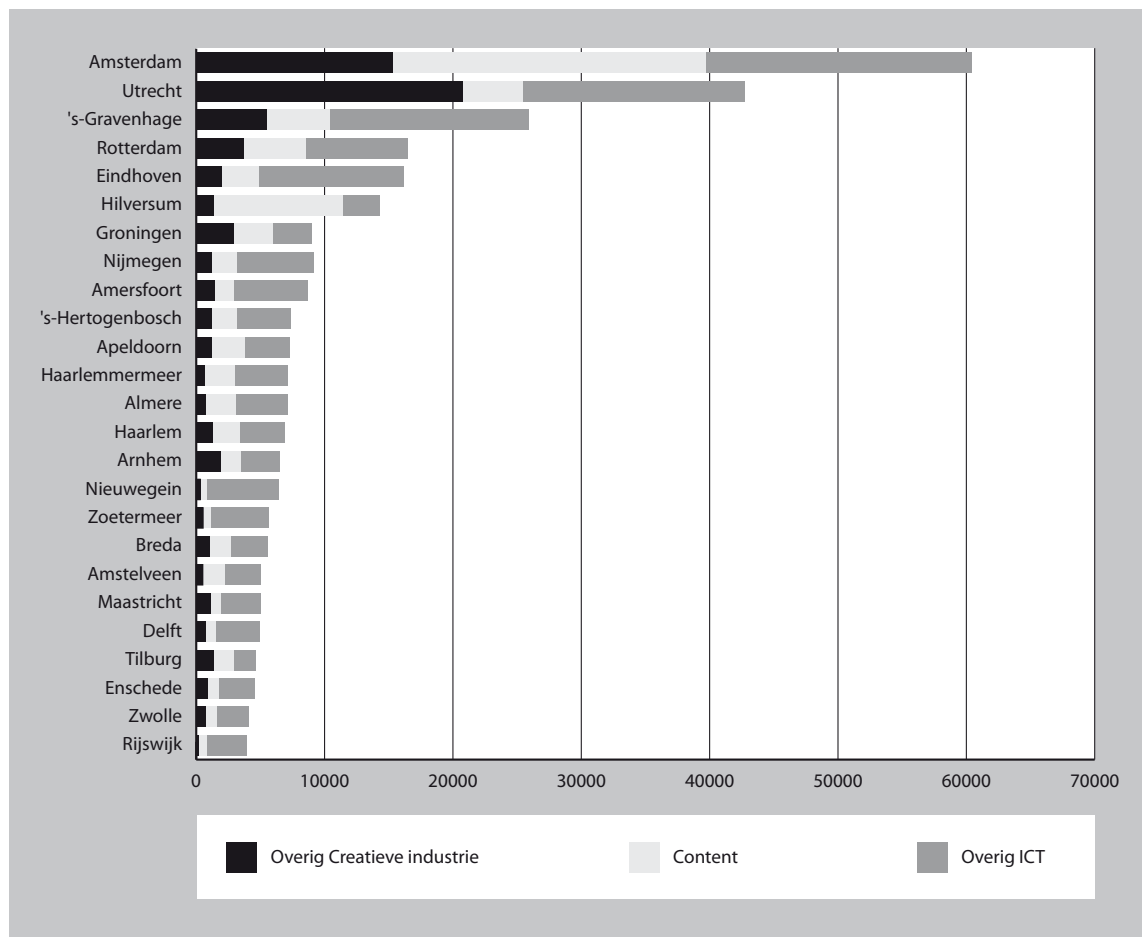
Dit hoofdstuk biedt inzicht in de positie van de 25 Nederlandse steden met de meeste banen in de creatieve industrie en ICT-sector gezamenlijk. Daarbij wordt de aandacht besteed aan twee aspecten: de verdeling van de werkgelegenheid over de verschillende sectoren, en het gespecialiseerde onderwijs in deze steden.

4.1 Werkgelegenheid

De top 5 van steden met de meeste banen in creatieve industrie en ICT-sector wordt gevormd door de vier grote steden Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag, aangevuld met Eindhoven. Er zijn zeven steden met meer dan 10.000 creatieve en ICT-banen: de top 5-steden, plus Hilversum en Groningen.

Sinds 1996 zijn Hengelo, Zaanstad en Leeuwarden uit de top 25 verdwenen; Maastricht, Zwolle en Amstelveen zijn ervoor in de plaats gekomen. Deze verschuivingen worden niet zozeer veroorzaakt door banenverlies in Hengelo, Zaanstad en Leeuwarden alswel door een tragere groei van het aantal creatieve en ICT-banen in deze steden ten opzichte van andere steden.

Figuur 4.1: Aantal banen in 2009 in de ICT en creatieve industrie in 25 Nederlandse steden, onderverdeeld naar content en overige delen creatieve industrie en ICT

Delft, Nieuwegein, Hilversum, Amstelveen, Rijswijk en Zoetermeer staan wel in deze top 25, ondanks dat ze niet de top 25 op basis van de totale werkgelegenheid halen. Hilversum en Amstelveen hebben een historische gegroeide positie in respectievelijk de omroep- en de reclamesector. In Delft ontstaan bedrijven rondom de Technische Universiteit.

Een aantal gemeenten heeft een sterke specialisatie in één enkele creatieve of ICT-bedrijfstak. Die specialisatie brengt hen echter niet in de top 25. In tabel 4.1 zijn deze gemeenten wel weergegeven, met hun specialisatie om een indruk te krijgen van de spreiding over Nederland.

Tabel 4.1: Steden buiten top 25 met specialisatie in creatieve industrie of ICT-bedrijfstak

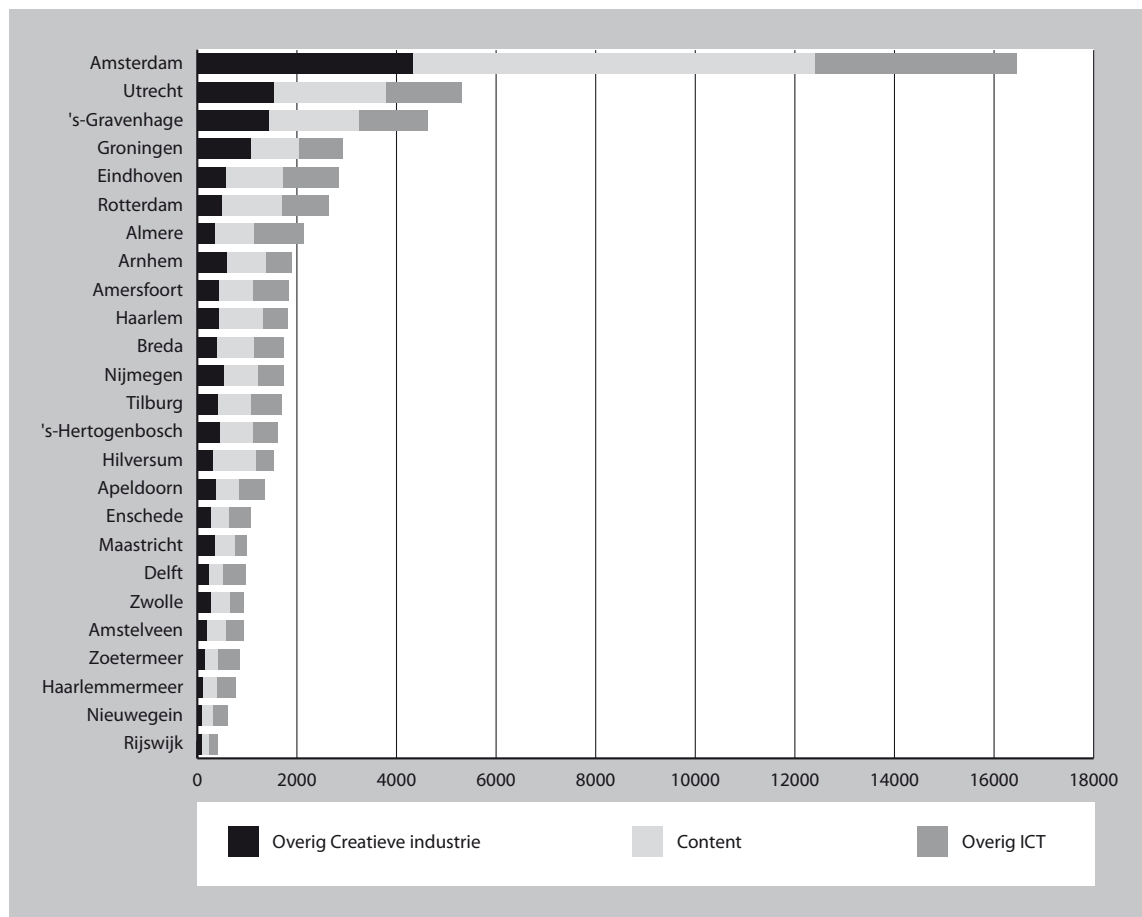
Content	Deventer (uitgeverijen), Aalsmeer (productie TV-programma's)
Kunsten en cultureel erfgoed	Wassenaar, Leiden, Zaanstad
Live entertainment	Loon op Zand, Zeewolde, Landgraaf, Harderwijk, Hellendoorn (pretparken)
ICT-diensten	Capelle a/d IJssel, Vianen, Zeist, Diemen, Zaanstad
ICT-hardware	Hengelo, Almelo, Gilze-Rijen, Heerlen, Emmen

Bron: LISA

Op basis van het aantal vestigingen staat Groningen in de top 5 en verdwijnt Rotterdam daaruit (figuur 4.2). Hilversum telt veel banen in een aantal grote organisaties, waardoor de stad lager scoort op basis van het aantal vestigingen dan op basis van het aantal banen. Amsterdam telt veel banen (circa 60.000) en veel vestigingen (ruim 16.000); de gemiddelde omvang van ondernemingen is in Amsterdam klein. In de staart van de lijst staan de randgemeenten in de Randstad. Rijswijk, Nieuwegein, Haarlemmermeer, Zoetermeer, Amstelveen scoren weliswaar hoog op basis van het aantal banen maar laag op basis van het aantal vestigingen. Dat betekent dat de vestigingen hier grootschalig zijn. Uit onderzoeken komt naar voren dat grootschalige bedrijven gemakkelijker autonoom kunnen functioneren dan kleinschalige bedrijven, die afhankelijker zijn van sociale en economische netwerken. Dat geldt des te sterker voor bedrijven in de creatieve industrie. Voor kleinschalige bedrijven biedt vestiging in een stad daarom meer economische mogelijkheden. Bovendien hebben grootschalige bedrijven grootschalige kantoorruimte nodig, vaak goed per auto ontsloten. De concentraties in Rijswijk, Nieuwegein, Haarlemmermeer (Hoofddorp) en Zoetermeer ontstonden in periode dat de centrumsteden in deze regio's deze vestigingsmilieus onvoldoende beschikbaar hadden.

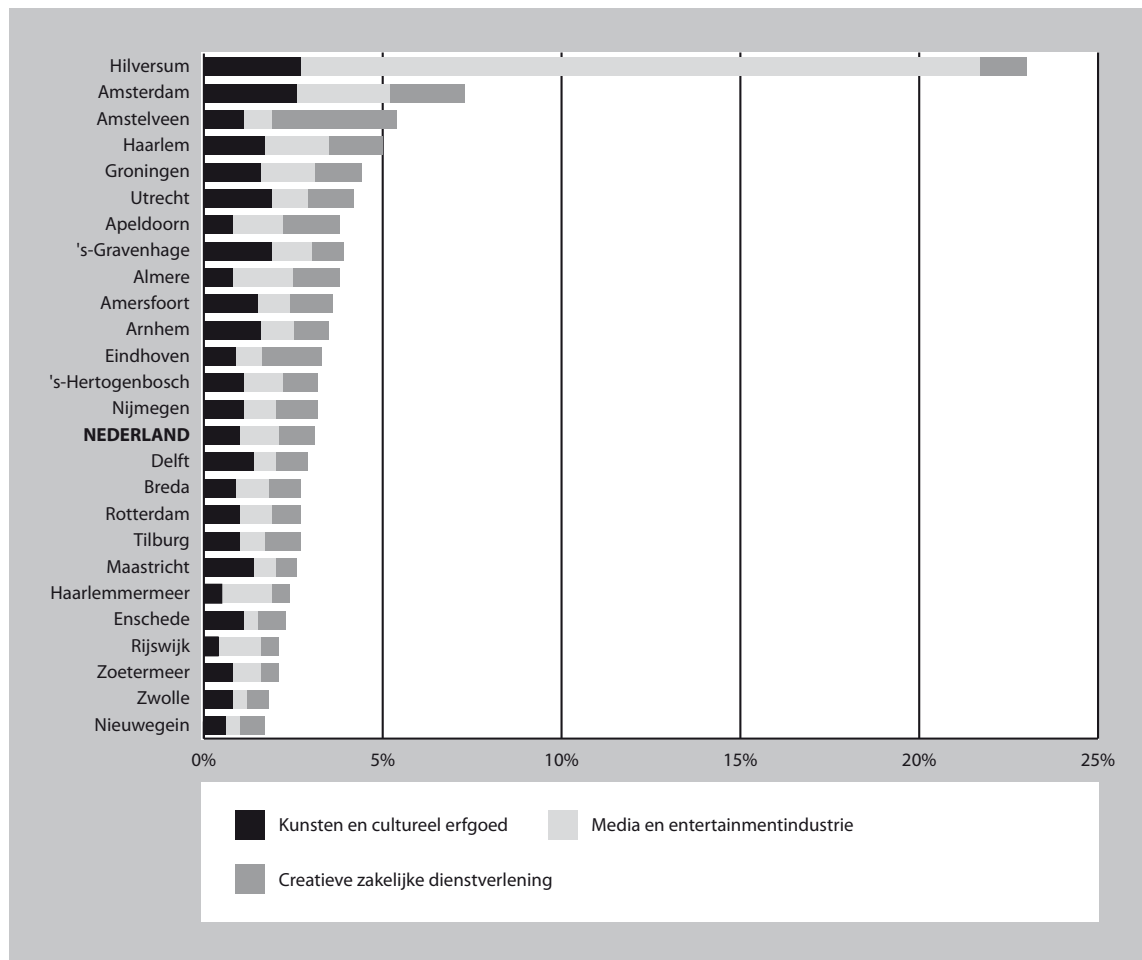
Figuur 4.2: Aantal vestigingen in 2009 in de ICT en creatieve industrie in 25 Nederlandse steden, onderverdeeld naar content en overige delen creatieve industrie en ICT

Bron: LISA

Het aandeel van de creatieve industrie in de totale werkgelegenheid in Nederland bedraagt 3%. Een aantal steden in de top 25 blijft -ondanks hun positie- onder dit gemiddelde. Hilversum is voor zijn economisch functioneren het meest afhankelijk van de creatieve industrie; die heeft een aandeel van 23% in de lokale werkgelegenheid. Hoewel Amsterdam de grootste magneet is voor creatieve banen en bedrijven, maken deze slechts 8% van de lokale werkgelegenheid uit. Dat maakt de diversificatiemogelijkheden voor de creatieve industrie hier in principe groot: de creatieve industrie heeft een substantiële omvang en heeft een grote potentiële lokale markt. Voorts springen de specialisaties in het oog: de creatieve zakelijke diensten in Amstelveen, Apeldoorn en Eindhoven, de kunsten en cultureel erfgoed in Utrecht, Den Haag en Maastricht, en de media- en entertainmentindustrie in Hilversum, Almere en Haarlemmermeer.

Figuur 4.3: Werkgelegenheidsaandeel creatieve industrie in 2009 in 25 Nederlandse steden en Nederland, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening

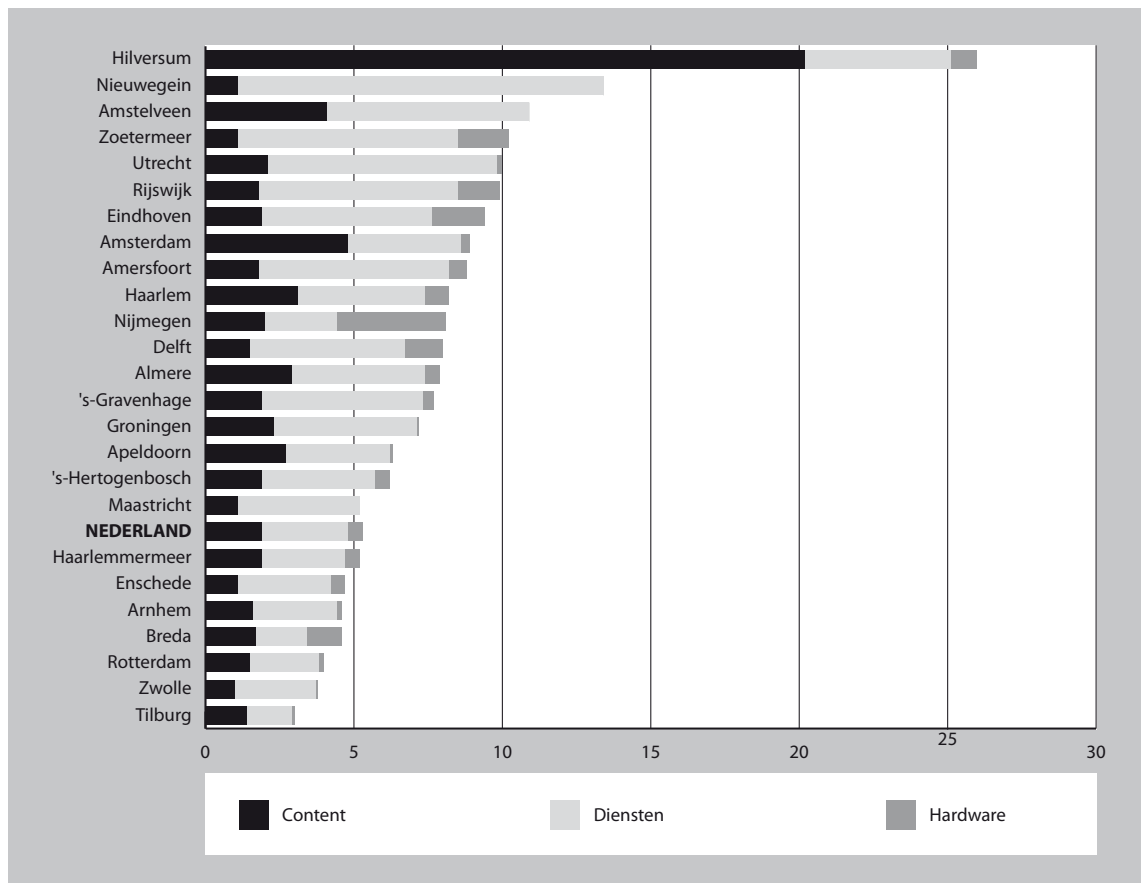

Bron: LISA

Het werkgelegenheidsaandeel van de ICT-sector in Nederland is 5,3% in de totale economie. Een aantal steden uit de top 25 blijft nog onder dit gemiddelde. In de ICT-sector zijn de specialisaties nog sterker uitgekristalliseerd dan in de creatieve industrie. Hilversum en Amsterdam springen eruit voor wat betreft het aandeel van de contentindustrie in de lokale werkgelegenheid. Nijmegen heeft, als een van de weinige steden, een sterke positie in de ICT-hardware. De overige steden kennen een sterk accent op de ICT-diensten. Een aantal steden scoort zowel op het aandeel creatieve als op het aandeel ICT-banen onder het Nederlands gemiddelde: Tilburg, Breda, Rotterdam, Zwolle, Enschede en Haarlemmermeer.

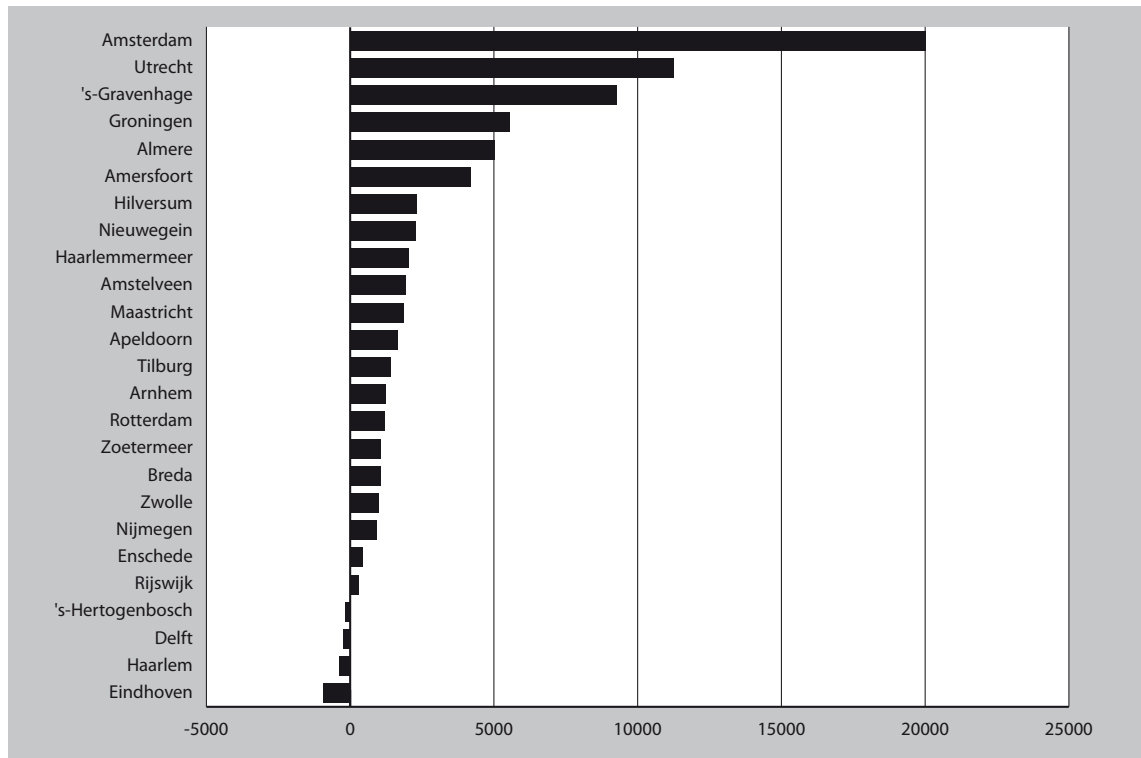
Figuur 4.4: Werkgelegenheidsaandeel ICT in 2009 in 25 Nederlandse steden en Nederland, onderverdeeld naar content, diensten, en hardware

Bron: LISA

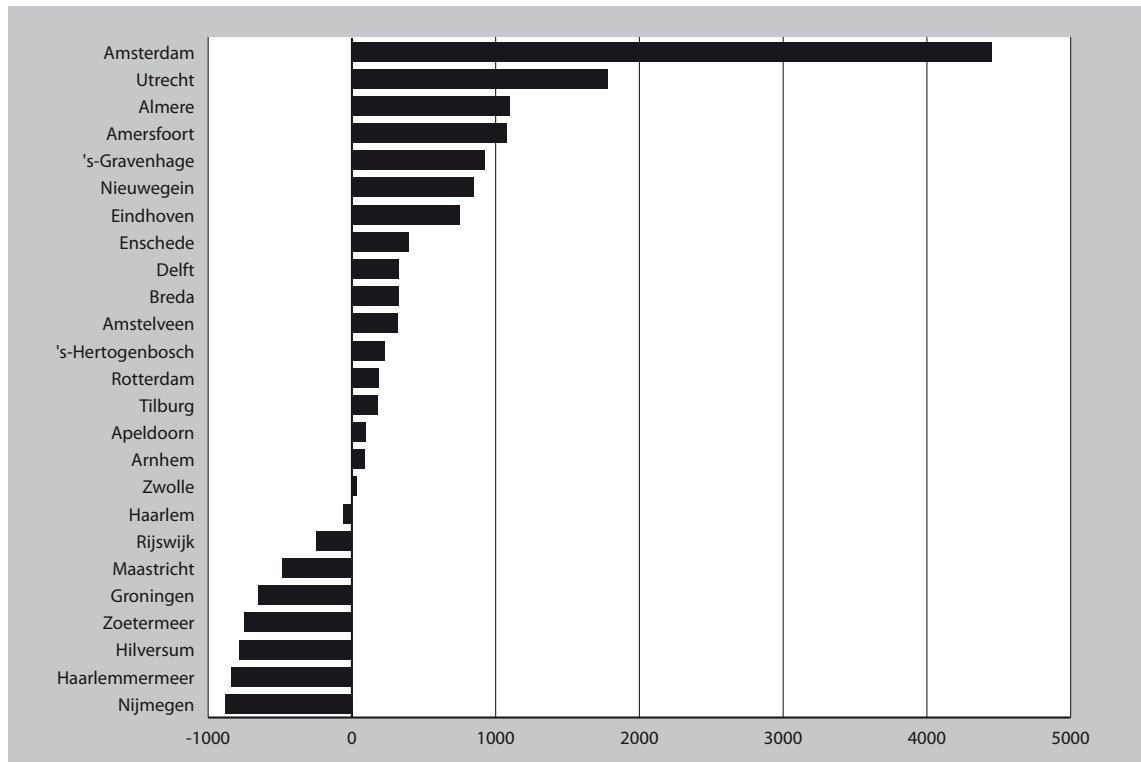
Ondanks de structurele groei van de creatieve industrie en de ICT-sector op landelijk niveau, zijn er wel steden die banen verliezen. Tussen 1996-2009 verloren Haarlemmermeer, Eindhoven, Haarlem, Delft en 's-Hertogenbosch werkgelegenheid. Recentelijk, tussen 2007-2009, verloren ook Nijmegen, Hilversum, Zoetermeer, Groningen, Rijswijk en Maastricht banen. 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Delft herstellen zich juist.

Figuur 4.5: Werkgelegenheidsgroei ICT en creatieve industrie in de periode 1996-2009 in 25 Nederlandse steden

Bron: LISA

Figuur 4.6: Werkgelegenheidsgroei ICT en creatieve industrie in de periode 2007-2009 in 25 Nederlandse steden

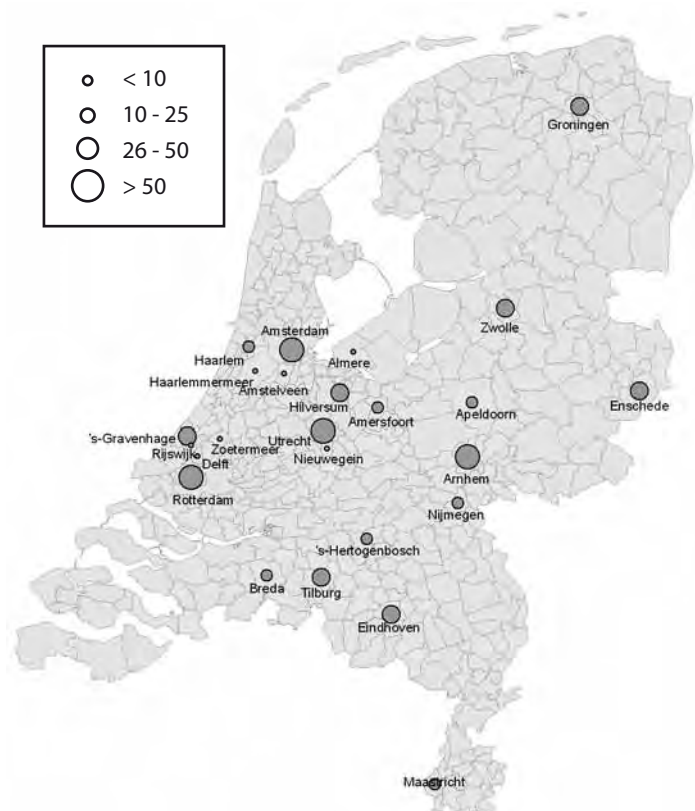

Bron: LISA

4.2 Onderwijs

Een concentratie van bedrijven levert banen op, maar onderwijs vormt een onmisbare basis voor het goed functioneren van een economisch cluster. Enerzijds zorgen onderwijsinstellingen voor een goed gekwalificeerde arbeidsmarkt. Anderzijds is een deel van hun studenten toekomstig zelfstandig ondernemer die op hun beurt zorgen voor verdere ontwikkeling van de lokale economie. De instellingen voor hoger onderwijs bieden bovendien door hun onderzoeksactiviteiten relevante inzichten die eveneens input kunnen vormen voor de ontwikkeling van nieuwe en bestaande producten en diensten. In deze paragraaf wordt een overzicht geboden van het aantal gespecialiseerde opleidingen in de 25 concentratiesteden.

Fig. 4.7: Spreiding onderwijs creatieve industrie en ICT-sector (aantal opleidingen)

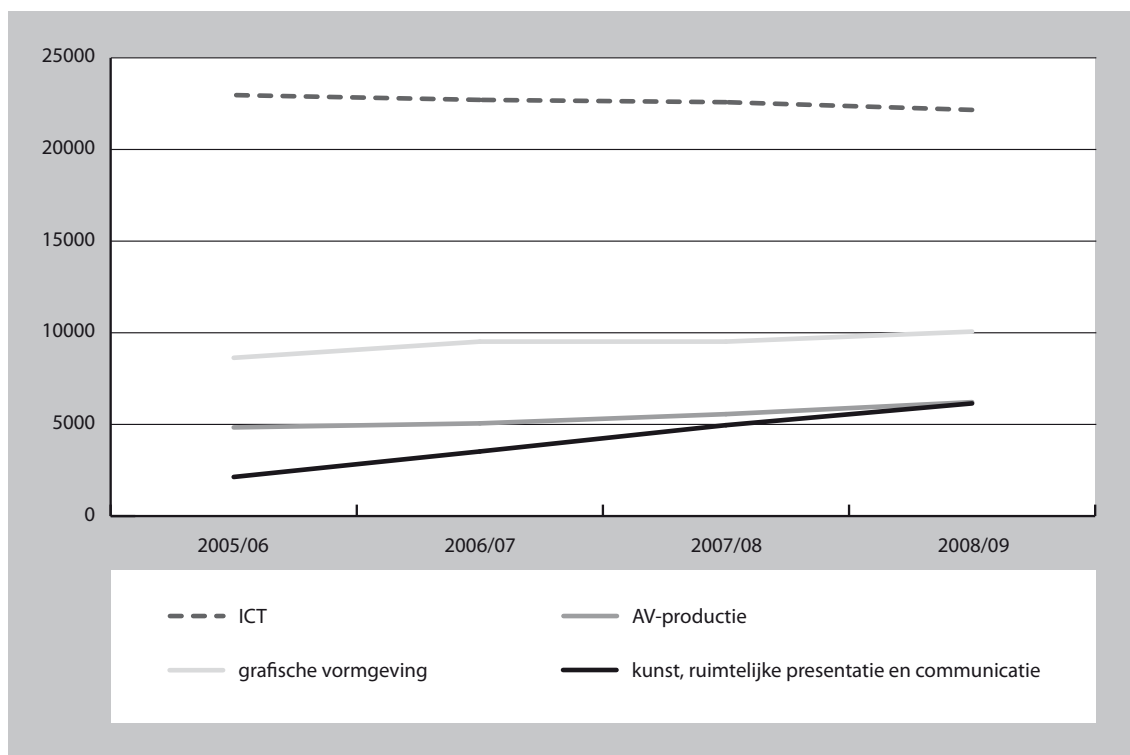

Figuur 4.7 geeft een beeld van de spreiding van de onderwijsactiviteiten op het gebied van creatieve industrie en ICT-sector over de 25 concentratiesteden in Nederland. Zichtbaar is een sterke concentratie van het onderwijs in de Noordvleugel van de Randstad, met Amsterdam en Utrecht als zwaartepunten. Samen verzorgen de steden meer dan tweehonderd opleidingen op MBO-, HBO- en wetenschappelijk niveau. Daarbij horen ook gespecialiseerde onderwijsinstellingen zoals het Mediacollege (Amsterdam) en het Grafisch Lyceum (Utrecht). Beide steden beschikken over kunsthogescholen; Amsterdam heeft daarbij een accent op film, televisie en theater terwijl Utrecht digitale vormgeving als speerpunt heeft gekozen.

De omvang van de crossmediale bedrijvigheid in de steden houdt niet altijd gelijke tred met de omvang van het onderwijs. Zo tellen Arnhem, Tilburg, Enschede en Zwolle relatief veel opleidingen maar blijft hun werkgelegenheid in de creatieve industrie en de ICT-sector daarbij achter. Hier kan sprake zijn van de zogeheten braindrain: het wegtrekken van alumni. Steden als Almere, Nieuwegein, Haarlemmermeer, Zoetermeer en Amstelveen daarentegen blinken niet uit in onderwijs maar huisvesten wel veel banen in de creatieve industrie en ICT-sector. Beschikbaarheid van grootschalig vastgoed zou hier de verklarende vestigingsplaatsfactor kunnen zijn.

Om het onderwijs in steden die buiten de top-25 vallen, ook in kaart te brengen, is verder onderzoek nodig. Het kan voorkomen dat in die steden een grotere onderwijsconcentratie aanwezig is dan in enkele top-25 steden omdat de omvang van de bedrijvigheid zo blijkt geen gelijke tred houdt met de omvang van het onderwijs.

Figuur 4.8: Inschrijvingen MBO creatieve industrie en ICT-sector Nederland, 2005-2009

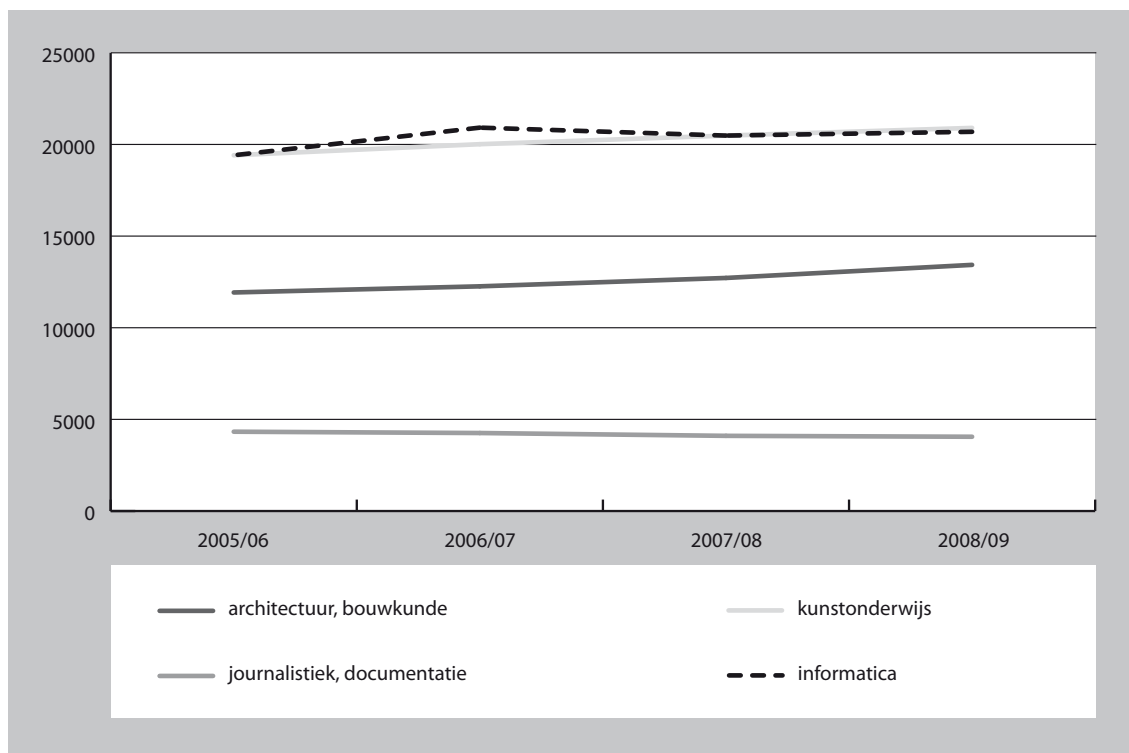
Bron: CBS

Zowel in het middelbaar als in het hoger beroepsonderwijs is er een breed palet aan opleidingen voor de creatieve en de crossmediale sector. Die variëren van artiest op MBO-niveau tot Composition and Music Technology op HBO-niveau. De differentiatie in het ICT-onderwijs is beperkter. Het aantal inschrijvingen voor informatica-opleidingen op MBO- en HBO-niveau vertoont een lichte daling tussen 2005-2009. Het aantal inschrijvingen daarentegen voor de meer creatieve opleidingen (kunst, presentatie, communicatie, journalistiek, architectuur en bouwkunde) vertoont in dezelfde periode een stijging van 10.000. Het grootste deel van die stijging komt voor rekening van de MBO-opleidingen, waar het aantal inschrijvingen voor de creatieve opleidingen met circa 7.000 steeg.

4 Top 25 cross media steden van Nederland

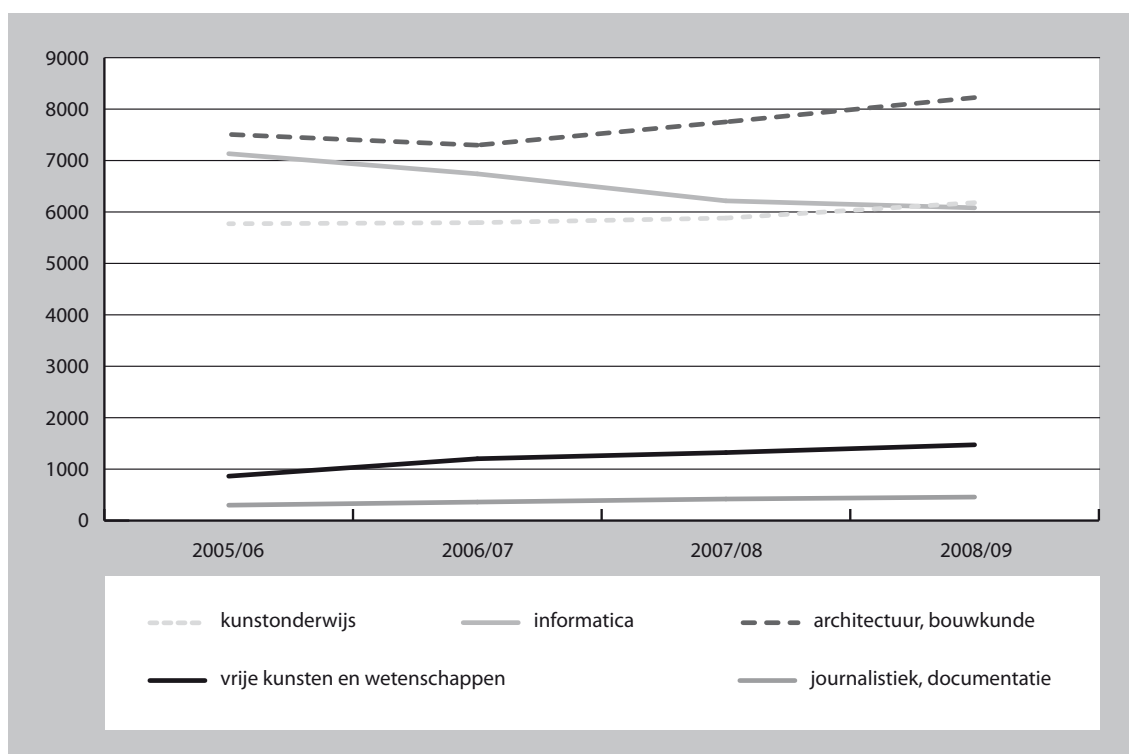
Figuur 4.9: Inschrijvingen HBO creatieve industrie en ICT-sector Nederland, 2005-2009

Bron: CBS

De daling van het aantal inschrijvingen voor ICT-opleidingen op MBO- en HBO-niveau komt ook terug in het aantal inschrijvingen voor informatica-opleidingen op wetenschappelijk niveau. Tussen 2005-2009 daalde het aantal inschrijvingen met ruim 1.000.

Figuur 4.10: Inschrijvingen wetenschappelijk onderwijs creatieve industrie en ICT-sector Nederland, 2005-2009

Bron: CBS

- De Noordvleugel huisvest 39% van de Nederlandse creatieve industrie, en 45% van de media- en entertainmentindustrie
- In de creatieve industrie kennen de creatieve zakelijke diensten tussen 1996-2009 de hoogste gemiddelde jaarlijkse banengroei
- In de ICT-sector kennen de ICT-diensten tussen 1996-2009 de hoogste gemiddelde banengroei, dankzij de software- en facilitaire diensten
- Tussen 2007-2009 lag de gemiddelde jaarlijkse banengroei in de ICT-sector en de contentindustrie in de Noordvleugel hoger dan in de rest van Nederland
- In Amsterdam zijn in absolute zin de meeste eenpitters gevestigd

In dit hoofdstuk wordt de creatieve en ICT-bedrijvigheid in de Noordvleugel van de Randstad belicht. Daarbij worden ook de tien grootste gemeenten van de Noordvleugel met elkaar vergeleken. Om een beter zicht te krijgen op de ontwikkelingen in de contentindustrie, wordt deze in dit hoofdstuk apart belicht, naast de creatieve industrie en de ICT-sector.

5.1 Werkgelegenheid: stand van zaken 2009

5.1.1 Werkgelegenheid: overzicht

De Noordvleugel van de Randstad heeft een aandeel van 23% in het totaal aantal banen in Nederland. De regio heeft een relatieve specialisatie in creatieve industrie, in de ICT-sector en in de contentindustrie.

Tabel 5.1: Aantal banen in de Noordvleugel en Nederland in de creatieve industrie, ICT, content en totale economie in 2009

	Creatieve industrie	ICT	Content	Totale economie
Noordvleugel	96.224	155.483	63.704	1.816.700
Nederland	249.293	425.435	149.884	8.032.080
Aandeel Noordvleugel in Nederland	39%	37%	43%	23%

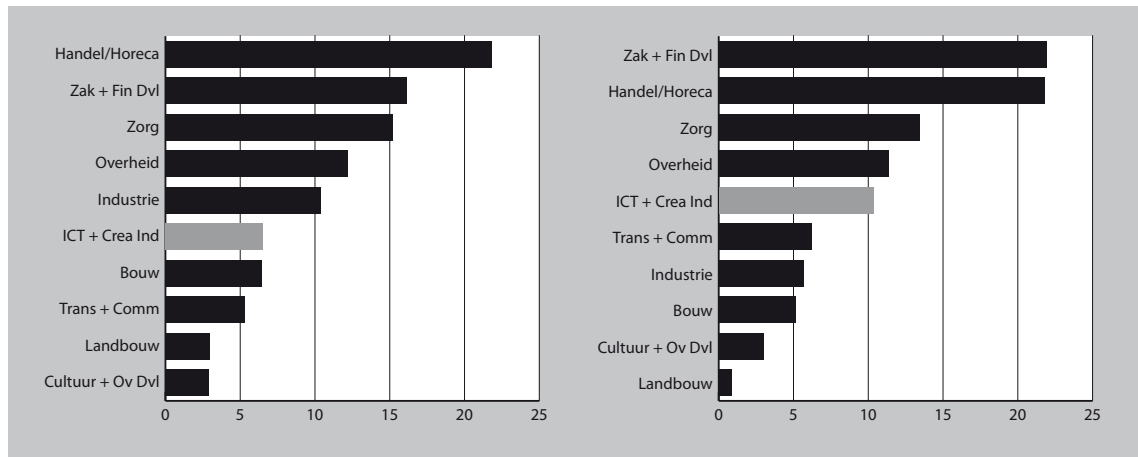
Bron: LISA

In Nederland vormen creatieve industrie en ICT-sector de zesde sector, met een werkgelegenheidsaandeel van

6,5%. In de Noordvleugel zijn de sectoren aanmerkelijk groter, met een werkgelegenheidsaandeel van ruim 10%. Daarmee zijn ze in omvang de vijfde sector. De dienstverlenende sectoren (zakelijke en financiële diensten, handel en horeca, zorg) en de overheid vormen de grootste sectoren.

Figuur 5.1 (l): werkgelegenheidsaandeel creatieve industrie en ICT-sector in totale werkgelegenheid, Nederland, 2009

Figuur 5.2 (r): werkgelegenheidsaandeel creatieve industrie en ICT-sector in totale werkgelegenheid, Noordvleugel, 2009

In Amsterdam tellen de creatieve industrie en de ICT-sector samen bijna 60.500 banen. Utrecht heeft een sterke positie in de ICT-sector. Hilversum, dat met ruim 14.000 banen op de derde plaats komt, heeft meer dan 10.000 banen in de contentindustrie.

Tabel 5.2: Aantal banen in 2009 in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel en Noordvleugel totaal, onderverdeeld naar creatieve industrie, ICT en content

	ICT en creatieve industrie	Creatieve industrie	ICT	Content
Amsterdam	60.453	3.531	45.181	24.412
Utrecht	26.740	9.385	22.085	4.730
Hilversum	14.308	11.416	12.937	10.045
Amersfoort	8.703	2.922	7.260	1.479
Haarlemmermeer	7.160	2.981	6.511	2.332
Almere	7.122	3.089	6.344	2.311
Haarlem	6.852	3.403	5.540	2.091
Nieuwegein	6.418	794	6.103	479
Amstelveen	5.065	2.221	4.551	1.707
Zaanstad	3.531	1.668	2.786	923
Top10	146.352	77.563	119.298	50.509
Overig Noordvleugel	41.651	18.661	36.185	13.195
Noordvleugel	188.003	96.224	155.483	63.704

Bron: LISA

In Amsterdam is 41% van de creatieve industrie in de Noordvleugel geconcentreerd. Hilversum tekent voor

12% en Utrecht voor 10% van de creatieve industrie in de Noordvleugel. De contentindustrie is het sterkst op Amsterdam gericht, gevolgd door Hilversum.

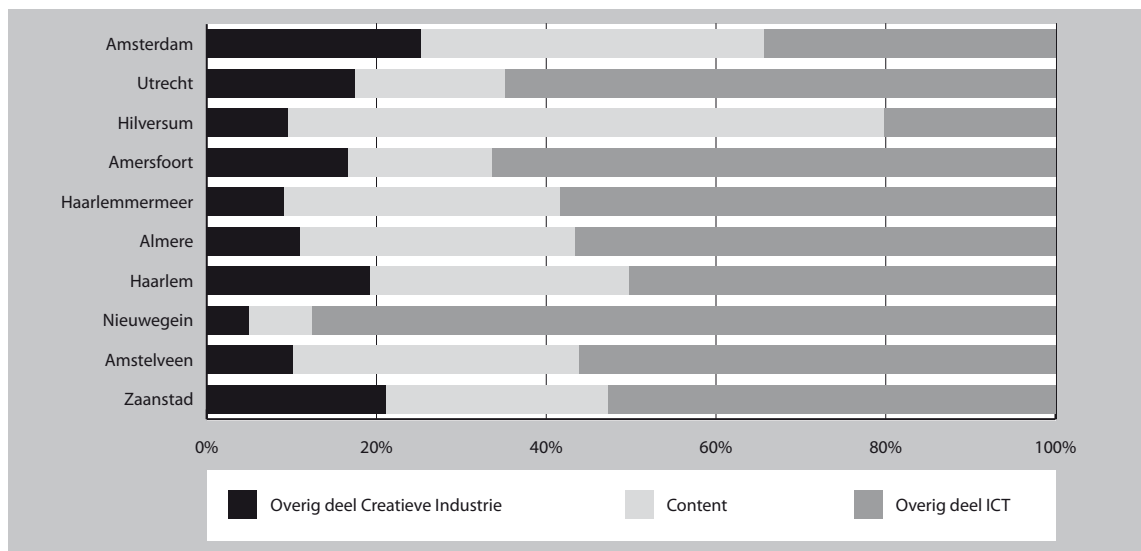
Tabel 5.3: Aandeel van de top 10 gemeenten van de Noordvleugel in het totaal aantal banen in de Noordvleugel in 2009, voor creatieve industrie, ICT, content en de totale werkgelegenheid.

	ICT en creatieve industrie	Creatieve industrie	ICT	Content
Amsterdam	32%	41%	29%	38%
Utrecht	14%	10%	14%	7%
Hilversum	8%	12%	8%	16%
Amersfoort	5%	3%	5%	2%
Haarlemmermeer	4%	3%	4%	4%
Almere	4%	3%	4%	4%
Haarlem	4%	4%	4%	3%
Nieuwegein	3%	1%	4%	1%
Amstelveen	3%	2%	3%	3%
Zaanstad	2%	2%	2%	1%
Top10	78%	81%	77%	79%
Overig Noordvleugel	22%	19%	23%	21%
Noordvleugel	100%	100%	100%	100%

Bron: LISA

Figuur 5.3 laat de verdeling binnen de tien grootste gemeenten zien van de banen in de creatieve industrie en de ICT-sector over de categorieën content (lichtgrijs), overige creatieve industrie (zwart) en overige ICT (donkergrijs). Dan komt duidelijk naar voren dat in Hilversum het aandeel van de contentindustrie het grootste is.

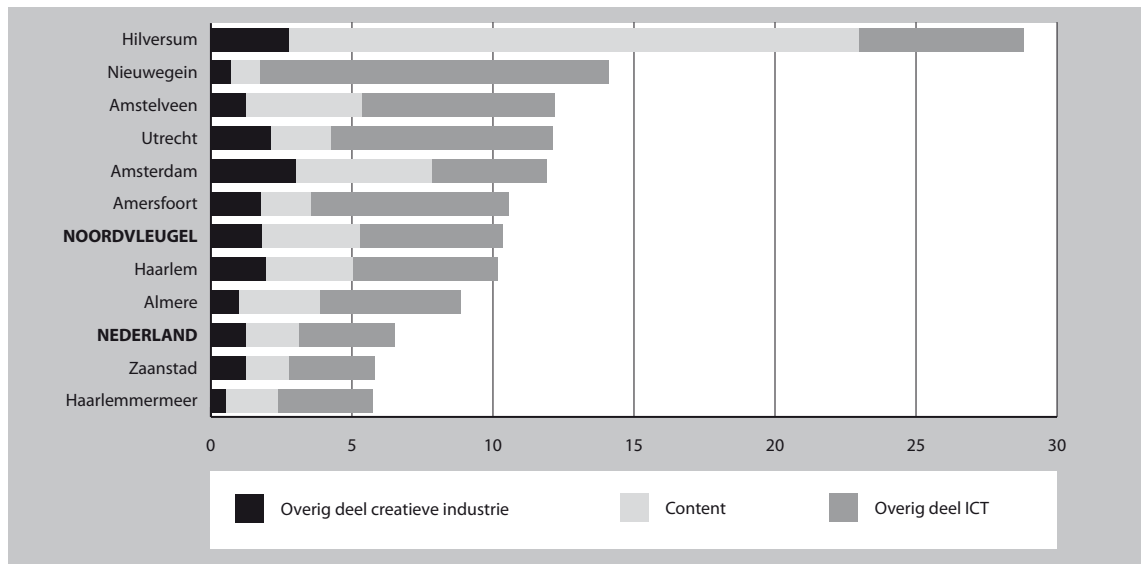
Figuur 5.3: Aandeel content, overig deel creatieve industrie en overig deel ICT in de creatieve industrie en ICT in 2009 voor de top 10 gemeenten van de Noordvleugel.

Bron: LISA

Hilversum is ook het sterkst afhankelijk van de creatieve industrie en ICT-sector, dat een aandeel van bijna 30% heeft in de lokale economie. In Amsterdam bedraagt het aandeel 12%.

Figuur 5.4: Werkgelegenheidsaandeel van de ICT en creatieve industrie in de totale economie in 2009 in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel, Noordvleugel totaal en Nederland, onderverdeeld naar content en overige delen van de creatieve industrie en ICT

Bron: LISA

5.2 Groei werkgelegenheid

De groei van de werkgelegenheid in de periode 1996-2009 vertoont voor de Noordvleugel een wisselend beeld. De gemiddelde jaarlijkse groei lag voor de creatieve industrie iets onder het landelijk gemiddelde. Dat kan worden verklaard door de reeds grote omvang van de creatieve industrie waardoor groei procentueel steeds trager verloopt; niettemin was de Noordvleugel in deze periode goed voor bijna een derde van de groei van de creatieve industrie in Nederland.

De ontwikkeling van de ICT-sector lag in de Noordvleugel juist wat hoger dan in Nederland als geheel. De Noordvleugel was in deze periode goed voor bijna de helft van het aantal nieuwe banen in de sector. Deze sterke regionale bijdrage was in de periode 2007-2009 nog groter. De contentindustrie vertoonde de laatste twee jaar in de Noordvleugel een versnelde groei ten opzichte van Nederland als geheel. Tussen 2007-2009 was de Noordvleugel goed voor de helft van de groei van het aantal banen in de Nederlandse contentindustrie.

Tabel 5.4: Werkgelegenheids groei in de periode 1996-2009 in de ICT, creatieve industrie en content in de Noordvleugel en Nederland

	Groei CI 1996-2009 (in aantallen)	Groei CI 1996-2009 (% per jaar)	Groei ICT 1996-2009 (in aantallen)	Groei ICT 1996-2009 (% per jaar)	Groei Content 1996-2009 (in aantallen)	Groei Content 1996-2009 (% per jaar)
Noordvleugel	31384	3,1%	46.506	2,8%	20.179	3,0%
Nederland	87072	3,4%	99.003	2,1%	51.673	3,3%

Bron: LISA

Tabel 5.5: Werkgelegenheids groei in de periode 2007-2009 in de ICT, creatieve industrie en content in de Noordvleugel en Nederland

	Groei CI 2007-2009 (in aantallen)	Groei CI 2007-2009 (% per jaar)	Groei ICT 2007-2009 (in aantallen)	Groei ICT 2007-2009 (% per jaar)	Groei Content 2007-2009 (in aantallen)	Groei Content 2007-2009 (% per jaar)
Noordvleugel	5.693	3,1%	8.784	3,0%	4.578	3,8%
Nederland	15.089	3,3%	11.309	1,4%	9.555	3,3%

Bron: LISA

Tabel 5.6: Aandeel ICT en creatieve industrie in de totale werkgelegenheids groei van de Noordvleugel en Nederland in de perioden 1996-2009 en 2007-2009

	Aandeel ICT en CI in de totale werkgelegenheids groei	
	1996-2009	2007-2009
Noordvleugel	13,3%	15,2%
Nederland	8,3%	7,7%

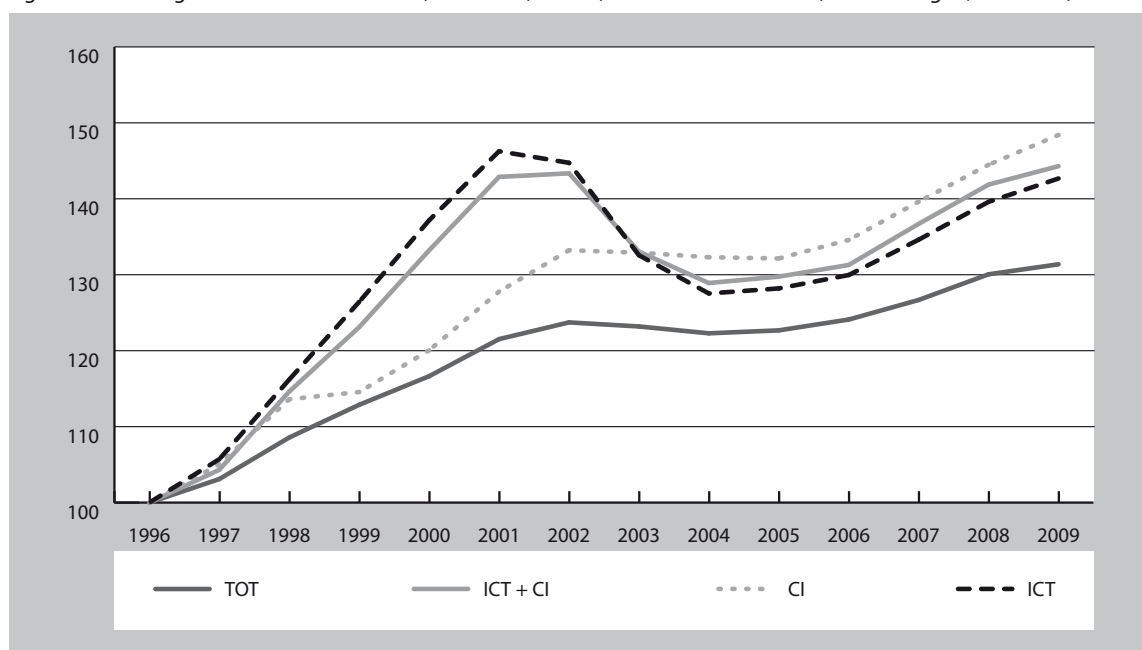
Bron: LISA

In onderstaande grafieken is de ontwikkeling van de verschillende sectoren en het totaal weergegeven voor respectievelijk de Noordvleugel en Nederland. In de laatste grafiek zijn de Noordvleugel en Nederland tegenover elkaar gezet.

De ontwikkeling van de ICT-sector vertoonde in de periode 2001-2005 zowel in de Noordvleugel als in Nederland dezelfde daling (-15 punten). De ontwikkeling van de creatieve industrie in dezelfde periode loopt uiteen: die zakt in Nederland iets in, maar blijft in de Noordvleugel op peil. Op nationaal niveau laat figuur 5.5 zien dat de groei in de ICT-sector sinds 2008 stagneert. In de Noordvleugel zakt de groei wel iets terug, maar blijft er sprake van groei. Ook het totaal aantal banen blijft groeien, terwijl dat in Nederland als geheel stagneert. De creatieve industrie krijgt in de Noordvleugel wat last van de wet van de remmende voorsprong: de groei sinds 2005 ligt iets lager in de Noordvleugel dan in Nederland als geheel.

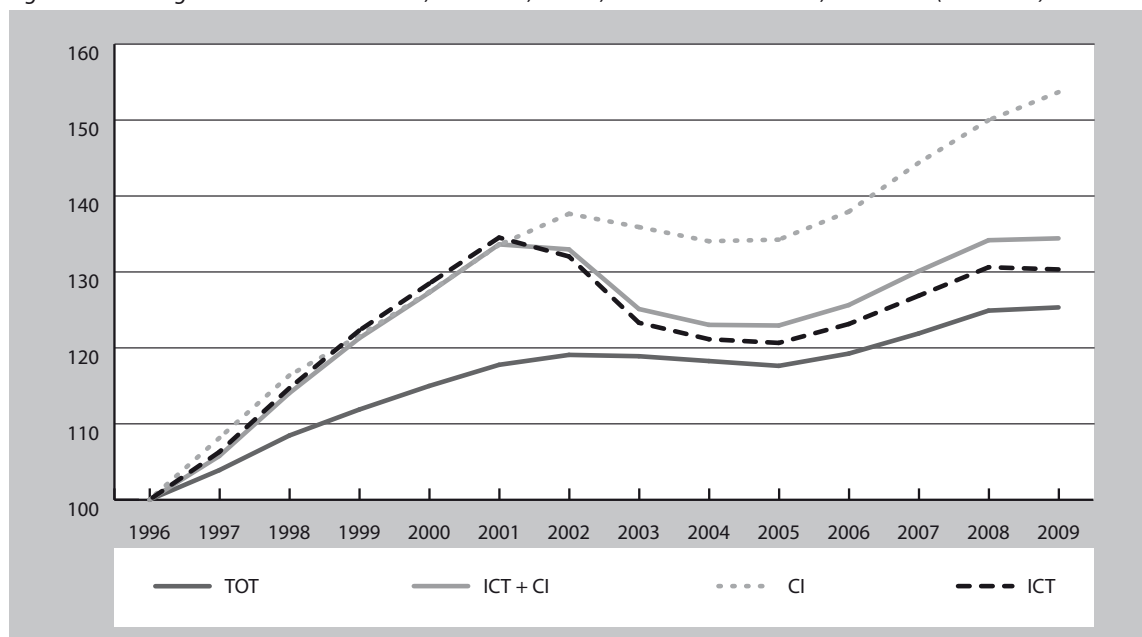
Figuur 5.6 laat zien dat de Noordvleugel in de hoogconjunctuur een hoge vlucht heeft genomen en die voorsprong ten opzichte van het Nederlands gemiddelde behoudt tot op de dag van vandaag.

Figuur 5.5: Banengroei in creatieve industrie, ICT-sector, ICT+CI, en de totale economie, Noordvleugel (1996=100)

Bron: LISA

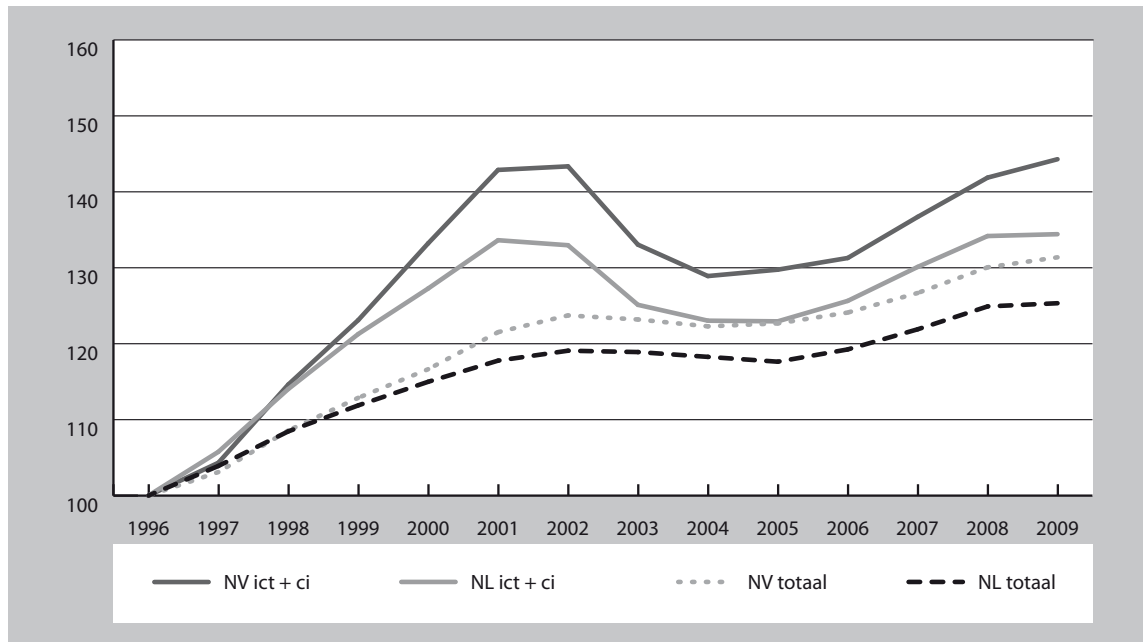
Figuur 5.6: Banengroei in creatieve industrie, ICT-sector, ICT+CI, en de totale economie, Nederland (1996=100)

Bron: LISA

Figuur 5.7: Banengroei in creatieve industrie+ICT-sector en de totale economie, Nederland versus Noordvleugel (1996=100)

Bron: LISA

Utrecht, Amersfoort en Almere vertonen de sterkste procentuele groei van zowel de creatieve industrie als de ICT-sector tussen 1996-2009. Ze scoren fors boven het gemiddelde van de Noordvleugel. Dat kan sterk samenhangen met het beschikbaar komen van grootschalige werklocaties. Haarlem en Zaanstad vormen over de de breedte de hekkensluiters. Nieuwegein verliest, net als Amstelveen en Haarlemmermeer, creatieve industrie maar wint ICT-werkgelegenheid. Amsterdam blijft de sterkste absolute groeier. De groei van Hilversum blijft over de gehele periode 1996-2009 achter bij het Noordvleugel-gemiddelde en sinds 2007 treedt er werkgelegenheidsverlies op.

In de periode 2007-2009 concentreert de groei van de werkgelegenheid zich in de steden. Amsterdam en Utrecht blijven daarvan profiteren, evenals Almere en Amersfoort. Zaanstad lijkt zich op te richten. Haarlem, Haarlemmermeer en Nieuwegein blijken kwetsbaar.

Tabel 5.7: Werkgelegenheidsgroei in de periode 1996-2009 in de ICT, creatieve industrie en content in top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	Groei CI	Groei CI	Groei ICT	Groei ICT	Groei Content	Groei Content
	1996-2009 (in aantallen)	1996-2009 (% per jaar)	1996-2009 (in aantallen)	1996-2009 (% per jaar)	1996-2009 (in aantallen)	1996-2009 (% per jaar)
Amsterdam	14.188	3,5%	12.984	2,6%	7.143	2,7%
Utrecht	4.819	5,7%	9.121	4,2%	2.696	6,7%
Hilversum	2.714	2,1%	1.952	1,3%	2.340	2,1%
Amersfoort	1.482	5,6%	3.121	4,4%	396	2,4%
Haarlemmermeer	2.142	10,2%	1.697	1,6%	1.815	12,3%
Almere	2.151	9,6%	4.451	9,7%	1.591	9,4%
Haarlem	232	0,5%	-746	-1,0%	-137	-0,5%
Nieuwegein	-291	-2,4%	2.304	3,7%	-254	-3,2%
Amstelveen	459	1,8%	1.627	3,5%	163	0,8%
Zaanstad	330	1,7%	-93	-0,3%	-30	-0,2%
Top10	24.926	3,0%	36.418	2,8%	15.723	2,9%
Overig Noordvleugel	6.458	3,3%	10.088	2,5%	4.456	3,2%
Noordvleugel	31.384	3,1%	46.506	2,8%	20.179	3,0%

Bron: LISA

Tabel 5.8: Werkgelegenheidsgroei in de periode 2007-2009 in de ICT, creatieve industrie en content in top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	Groei CI	Groei CI	Groei ICT	Groei ICT	Groei Content	Groei Content
	2007-2009 (in aantallen)	2007-2009 (% per jaar)	2007-2009 (in aantallen)	2007-2009 (% per jaar)	2007-2009 (in aantallen)	2007-2009 (% per jaar)
Amsterdam	3.233	4,3%	4.585	5,5%	3.370	7,7%
Utrecht	986	5,7%	1.405	3,3%	610	7,1%
Hilversum	-199	-0,9%	-776	-2,9%	-193	-0,9%
Amersfoort	457	8,9%	771	5,8%	149	5,5%
Haarlemmermeer	-371	-5,7%	-705	-5,0%	-240	-4,8%
Almere	872	18,0%	887	7,8%	659	18,3%
Haarlem	5	0,1%	-202	-1,8%	-140	-3,2%
Nieuwegein	-298	-14,7%	817	7,5%	-325	-22,8%
Amstelveen	69	1,6%	337	3,9%	85	2,6%
Zaanstad	206	6,8%	210	4,0%	201	13,1%
Top10	4.960	3,4%	7.329	3,2%	4.176	4,4%
Overig Noordvleugel	733	2,0%	1.455	2,1%	402	1,6%
Noordvleugel	5.693	3,1%	8.784	3,0%	4.578	3,8%

Bron: LISA

5.3 Groei werkgelegenheid: verdieping

5.3.1 Creatieve industrie

De Noordvleugel is goed voor 39% van het aantal banen in de creatieve industrie in Nederland. In de media en entertainmentindustrie is de positie van de Noordvleugel sterk: de regio telt 45% van het aantal Nederlandse banen in deze deelsector.

Tabel 5.9: Aantal banen in de Noordvleugel en Nederland in de creatieve industrie in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening

	Kunsten en cultureel erfgoed	Media en entertainment-industrie	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Noordvleugel	28.058	40.741	27.425	96.224
Nederland	79.226	91.015	79.052	249.293
Aandeel Noordvleugel in Nederland	35%	45%	35%	39%

Bron: LISA

De Noordvleugel telt ruim 28.000 banen in de kunsten en cultureel erfgoed, een stijging met ruim 9.000 tussen 1996-2009. De grootste bedrijfstak daarbinnen is de dienstverlening voor uitvoerende kunst. Deze bedrijfstak omvat bijvoorbeeld bedrijven en organisaties die verantwoordelijk zijn voor evenementen. Hierin zijn meer dan 6.200 mensen werkzaam. Dit was ook sterkst groeiende bedrijfstak tussen 1996-2009 (+4.000). Het aantal artiesten (beoefening van podiumkunst) steeg in dezelfde periode sterk (+2.200, oftewel gemiddeld 9,3% per jaar), evenals het aantal schrijvers en andere scheppende kunstenaars (+2.300 oftewel 6,9% gemiddeld per jaar). Zowel de scheppende kunsten als de uitvoering en de organisatie en exploitatie ervan namen dus toe. De scheppende kunstenaars zetten hun opmars in de periode 2007-2009 versterkt door.

Tabel 5.10: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in kunsten en cultureel erfgoed in de Noordvleugel, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Podiumkunsten	8.239	4.765	6,9%	785	5,1%
Scheppende kunsten	4.267	2.186	5,7%	930	13,1%
Cultureel erfgoed	6.740	447	0,5%	-957	-6,4%
Overig kunst en erfgoed	8.812	1.793	1,8%	341	2,0%
Kunsten en cultureel erfgoed	28.058	9.191	3,1%	1.099	2,0%

Bron: LISA

De 41.000 banen in de media en entertainmentindustrie in de Noordvleugel zijn voor het grootste deel (13.000 banen) toe te schrijven aan persmedia. De radio- en televisieindustrie is eveneens goed voor 13.000 banen. De omroeporganisaties vormen met 6.000 banen de grootste individuele bedrijfstak, gevolgd door de tijdschrift-uitgeverijen (5.700) en de boekenuitgeverijen (5.600). Deze behoren echter tevens tot de trage groeiers. Kranten- en overige uitgeverijen en de muziekindustrie verloren banen in de periode 1996-2009. De trend tekent zich af dat het aantal banen groeit in de creatieve fase (productie van tv-programma's, films, fotografie, persagentschappen) maar dat het aantal banen in de exploitatie- en distributiefase hooguit mondjesmaat groeit of zelfs afneemt (uitgeverijen, omroepen, bioscopen).

Tabel 5.11: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in de media en entertainment-industrie in de Noordvleugel, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Radio en televisie	12.829	5.076	4,0%	150	0,6%
Persmedia	13.062	1.576	1,0%	1.546	6,5%
Film	6.353	2.327	3,6%	868	7,6%
Muziekindustrie	1.189	-210	-1,2%	43	1,9%
Boekenindustrie	5.570	1.486	2,4%	444	4,2%
Overige uitgeverijen	365	-236	-3,8%	-12	-1,6%
Live entertainment	1.373	467	3,2%	371	17,1%
Media en entertainmentindustrie	40.741	10.486	2,3%	3.410	4,5%

Bron: LISA

De Noordvleugel telt circa 27.500 banen in de creatieve zakelijke dienstverlening. Het grootste deel daarvan is toe te schrijven aan de reclamebranche (18.500 banen). In deze bedrijfstak is goed zichtbaar dat de zakelijke diensten conjunctuurgevoelig zijn. Over de lange termijn (de periode 1996-2009) groeien ze met gemiddeld 3,4% per jaar, maar in de periode 2007-2009, toen de economie met een schok tot stilstand kwam, daalde de groei tot 2,9% per jaar. In de bedrijfstak industrieel en productvormgevers blijft het aantal banen gestaag stijgen. Tussen 1996-2009 steeg het aantal met 2.600, waarvan ruim 400 in 2007-2009.

Tabel 5.12: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in de creatieve zakelijke dienstverlening in de Noordvleugel, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Communiceren en informatie	22.111	7.500	3,2%	1.292	3,1%
Vormgeving en ontwerp	5.314	4.207	12,8%	-108	-1,0%
Creatieve zakelijke dienstverlening	27.425	11.707	4,4%	1.184	2,2%

Bron: LISA

5.3.2 ICT-sector

De Noordvleugel huisvest een derde van het aantal ICT-banen in Nederland. Het accent ligt daarbij op de contentindustrie. Op het gebied van hardware heeft de Noordvleugel slechts een beperkte positie. Meer dan de helft van de ICT-banen is verbonden aan ICT-diensten.

Tabel 5.13: Aantal banen in de Noordvleugel en Nederland in de ICT in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Noordvleugel	63.704	84.495	7.284	155.483
Nederland	149.884	229.564	45.987	425.435
Aandeel Noordvleugel in Nederland	43%	37%	16%	37%

Bron: LISA

De contentindustrie telt in de Noordvleugel 64.000 banen. Het grootste deel daarvan, bijna 21.000, komt voor rekening van de reclamesector. Daarna komen de persmedia (13.000), de radio- en televisiesector (13.000 banen), de film- en de boekenindustrie (respectievelijk 6.400 en 5.600 banen).

Tabel 5.14: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in content in de Noordvleugel, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Radio en televisie	12.829	5.076	4,0%	150	0,6%
Persmedia	13.062	1.576	1,0%	1.546	6,5%
Film	6.353	2.327	3,6%	868	7,6%
Muziekindustrie	1.189	-210	-1,2%	43	1,9%
Boekenindustrie	5.570	1.486	2,4%	444	4,2%
Overige uitgeverijen	365	-236	-3,8%	-12	-1,6%
Reclame en PR-bureaus	20.606	7.537	3,6%	1.104	2,8%
Industrieel ontwerp en vormgeving	3.730	2.623	9,8%	435	6,4%
Content	63.704	20.179	3,0%	4.578	3,8%

Bron: LISA

De Noordvleugel telt 85.000 banen in de ICT-diensten. Het grootste deel van de banen is toe te schrijven aan de softwareontwikkelaars en -leveranciers (36.000 banen), gevolgd door de facilitaire ICT-diensten (26.000 banen). In de grafische sector is sprake van een sanering met structureel banenverlies, als gevolg van enerzijds de verschuiving naar digitale media en anderzijds de dalende prijzen en marges door grotere (internationale) concurrentie en overcapaciteit. De groei in de telecommunicatiesector lijkt tot stilstand te zijn gekomen: in de periode 2007-2009 werden banen uitgestoten. De softwareleveranciers en de facilitaire ICT-diensten daarentegen bleven doorgroeien.

Tabel 5.15: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in diensten in de Noordvleugel, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Drukkerijen en reproductie	8.909	-9.290	-5,3%	-1.315	-6,7%
Telecommunicatie	12.787	1.525	1,0%	-787	-2,9%
Software	36.350	20.486	6,6%	4.631	7,1%
Facilitaire ICT-diensten	26.449	15.356	6,9%	2.608	5,3%
Diensten	84.495	28.077	3,2%	5.137	3,2%

Bron: LISA

Het aantal banen in de ICT-hardware in de Noordvleugel bedraagt ruim 7.000, oftewel 16% van het Nederlands totaal. Het aantal banen is sinds 1996 met 1.750 gedaald. De grootste bedrijfstakken zijn de vervaardiging van meet- regel-, navigatie- en controleapparaten en de vervaardiging van overige elektrische apparaten. Hier echter tekent zich de laatste twee jaar banenverlies af, na een groei van de werkgelegenheid in de jaren daarvoor.

Tabel 5.16: Aantal banen in 2009 en banengroei in de perioden 1996-2009 en 2007-2009 in hardware in de Noordvleugel, onderverdeeld naar domeinen

Domeinen	Banen 2009	Groei 1996-2009 (in aantallen)	Groei 1996-2009 (% per jaar)	Groei 2007-2009 (in aantallen)	Groei 2007-2009 (% per jaar)
Vervaardiging ICT hardware	5.774	-2.109	-2,4%	-797	-6,3%
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	1.510	359	2,1%	-134	-4,2%
Hardware	7.284	-1.750	-1,6%	-931	-5,8%

Bron: LISA

5.4 Werkgelegenheid naar grootteklasse

Van de tien grote steden in de Noordvleugel telt Amsterdam de meeste eenpitters, zowel in de creatieve industrie als in de ICT-sector. In de creatieve industrie in de Noordvleugel zijn de eenpitters goed voor bijna een kwart van de banen; in de ICT-sector is dat slechts 15%. In de creatieve industrie is het aantal banen bij grote bedrijven (50+) kleiner dan het aantal banen bij de zogeheten microbedrijven (< 10 werkzame personen): 45.000 tegenover 33.000. Ook de contentindustrie vertoont dit profiel. In de ICT-sector is die verhouding andersom: 76.000 banen bij grote bedrijven en 50.000 banen bij microbedrijven.

Tabel 5.17: Aantal banen in 2009 naar grootteklasse in de creatieve industrie in de top 10 steden in de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	8.800	7.018	3.133	8.416	12.317	39.684
Utrecht	3.099	1.307	648	1.541	2.790	9.385
Hilversum	792	707	356	1.347	8.214	11.416
Amersfoort	893	384	263	638	744	2.922
Haarlemmermeer	253	254	153	421	1.900	2.981
Almere	835	585	201	539	929	3.089
Haarlem	986	641	265	760	751	3.403
Nieuwegein	225	142	76	280	71	794
Amstelveen	378	342	145	608	748	2.221
Zaanstad	486	441	176	349	216	1.668
Top10	16.747	11.821	5.416	14.899	28.680	77.563
Overig Noordvleugel	5.755	3.562	1.437	3.666	4.241	18.661
Noordvleugel	22.502	15.383	6.853	18.565	32.921	96.224

Bron: LISA

Tabel 5.18: Aantal banen in 2009 naar grootteklasse in de ICT in de top 10 steden in de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	8.629	6.547	3.508	9.823	16.674	45.181
Utrecht	2.951	1.572	782	2.053	14.727	22.085
Hilversum	783	695	540	1.877	9.042	12.937
Amersfoort	1.051	631	379	1.253	3.946	7.260
Haarlemmermeer	399	419	347	1.171	4.175	6.511
Almere	1.222	989	451	1.415	2.267	6.344
Haarlem	996	718	491	1.084	2.251	5.540
Nieuwegein	343	306	143	916	4.395	6.103
Amstelveen	518	423	123	872	2.615	4.551
Zaanstad	664	519	324	620	659	2.786
Top10	17.556	12.819	7.088	21.084	60.751	119.298
Overig Noordvleugel	6.563	4.601	2.085	7.728	15.208	36.185
Noordvleugel	24.119	17.420	9.173	28.812	75.959	155.483

Bron: LISA

Tabel 5.19: Aantal banen in 2009 naar grootteklasse in content in de top 10 steden in de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	5.890	4.260	1.997	5.307	6.958	24.412
Utrecht	1.841	798	354	825	912	4.730
Hilversum	564	481	316	1.189	7.495	10.045
Amersfoort	542	263	169	381	124	1.479
Haarlemmermeer	189	165	103	219	1.656	2.332
Almere	548	447	147	369	800	2.311
Haarlem	665	412	203	457	354	2.091
Nieuwegein	155	112	35	177	0	479
Amstelveen	253	214	86	476	678	1.707
Zaanstad	336	251	127	209	0	923
Top10	10.983	7.403	3.537	9.609	18.977	50.509
Overig Noordvleugel	3.846	2.331	890	2.399	3.729	13.195
Noordvleugel	14.829	9.734	4.427	12.008	22.706	63.704

Bron: LISA

Tabel 5.20: Werkgelegenheidsaandeel per grootteklasse van de ICT en creatieve industrie in 2009 in de top 10 steden in de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	19%	15%	8%	21%	36%	100%
Utrecht	16%	8%	4%	10%	62%	100%
Hilversum	7%	6%	4%	14%	68%	100%
Amersfoort	16%	9%	5%	17%	52%	100%
Haarlemmermeer	6%	7%	6%	19%	62%	100%
Almere	21%	16%	7%	22%	34%	100%
Haarlem	19%	14%	8%	20%	39%	100%
Nieuwegein	6%	5%	3%	16%	70%	100%
Amstelveen	13%	11%	4%	20%	53%	100%
Zaanstad	23%	20%	11%	22%	25%	100%
Top10	16%	12%	6%	18%	48%	100%
Overig Noordvleugel	20%	14%	6%	22%	38%	100%
Noordvleugel	17%	12%	6%	19%	46%	100%
Nederland	17%	14%	7%	21%	41%	100%

Bron: LISA

5.5 Groei werkgelegenheid naar grootteklasse

De groei van de werkgelegenheid in de creatieve industrie tussen 1996-2009 sloeg voor de helft neer bij de eenpitters. Ruim 10% kwam voor rekening van de grote bedrijven (> 50 werkzame personen). Vrijwel overal stootten de grote bedrijven banen af; dat gebeurde alleen niet in Hilversum, Utrecht, Amersfoort en Almere. Pas de laatste jaren is voor Hilversum in dit opzicht een kentering te zien; dat leidt ook direct tot een verlies van creatieve werkgelegenheid.

Tabel 5.21: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	5.588	3.306	1.412	3.995	-113	14.188
Utrecht	2.548	727	107	53	1.384	4.819
Hilversum	253	156	90	232	1.983	2.714
Amersfoort	766	196	108	217	195	1.482
Haarlemmermeer	159	123	128	139	1593	2142
Almere	621	307	114	417	692	2.151
Haarlem	379	107	21	386	-661	232
Nieuwegein	173	34	39	-7	-530	-291
Amstelveen	210	161	34	152	-98	459
Zaanstad	299	166	-26	46	-155	330
Top10	10.996	5.113	1.633	4.558	2.626	24.926
Overig Noordvleugel	3.392	731	128	1.228	979	6.458
Noordvleugel	14.388	5.844	1.761	5.786	3.605	31.384

Bron: LISA

Tabel 5.22: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	2.173	836	328	907	-1.011	3.233
Utrecht	775	161	55	-231	226	986
Hilversum	112	9	-41	-10	-269	-199
Amersfoort	190	-20	81	20	186	457
Haarlemmermeer	44	-22	-29	75	-439	-371
Almere	232	128	-13	181	344	872
Haarlem	178	11	-44	17	-157	5
Nieuwegein	20	3	-28	23	-316	-298
Amstelveen	72	31	14	52	-100	69
Zaanstad	150	75	10	-73	44	206
Top10	3.946	1.212	333	961	-1.492	4.960
Overig Noordvleugel	992	27	-89	74	-271	733
Noordvleugel	4.938	1.239	244	1.035	-1.763	5.693

Bron: LISA

In de ICT-sector is duidelijk dat de grote bedrijven voor de werkgelegenheidsgroei zorgen. Alleen in Amsterdam is het beeld anders: hier verliezen de grote bedrijven werkgelegenheid en groeien de kleinere bedrijven. De ICT-sector is echter gevoelig voor conjuncturele ontwikkelingen, waardoor ook bij de grote bedrijven sinds 2007 banen verdwijnen.

Tabel 5.23: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	5.437	2.531	1.423	3.902	-309	12.984
Utrecht	2.391	779	191	-135	5.895	9.121
Hilversum	278	124	200	473	877	1.952
Amersfoort	903	356	183	397	1.282	3.121
Haarlemmermeer	283	99	25	-62	1.352	1.697
Almere	904	522	291	790	1.944	4.451
Haarlem	429	116	163	265	-1.719	-746
Nieuwegein	258	158	-29	-112	2.029	2.304
Amstelveen	306	148	-45	170	1.048	1.627
Zaanstad	430	120	81	-157	-567	-93
Top10	11.619	4.953	2.483	5.531	11.832	36.418
Overig Noordvleugel	3.917	1.033	136	2.150	2.852	10.088
Noordvleugel	15.536	5.986	2.619	7.681	14.684	46.506

Bron: LISA

Tabel 5.24: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	1.949	454	684	1.775	-277	4.585
Utrecht	659	171	100	-292	767	1.405
Hilversum	105	1	27	-119	-790	-776
Amersfoort	198	39	13	83	438	771
Haarlemmermeer	31	-71	-46	-230	-389	-705
Almere	232	201	-38	163	329	887
Haarlem	120	-12	-57	60	-313	-202
Nieuwegein	53	33	-72	0	803	817
Amstelveen	123	15	1	82	116	337
Zaanstad	196	24	42	16	-68	210
Top10	3.666	855	654	1.538	616	7.329
Overig Noordvleugel	978	-101	-96	246	428	1.455
Noordvleugel	4.644	754	558	1.784	1.044	8.784

Bron: LISA

5 Cross media in de Noordvleugel

In de contentindustrie in de Noordvleugel ligt het accent op banengroei in de microbedrijven. Uitzonderingen daarop vormen de -reeds grote- organisaties in Hilversum en Haarlemmermeer. Vanaf 2007 echter vindt ook hier verlies van banen plaats in de grote bedrijven. Almere onttrekt zich aan deze trend: hier blijft de werkgelegenheid zowel in de microbedrijven als in de grote bedrijven groeien.

Tabel 5.25: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in content in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	3.484	1.514	841	2.196	-892	7.143
Utrecht	1.479	397	126	-34	728	2.696
Hilversum	162	67	108	171	1.832	2.340
Amersfoort	447	127	71	121	-370	396
Haarlemmermeer	131	37	17	37	1.593	1.815
Almere	387	226	99	265	614	1.591
Haarlem	258	40	28	234	-697	-137
Nieuwegein	113	34	4	-49	-356	-254
Amstelveen	119	60	13	86	-115	163
Zaanstad	194	46	2	47	-319	-30
Top10	6.774	2.548	1.309	3.074	2.018	15.723
Overig Noordvleugel	2.123	325	13	820	1.175	4.456
Noordvleugel	8.897	2.873	1.322	3.894	3.193	20.179

Bron: LISA

Tabel 5.26: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in content in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Amsterdam	1.379	391	349	1.012	239	3.370
Utrecht	442	40	78	-100	150	610
Hilversum	79	-5	-20	4	-251	-193
Amersfoort	95	-13	55	13	-1	149
Haarlemmermeer	30	-34	-27	-54	-155	-240
Almere	125	122	-18	101	329	659
Haarlem	103	19	-58	14	-218	-140
Nieuwegein	14	-8	-21	-7	-303	-325
Amstelveen	46	20	7	122	-110	85
Zaanstad	101	42	32	26	0	201
Top10	2.414	574	377	1.131	-320	4.176
Overig Noordvleugel	597	-93	-109	154	-147	402
Noordvleugel	3.011	481	268	1.285	-467	4.578

Bron: LISA

5.6 Vestigingen

Net als het aantal banen in de creatieve industrie en de ICT-sector in Nederland is het aantal vestigingen geconcentreerd in de Noordvleugel.

Tabel 5.27: Aantal vestigingen in 2009 in de creatieve industrie, ICT en content in de Noordvleugel en Nederland

	Creatieve industrie	ICT	Content	Totale economie
Noordvleugel	30.386	33.533	19.821	261.750
Nederland	83.665	97.485	52.221	1.109.450
Aandeel Noordvleugel in Nederland	36%	34%	38%	24%

Bron: LISA

Amsterdam is binnen de Noordvleugel zowel in de creatieve industrie, als de ICT-sector en contentindustrie de magneet. De hoofdstad heeft een relatieve oververtegenwoordiging in de drie sectoren. Datzelfde geldt voor Utrecht en Hilversum. Haarlemmermeer, Almere en Zaanstad kennen een relatieve ondervertegenwoordiging: hun aandelen in het aantal vestigingen in de creatieve en contentindustrie en de ICT-sector blijft achter bij hun aandeel in het totaal aantal vestigingen.

Tabel 5.28: Aantal vestigingen in 2009 in de creatieve industrie, ICT en content in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

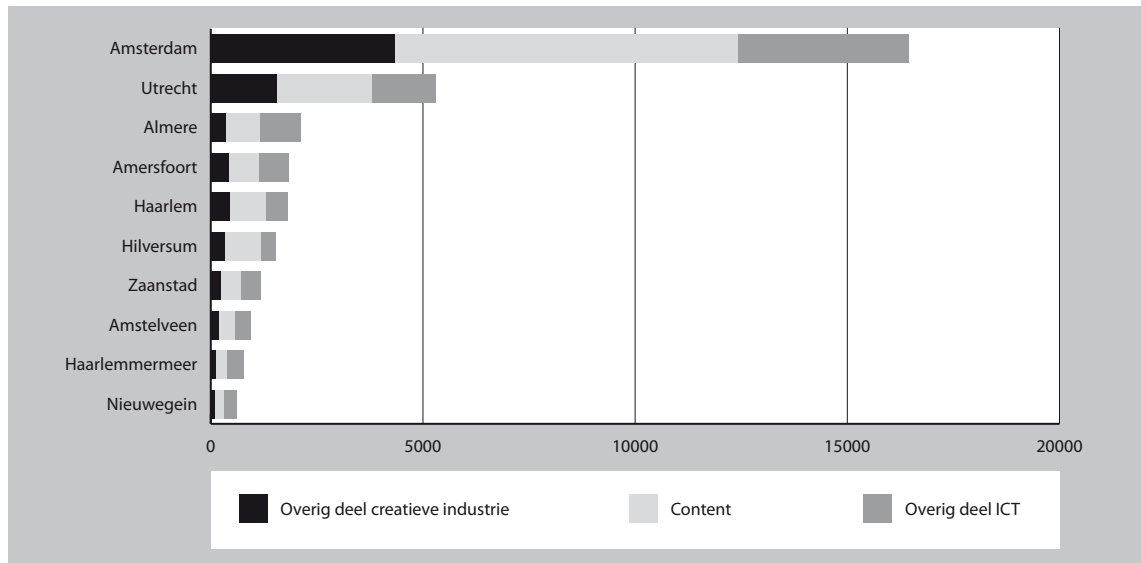
Gemeente	Creatieve industrie	Aandeel in NV	ICT	Aandeel in NV	Content	Aandeel in NV	Totale economie	Aandeel in NV
Amsterdam	12.408	41%	12.123	36%	8.085	41%	75.720	29%
Utrecht	3.785	12%	3.767	11%	2.241	11%	22.870	9%
Hilversum	1.178	4%	1.215	4%	857	4%	7.000	3%
Amersfoort	1.117	4%	1.404	4%	686	3%	10.280	4%
Haarlemmermeer	389	1%	668	2%	279	1%	8.010	3%
Almere	1.143	4%	1.771	5%	783	4%	13.280	5%
Haarlem	1.302	4%	1.382	4%	867	4%	10.850	4%
Nieuwegein	301	1%	524	2%	210	1%	4.120	2%
Amstelveen	567	2%	746	2%	373	2%	6.190	2%
Zaanstad	707	2%	942	3%	461	2%	10.130	4%
Top10	22.897	75%	24.542	73%	14.842	75%	168.450	64%
Overig Noordvleugel	7.489	25%	8.991	27%	4.979	25%	93.300	36%
Noordvleugel	30.386	100%	33.533	100%	19.821	100%	261.750	100%

Bron: LISA

In figuur 5.3 focussen we op het aantal contentbedrijven ten opzichte van de overige creatieve en ICT-bedrijven in de 10 grootste gemeenten in de Noordvleugel. Amsterdam telt in absolute zin de meeste contentbedrijven (ruim 8.000) en heeft in gelijke mate overige creatieve en ICT-bedrijven. Almere en Haarlem scoren beide hoog op contentbedrijven (respectievelijk 783 en 867) maar hebben op een beperkt aantal vestigingen van overige creatieve organisaties. Dat geldt des te sterker voor Zaanstad, Nieuwegein en Amstelveen. Hilversum telt een groot aantal bedrijven in de contentindustrie maar heeft amper creatieve en ICT-bedrijven.

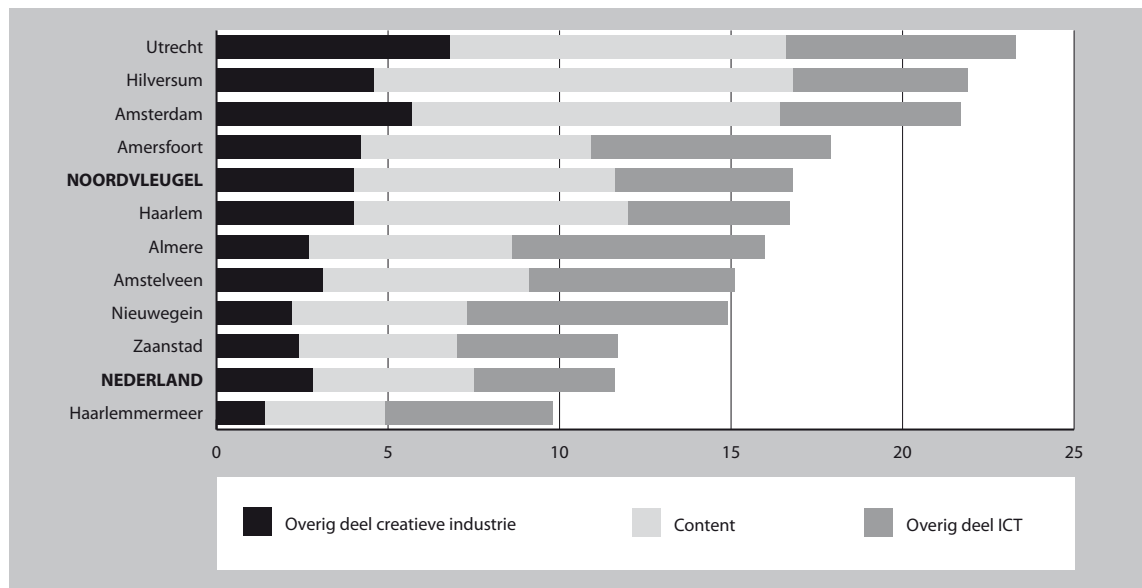
Figuur 5.8: Aantal vestigingen in 2009 in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel, onderverdeeld naar content en overige delen creatieve industrie en ICT

Bron: LISA

In Nederland vormen creatieve industrie en ICT samen 11,6% van het totaal aantal bedrijven. Dat is verdeeld over 4,7% contentbedrijven, 2,8% overige creatieve bedrijven en 4,1% overige ICT-bedrijven (diensten en hardware). In de Noordvleugel maakt de contentindustrie 7,6% van het totaal aantal vestigingen uit, naast 4,2% van het aantal overige creatieve bedrijven en 5,2% van het aantal overige ICT-bedrijven. In Utrecht, Hilversum en Amsterdam vormen ICT en creatieve industrie meer dan 20% van het bedrijfsleven. Alleen Haarlemmermeer en Zaanstad hebben een aandeel contentbedrijven dat onder het Noordvleugel- en zelfs onder het Nederlands gemiddeld ligt. In Almere, Nieuwegein en Haarlemmermeer ligt het accent op bedrijven in de ICT-diensten en -hardware.

Figuur 5.9: Aandeel ICT, content en creatieve industrie in het totaal aantal vestigingen in 2009 in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel, ten opzichte van het gemiddelde in de Noordvleugel en Nederland

Bron: LISA

Het gemiddelde bedrijf in Nederland telt ruim 7 werkzame personen. De omvang is in de contentindustrie kleiner dan in andere creatieve bedrijfstakken, die veel instellingen tellen. De contentbedrijven zijn in Zaanstad het kleinst en in Hilversum het grootst.

Tabel 5.29: Gemiddelde vestigingsgrootte in 2009 in de creatieve industrie, ICT, content en totale economie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel

Gemeente	Overig deel creatieve industrie	Content	Overig deel ICT	ICT en creatieve industrie	Totaal
Amsterdam	3,5	3,0	5,1	3,7	6,7
Utrecht	3,0	2,1	11,4	5,0	9,6
Hilversum	4,3	11,7	8,1	9,3	7,1
Amersfoort	3,3	2,2	8,1	4,7	8,0
Haarlemmermeer	5,9	8,4	10,7	9,2	15,6
Almere	2,2	3,0	4,1	3,3	6,0
Haarlem	3,0	2,4	6,7	3,8	6,2
Nieuwegein	3,5	2,3	17,9	10,4	11,1
Amstelveen	2,6	4,6	7,6	5,4	6,7
Zaanstad	3,0	2,0	3,9	3,0	6,0
Top10	3,4	3,4	7,1	4,5	7,6
Overig Noordvleugel	2,2	2,7	5,7	3,6	5,7
Noordvleugel	3,1	3,2	6,7	4,3	6,9
Nederland	3,2	2,9	6,1	4,1	7,2

Bron: LISA

5.7 Omzet Noordvleugel

De creatieve industrie in Nederland is goed voor 2% van de omzet in de gehele economie, oftewel 23 miljard euro. Door de concentratie in de Noordvleugel, en meer specifiek in Amsterdam, maakt de creatieve industrie in deze gebieden een groter deel uit van de omzet in de economie, respectievelijk 3,5% en 5,4%. De creatieve industrie in Amsterdam is daarmee goed voor een omzet van 3,7 miljard euro, oftewel 16% van het landelijk totaal. De omroepspecialisatie van Hilversum zorgt ervoor dat de creatieve industrie in Hilversum 17,1% uitmaakt van de omzet van de lokale economie, oftewel 1,1 miljard euro.

De ICT-sector realiseerde in 2008 een omzet van 56 miljard euro, oftewel 4,9% van de omzet in de gehele economie van Nederland. Amsterdam heeft in absolute termen de hoogste omzet, bijna 19 miljard euro. Door de gediversificeerde economie maakt deze omzet slechts 7,4% van de totale economie uit. In Nieuwegein, Almere, Amstelveen, Amersfoort, Utrecht en Hilversum maakt de ICT-sector een groter deel van de totale omzet van de lokale economie uit. Hilversum spant de kroon met een lokale economie die voor een kwart afhankelijk is van de ICT-sector.

In de Noordvleugel vormen creatieve industrie en ICT-sector gezamenlijk 8,6% van de omzet van de regionale economie. Slechts drie van de tien grote steden in de Noordvleugel blijven onder dat gemiddelde: Haarlemmermeer, Zaanstad en Haarlem.

Tabel 5.31: Omzet creatieve industrie Noordvleugel, naar deelsector en naar gemeente, 2008 (in miljoenen euro, gecorrigeerd voor inflatie)

	Kunsten en cultureel erfgoed	Media en entertainment	Creatieve zakelijke diensten	Creatieve industrie	Totale economie	Aandeel CI in totale economie
Amsterdam	1.215	1.626	831	3.672	67.933	5,4%
Utrecht	356	222	211	789	27.998	2,8%
Hilversum	118	922	48	1.088	6.349	17,1%
Amersfoort	91	65	75	231	9.729	2,4%
Haarlemmermeer	68	225	51	344	23.041	1,5%
Almere	50	88	85	224	8.607	2,6%
Haarlem	105	146	78	329	11.127	3,0%
Nieuwegein	22	43	27	91	6.175	1,5%
Amstelveen	40	32	115	188	5.752	3,3%
Zaanstad	62	37	43	142	9.196	1,5%
Top10	2.128	3.407	1.565	7.100	175.908	4,0%
Overig Noordvleugel	378	811	496	1.685	77.289	2,2%
Noordvleugel	2.506	4.218	2.061	8.785	253.197	3,5%
Nederland	7.120	9.805	5.988	22.913	1.150.582	2,0%

Bron: LISA

Tabel 5.32: Omzet ICT-sector Noordvleugel, naar deelsector en naar gemeente, 2008 (in miljoenen euro, gecorrigeerd voor inflatie)

	Content	Diensten	Hardware	ICT	Totale economie	Aandeel creatieve industrie in totale economie
Amsterdam	2.221	2.633	337	5.190	67.933	7,6%
Utrecht	392	2.221	91	2.704	27.998	9,7%
Hilversum	967	330	235	1.532	6.349	24,1%
Amersfoort	120	750	158	1.028	9.729	10,6%
Haarlemmermeer	273	515	110	898	23.041	3,9%
Almere	165	444	107	715	8.607	8,3%
Haarlem	215	421	130	766	11.127	6,9%
Nieuwegein	67	647	4	717	6.175	11,6%
Amstelveen	141	336	6	484	5.752	8,4%
Zaanstad	70	229	21	320	9.196	3,5%
Top10	4.631	8.525	1.198	14.354	175.908	8,2%
Overig Noordvleugel	1.202	2.552	631	4.385	77.289	5,7%
Noordvleugel	5.833	11.077	1.829	18.739	253.197	7,4%
Nederland	13.970	30.940	10.962	55.872	1.150.582	4,9%

Bron: LISA

Tabel 5.33: Omzet creatieve industrie en ICT-sector Noordvleugel, 2008 (in miljoenen euro, gecorrigeerd voor inflatie)

	CI+ICT	Aandeel creatieve industrie +ICT in totale economie
Amsterdam	6.642	9,8%
Utrecht	3.100	11,1%
Hilversum	1.653	26,0%
Amersfoort	1.139	11,7%
Haarlemmermeer	969	4,2%
Almere	775	9,0%
Haarlem	880	7,9%
Nieuwegein	742	12,0%
Amstelveen	530	9,2%
Zaanstad	392	4,3%
Top10	16.823	9,6%
Overig Noordvleugel	4.868	6,3%
Noordvleugel	21.691	8,6%
Nederland	64.815	5,6%

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

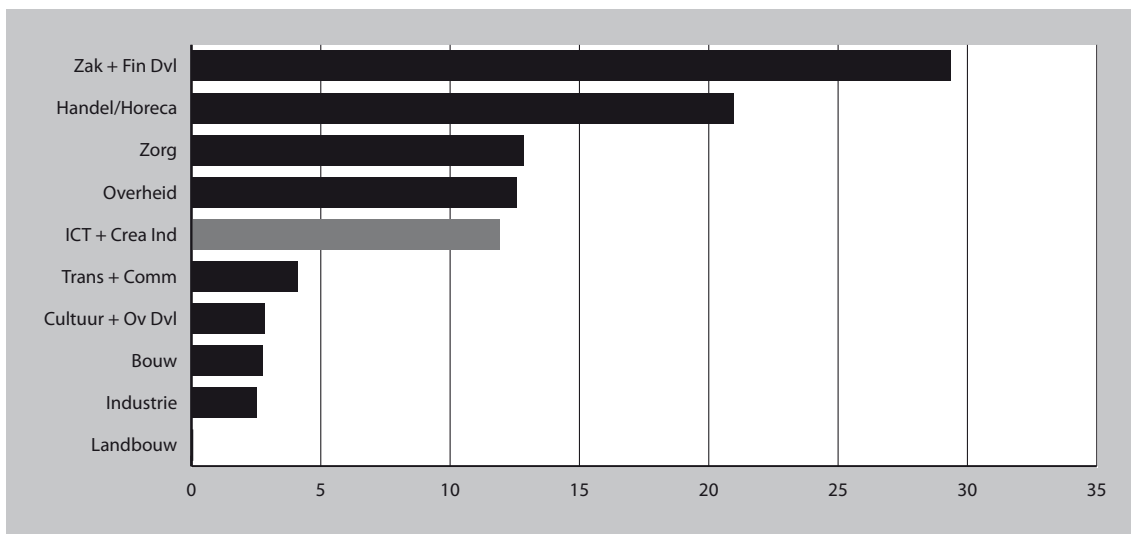
6.1

Amsterdam

Amsterdam heeft in vrijwel ieder domein in de creatieve industrie een (zeer sterke) specialisatie. Facilitaire ICT-diensten en ICT-hardware zijn ondervertegenwoordigd. De afgelopen twee jaar zijn banen verdwenen bij de bedrijven met meer dan 50 werknemers in kunsten en cultureel erfgoed, creatieve zakelijke diensten en ICT-hardware. De meeste banen kwamen erbij in de media- en entertainmentindustrie en ICT-diensten. In de creatieve industrie betreft tweederde van de nieuwe banen een zzp'er. In de ICT-sector is dat de helft.

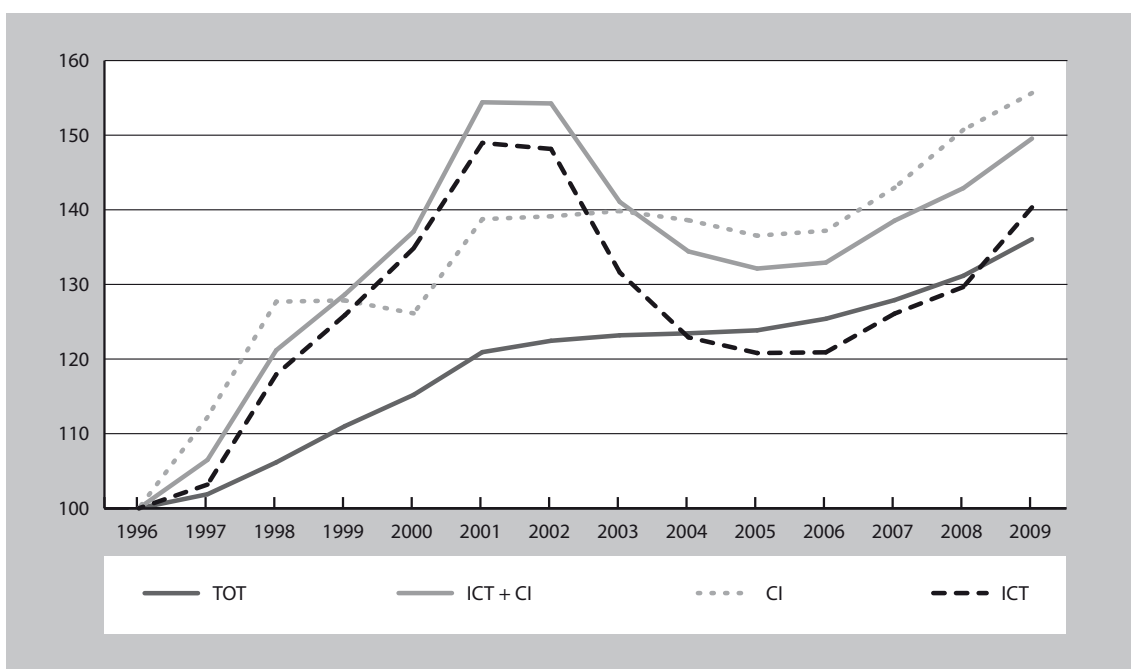
- Amsterdam is in Nederland het onbetwiste centrum van creatieve industrie en van de contentindustrie. Dit wordt duidelijk op basis van de locatiequotienten voor de deelsectoren in de creatieve industrie en voor de contentindustrie. De concentratie van kunsten en cultureel erfgoed, voor media en entertainmentindustrie en voor creatieve zakelijke diensten ligt twee tot drie keer zo hoog als in Nederland als geheel. Met name de media en entertainmentindustrie in Amsterdam geconcentreerd.
- De concentratie in de ICT-sector is aanmerkelijk lager. Alleen voor de contentindustrie geldt een sterke concentratie in Amsterdam. De ICT-diensten kennen een zeer beperkte concentratie, de hardwareproductie is zelfs sterk ondervertegenwoordigd.
- Samen zorgen de creatieve industrie en de ICT-sector voor evenveel banen als de overheid en als de zorg: ruim 60.000. De creatieve industrie en de ICT-sector zijn, uitgedrukt in banen, groter dan de industriële sector.
- De banenontwikkeling in de Amsterdamse economie als geheel verliep tussen 1996-2009 positief, met een duidelijke vertraging tussen 2001-2005, de vorige periode van economische stagnatie. De banenontwikkeling in de creatieve industrie stagneerde eveneens maar reageerde later; pas vanaf 2004 trad hier banenverlies op. De ICT-sector echter belandde in een vrije val, en heeft zich anno 2009 nog steeds niet hersteld op het niveau van 2001. Daarmee tonen beide sectoren zich conjunctuurgevoelig, de ene (ICT) in sterkere mate dan de andere.
- In de creatieve industrie tonen kunsten en cultureel erfgoed en de creatieve zakelijke diensten zich de grootste groeiers over de gehele periode 1996-2009. Hoewel de media en entertainmentindustrie de grootste deelsector is (15.500 banen), manifesteert zich hier de 'kleinste' groei tussen 1996-2009 (+3.300 banen). Het grootste deel van die groei, 78%, wordt echter zeer recent geogst, tussen 2007-2009.
- In de ICT-sector groeit vooral de contentindustrie snel, die tussen 2007-2009 ook een groeispurt vertoont. In de meest recente periode slaat bijna de helft van de nieuwe banen neer. De ICT-diensten groeien in een veel lager tempo. In het oog springt hier het banenverlies in de grafische sector (drukkerijen), waar een consolidatieslag gaande is op nationaal en internationaal niveau. Hieraan liggen twee factoren ten grondslag: ten eerste de overcapaciteit en daarmee gepaard gaande prijzenslag en ten tweede de verschuiving van het mediagebruik van print naar online en audiovisueel. De werkgelegenheid in de softwaredienstverlening blijft op een hoog niveau groeien.
- In de creatieve industrie sloeg de banengroei tussen 1996-2009 neer in de microbedrijven (zzp'ers en 2 t/m 5 werkzame personen), en in de middelgrote organisaties (11 t/m 50 werkzame personen). De kleine bedrijven (6 t/m 10 werkzame personen) en de grote profiteerden het minst van de werkgelegenheidsontwikkeling. De trend werd versterkt in de meest recente periode (2007-2009); het aantal nieuwe zzp'ers tussen 2007-2009 was goed voor bijna 40% van de aanwas in de gehele periode 1996-2009.
- In de ICT-sector was met name de contentindustrie verantwoordelijk voor de sterke groei van het aantal zzp'ers, en ook van de groei in de meest recente periode (2007-2009). Los van deze ontwikkeling, ligt het accent in de ICT-sector op groei in de middelgrote bedrijven (11 t/m 50 werkzame personen).
- Zowel in de creatieve industrie als in de ICT-sector vormt de groei van de middelgrote bedrijven een interessant gegeven. Dit zijn kennelijk bedrijven die de fase van kleinschaligheid hebben overleefd -de kleine bedrijven (6 t/m 10 werkzame personen) vertonen de minste groei- en hun groeipad weer hebben kunnen oppakken. De grote organisaties stoten banen af.

Figuur 6.1.1: Sectorstructuur van de Amsterdamse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amsterdam in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.1.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Amsterdam in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amsterdam	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	13.359	4.015	5.877	236	267
<i>Podiumkunsten</i>	5.200	932	3.281	384	439
<i>Scheppende kunsten</i>	1.719	1.274	1.030	429	202
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	3.900	1.628	2.306	372	252
<i>Cultureel erfgoed</i>	2.540	181	-740	-949	178
Media en entertainmentindustrie	15.530	4.430	3.251	2.525	270
<i>Radio en televisie</i>	2.507	587	1.621	598	246
<i>Persmedia</i>	6.129	1.383	-1.056	1.009	287
<i>Film</i>	3.383	1.534	1.433	710	453
<i>Muziekindustrie</i>	336	156	155	17	280
<i>Boekenindustrie</i>	2.521	567	634	38	327
<i>Overige uitgeverijen</i>	257	25	194	20	163
<i>Live entertainment</i>	397	178	270	133	49
Creatieve zakelijke dienstverlening	10.795	3.963	5.060	472	216
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	2.580	1.183	2.012	-561	298
<i>Communiceren en informatie</i>	8.215	2.780	3.048	1.033	199
Creatieve industrie	39.684	12.408	14.188	3.233	252
ICT en creatieve industrie	60.453	16.364	20.029	4.448	182

Bron: LISA

Tabel 6.1.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Amsterdam in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amsterdam	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	24.412	8.085	7.143	3.370	258
Radio en televisie	2.507	587	1.621	598	246
Persmedia	6.129	1.383	-1.056	1.009	287
Film	3.383	1.534	1.433	710	453
Muziekindustrie	336	156	155	17	280
Boekenindustrie	2.521	567	634	38	327
Overige uitgeverijen	257	25	194	20	163
Reclame en PR-bureaus	7.547	2.692	2.998	945	193
Industrieel ontwerp en vormgeving	1.732	1.141	1.164	33	283
Diensten	19.272	3.903	6.498	1.240	133
Drukkerijen en reproductie	1.674	268	-2.113	-235	69
Telecommunicatie	5.220	275	1.119	-1.075	240
Software	10.658	2.982	8.876	2.133	164
Facilitaire ICT-diensten	1.720	378	-1.384	417	50
Hardware	1.497	53	-657	-25	52
Vervaardiging ICT hardware	1.337	51	-598	-73	53
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	160	2	-59	48	42
ICT	45.181	12.041	12.984	4.585	168
ICT en creatieve industrie	60.453	16.364	20.029	4.448	182

Bron: LISA

Tabel 6.1.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Amsterdam, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amsterdam	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	1.988	1.704	470	1.340	375	5.877
Media en entertainmentindustrie	1.714	940	273	1.381	-1.057	3.251
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.886	662	669	1.274	569	5.060
Creatieve industrie	5.588	3.306	1.412	3.995	-113	14.188

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.1.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Amsterdam, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amsterdam	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	747	417	94	238	-1.260	236
Media en entertainmentindustrie	795	223	177	711	619	2.525
Creatieve zakelijke dienstverlening	631	196	57	-42	-370	472
Creatieve industrie	2.173	836	328	907	-1.011	3.233

Bron: LISA

Tabel 6.1.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Amsterdam, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amsterdam	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	3.484	1.514	841	2.196	-892	7.143
Diensten	1.918	1.025	570	1.529	682	5.724
Hardware	35	-8	12	177	-99	117
ICT	5.437	2.531	1.423	3.902	-309	12.984

Bron: LISA

Tabel 6.1.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Amsterdam, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amsterdam	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	1.379	391	349	1.012	239	3.370
Diensten	568	50	341	633	-356	1.236
Hardware	2	13	-6	130	-160	-21
ICT	1.949	454	684	1.775	-277	4.585

Bron: LISA

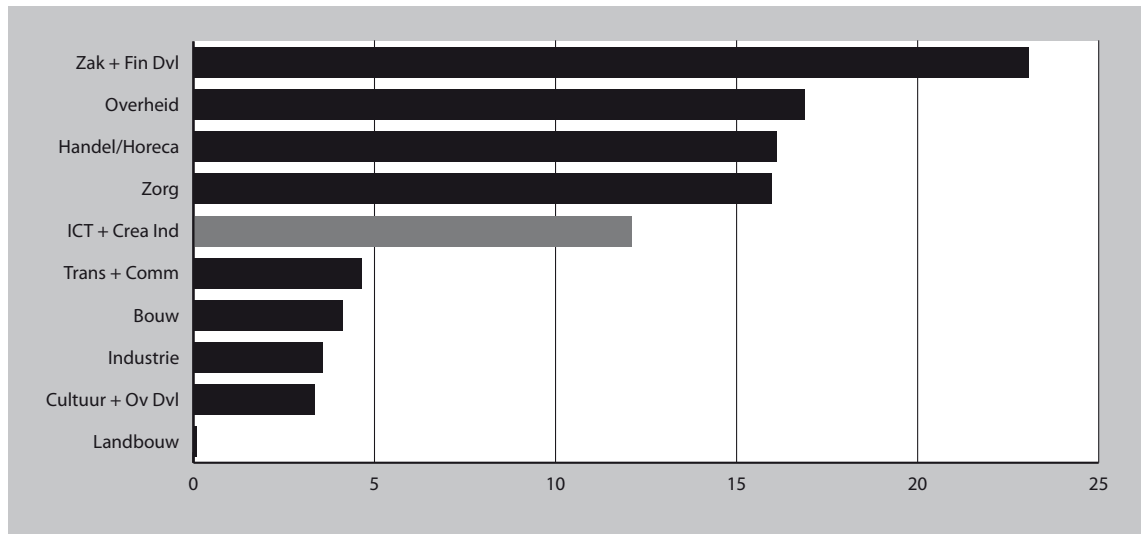
6.2

Utrecht

Utrecht heeft een sterke specialisatie in de ICT-dienstverlening en in de scheppende kunsten. Media en ICT-hardware zijn er ondervertegenwoordigd. De afgelopen twee jaar zijn banen verdwenen bij middelgrote bedrijven (11-50 werknemers) in alle deelsectoren van de creatieve industrie en de ICT-sector. In de creatieve industrie betreft 80% van de nieuwe banen een zzp'er. In de ICT-sector is dat de helft.

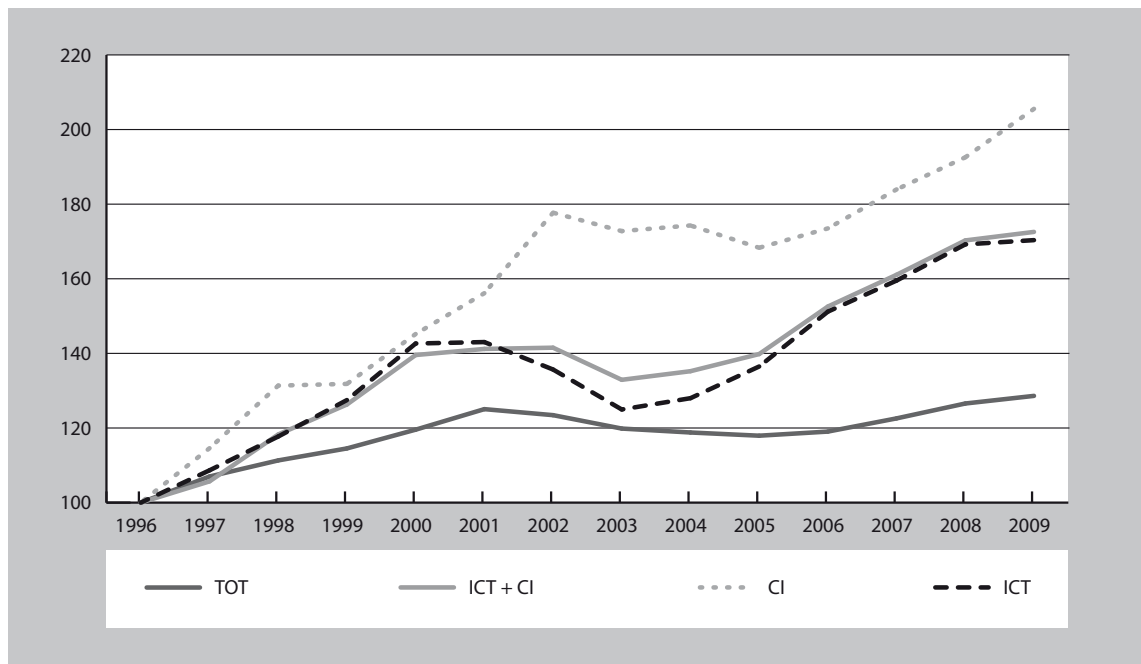
- In Utrecht vormen de creatieve industrie en de ICT-sector samen de vijfde sector van de lokale economie, met bijna 27.000 banen gezamenlijk.
- De ICT-sector is, in vergelijking met Amsterdam, in de vorige economische neergang eerder uit het economische dal geklommen. In Utrecht vond de ICT-sector de weg omhoog alweer in 2003; in Amsterdam kwam de sector per weer in 2006 op gang. Bovendien kwam de sector sterker terug dan voor de baisse. Sinds twee jaar verkeert de ICT-sector weer in een stagnatiefase.
- De creatieve industrie groeit sinds 2005 ononderbroken; zelfs in de afgelopen twee jaar is de werkgelegenheid blijven groeien. De sterke hellingshoek van de lijn-creatieve industrie verraadt ook dat de stijging van het aantal creatieve banen sterker is dan in de economie als geheel. Datzelfde geldt voor de ontwikkeling in de ICT-sector.
- De concentratie van creatieve industrie is in Utrecht niet zo geprononceerd als in Amsterdam. Media en entertainmentindustrie zijn zelfs ondervertegenwoordigd. In de ICT-sector is sprake van een zeer sterke concentratie van ICT-dienstverlening. De hardwareproductie daarentegen is zeer sterk ondervertegenwoordigd.
- In de media en entertainmentindustrie valt op dat het aantal vestigingen ten opzichte van het aantal banen zeer hoog is. Dat betekent dat de gemiddelde omvang per vestiging zeer klein is. Dit komt met name naar voren bij de persmedia en in de filmsector. Ook bij de vormgevers en ontwerpers is die kleinschaligheid zichtbaar. De ICT-sector kenmerkt zich door de grootschaligheid.
- De filmindustrie lijkt een groeispurt te beleven: 60% van de aanwas sinds 1996 sloeg in de laatste twee jaar neer. Ook scheppende kunsten groeiden hard, maar dat kan toe te schrijven zijn aan de inschrijvingsplicht in het Handelsregister.
- In de telecommunicatie en de softwareontwikkeling zijn veel banen verloren gegaan sinds 1996; in de afgelopen twee jaren noteren deze wel weer een plus.
- De spreiding van de banengroei in de creatieve industrie over de grootteklassen levert bekende patronen en verrassingen op. De aanwas is het sterkst bij de microbedrijven (eenpitters en bedrijven t/m 5 werkzame personen). Dit is een bekend patroon. Ook in Utrecht is de rol van de kleine bedrijven in de banengroei (6 t/m 10 werkzame personen) beperkt. De middelgrote bedrijven (11 t/m 50 werkzame personen) vormen echter evenmin banenmachines. De grote organisaties daarentegen vervullen die rol wel. Het lijkt alsof de middelgrote bedrijven een zware slag moeten leveren om overeind te blijven. De grote organisaties en de microbedrijven dragen wel bij aan de werkgelegenheidsontwikkeling.
- In de Utrechtse ICT-sector is de betekenis van de grote bedrijven als werkgelegenheidsmotor duidelijk zichtbaar. Zij genereerden sinds 1996 tweemaal zoveel banen als de microbedrijven. In de periode 2007-2009 echter leveren zowel de microbedrijven als de grote bedrijven de banen. Ook in de ICT-sector zien we dat het banenverlies optreedt in de middelgrote bedrijven, net als in de creatieve industrie.

Figuur 6.2.1: Sectorstructuur van de Utrechtse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Utrecht in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.2.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Utrecht in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Utrecht	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	4.153	1.449	2.189	370	191
<i>Podiumkunsten</i>	1.009	405	621	119	196
<i>Scheppende kunsten</i>	786	610	253	159	213
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	1.242	396	899	-43	185
<i>Cultureel erfgoed</i>	1.116	38	416	135	180
Media en entertainmentindustrie	2.255	1.141	974	333	90
<i>Radio en televisie</i>	237	104	47	48	54
<i>Persmedia</i>	796	543	334	105	86
<i>Film</i>	512	283	188	113	158
<i>Muziekindustrie</i>	60	21	59	7	115
<i>Boekenindustrie</i>	568	127	377	58	170
<i>Overige uitgeverijen</i>	5	4	-54	-7	7
<i>Live entertainment</i>	77	59	23	9	22
Creatieve zakelijke dienstverlening	2.977	1.195	1.656	283	137
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	399	272	352	76	106
<i>Communiceren en informatie</i>	2.578	923	1.304	207	144
Creatieve industrie	9.385	3.785	4.819	986	137
ICT en creatieve industrie	26.740	5.275	11.244	1.781	186

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.2.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Utrecht in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Utrecht	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	4.730	2.241	2.696	610	115
<i>Radio en televisie</i>	237	104	47	48	54
<i>Persmedia</i>	796	543	334	105	86
<i>Film</i>	512	283	188	113	158
<i>Muziekindustrie</i>	60	21	59	7	115
<i>Boekenindustrie</i>	568	127	377	58	170
<i>Overige uitgeverijen</i>	5	4	-54	-7	7
<i>Reclame en PR-bureaus</i>	2.259	899	1.499	215	133
<i>Industrieel ontwerp en vormgeving</i>	293	260	246	71	110
Diensten	16.978	1.472	6.379	809	269
<i>Drukkerijen en reproductie</i>	642	96	-875	-268	61
<i>Telecommunicatie</i>	2.354	93	-277	169	249
<i>Software</i>	2.094	748	-2.681	152	74
<i>Facilitaire ICT-diensten</i>	11.888	535	10.212	756	799
Hardware	377	18	46	-14	30
<i>Vervaardiging ICT hardware</i>	301	18	30	-10	27
<i>Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware</i>	76	0	16	-4	46
ICT	22.085	3.731	9.121	1.405	189
ICT en creatieve industrie	26.740	5.275	11.244	1.781	186

Bron: LISA

Tabel 6.2.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Utrecht, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Utrecht	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	1.000	331	-43	26	875	2.189
Media en entertainmentindustrie	751	130	-35	-216	344	974
Creatieve zakelijke dienstverlening	797	266	185	243	165	1.656
Creatieve industrie	2.548	727	107	53	1.384	4.819

Bron: LISA

Tabel 6.2.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Utrecht, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Utrecht	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	313	121	-7	-131	74	370
Media en entertainmentindustrie	277	51	1	-17	21	333
Creatieve zakelijke dienstverlening	185	-11	61	-83	131	283
Creatieve industrie	775	161	55	-231	226	986

Bron: LISA

Tabel 6.2.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Utrecht, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Utrecht	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	1.479	397	126	-34	728	2.696
Diensten	889	364	63	-16	5.022	6.322
Hardware	23	18	2	-85	145	103
ICT	2.391	779	191	-135	5.895	9.121

Bron: LISA

Tabel 6.2.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Utrecht, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Utrecht	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	442	40	78	-100	150	610
Diensten	219	120	25	-175	616	805
Hardware	-2	11	-3	-17	1	-10
ICT	659	171	100	-292	767	1405

Bron: LISA

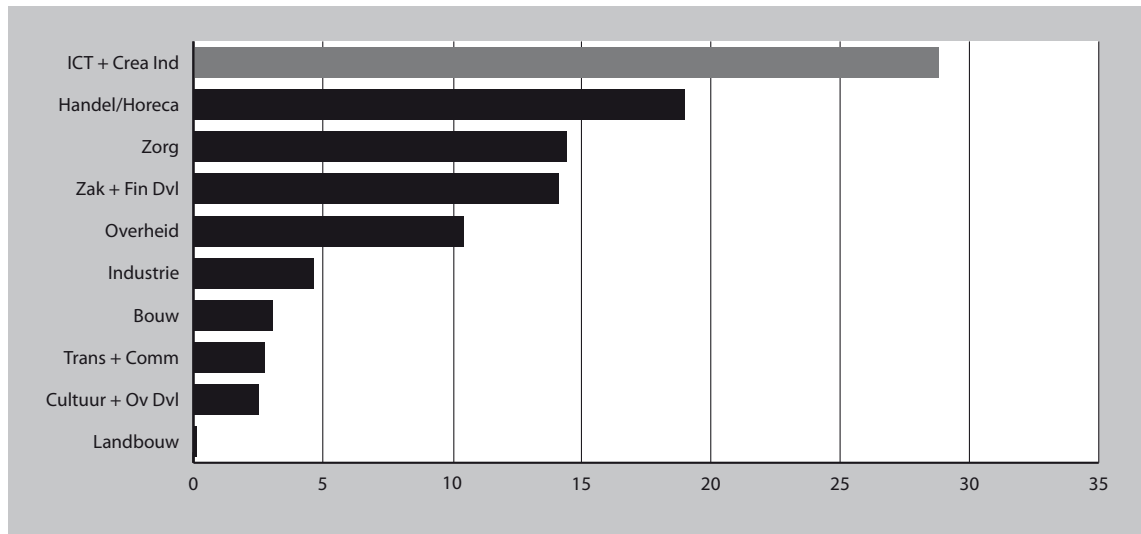
6.3

Hilversum

Hilversum is nog steeds omroepstad, met daarnaast specialisaties in de muziek- en filmindustrie. De afgelopen twee jaar zijn echter banen verdwenen in de kleine en grote mediabedrijven, en de middelgrote ICT-dienstverleners. De aanwas in de kleinste bedrijven was niet voldoende om het verlies te compenseren, in de creatieve industrie noch in de ICT-sector.

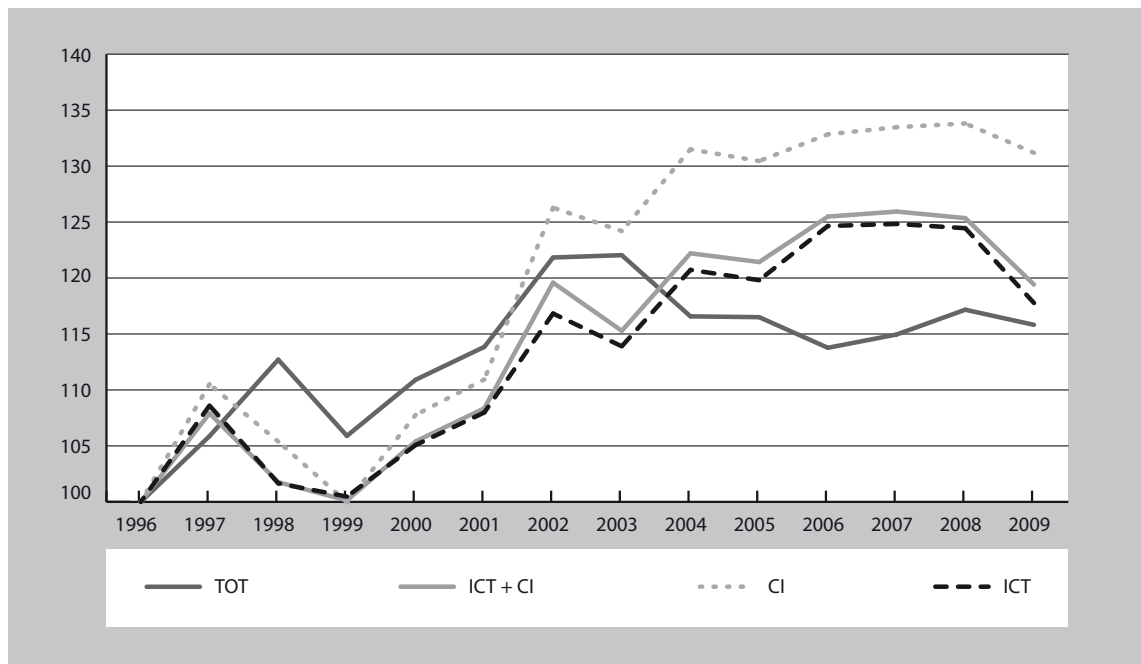
- Van de tien grote gemeenten in de Noordvleugel van de Randstad maken de creatieve industrie en ICT-sector gezamenlijk in Hilversum het grootste deel van de lokale economie uit: bijna 30% van de werkgelegenheid is hieraan verbonden. In totaal gaat het om ruim 14.000 banen.
- Het grootste deel van de werkgelegenheid is gerelateerd aan radio- en televisieomroepen. Bijna 65% van de banen in de creatieve industrie is hieraan verbonden. Tussen 1996-2009 groeide het aantal banen bij de omroepen met ruim 1.500. Dit was mede toe te schrijven aan de verhuizing van RTL Nederland en gelieerde bedrijfsonderdelen van Amsterdam naar Hilversum. De laatste twee jaar echter is een langzame terugloop zichtbaar geworden. Ook hier speelt relocatie van omroepbedrijven een rol; zo verhuisde Q-music van Hilversum naar Amsterdam.
- Inclusief andere bedrijfstakken in de media en entertainmentindustrie (waaronder film- en televisieproductie, muziekindustrie en boekenuitgeverijen) omvat deze deelsector 82% van de creatieve banen in Hilversum, oftewel 9.500 banen.
- De media en entertainmentindustrie is zeer sterk geconcentreerd in Hilversum. Het sterkst geldt dit voor de omroepen, de muziekindustrie en de film- en tv-producenten. In mindere mate gaat dat op voor de persmedia en de boekenuitgeverijen. Live entertainment en overige uitgeverijen zijn sterk ondervertegenwoordigd.
- De omvang van de ICT-sector, in totaal 13.000 banen, wordt vooral bepaald door de deelsector content (10.000 banen). ICT-dienst en -hardware zijn goed voor nog eens 3.000 banen.
- Hilversum kent op het gebied van ICT-dienstverlening een concentratie van telecombedrijven en facilitaire bedrijven. Toch daalt de werkgelegenheid hier; in de periode 1996-2009 verdween bijvoorbeeld de ontwikkelafdeling van Lucent Technologies.
- De creatieve industrie wordt in Hilversum sterk bepaald door grootschalige organisaties. In de gehele creatieve industrie telt het gemiddelde bedrijf 10 werkzame personen. De televisieomroepen zijn het grootst, met gemiddeld 37 werkzame personen.
- De meeste nieuwe banen in de creatieve industrie zijn tussen 1996-2009 neergeslagen in de grote organisaties (meer dan 50 werkzame personen). Zij waren goed voor 73% van de aanwas. Die trend keert zich echter. De grote organisaties stootten de laatste twee jaar banen uit, net als de middelgrote en de kleine bedrijven. Alleen in de microbedrijven ontstonden banen. Per saldo verdwenen er echter de laatste twee jaar creatieve banen uit Hilversum.
- Ook in de ICT-sector zijn de afgelopen twee jaar banen verloren gegaan in Hilversum. Die verdwenen bij de middelgrote en grote ondernemingen. Dit is een trendbreuk ten opzichte van de gehele periode 1996-2009, toen het aantal groeide met 2.000.

Figuur 6.3.1: Sectorstructuur van de Hilversumse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Hilversum in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.3.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Hilversum in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Hilversum	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	1.330	305	358	-12	271
<i>Podiumkunsten</i>	130	91	77	8	112
<i>Scheppende kunsten</i>	105	89	31	0	126
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	359	114	148	4	237
<i>Cultureel erfgoed</i>	736	11	102	-24	528
Media en entertainmentindustrie	9.425	560	2.053	-185	1675
<i>Radio en televisie</i>	7.333	196	1.544	-157	7353
<i>Persmedia</i>	654	114	172	-23	313
<i>Film</i>	863	170	89	24	1181
<i>Muziekindustrie</i>	240	23	-22	21	2044
<i>Boekenindustrie</i>	289	42	231	-53	383
<i>Overige uitgeverijen</i>	8	2	8	-3	52
<i>Live entertainment</i>	38	13	31	6	48
Creatieve zakelijke dienstverlening	661	313	303	-2	135
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	89	70	62	18	105
<i>Communiceren en informatie</i>	572	243	241	-20	142
Creatieve industrie	11.416	1.178	2.714	-199	741
ICT en creatieve industrie	14.308	1.527	2.326	-782	441

Bron: LISA

Tabel 6.3.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Hilversum in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Hilversum	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	10.045	857	2.340	-193	1084
<i>Radio en televisie</i>	7.333	196	1.544	-157	7353
<i>Persmedia</i>	654	114	172	-23	313
<i>Film</i>	863	170	89	24	1181
<i>Muziekindustrie</i>	240	23	-22	21	2044
<i>Boekenindustrie</i>	289	42	231	-53	383
<i>Overige uitgeverijen</i>	8	2	8	-3	52
<i>Reclame en PR-bureaus</i>	569	240	256	-20	149
<i>Industrieel ontwerp en vormgeving</i>	89	70	62	18	149
Diensten	2.456	343	973	12	173
<i>Drukkerijen en reproductie</i>	221	36	-362	12	93
<i>Telecommunicatie</i>	432	21	-138	-29	203
<i>Software</i>	980	250	892	113	154
<i>Facilitaire ICT-diensten</i>	823	36	581	-84	245
Hardware	436	6	-1.361	-595	153
<i>Vervaardiging ICT hardware</i>	425	6	-1.365	-594	172
<i>Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware</i>	11	0	4	-1	29
ICT	12.937	1.206	1.952	-776	492
ICT en creatieve industrie	14.308	1.527	2.326	-782	441

Bron: LISA

Tabel 6.3.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Hilversum, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Hilversum	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	88	94	-12	37	151	358
Media en entertainmentindustrie	64	13	104	109	1.763	2.053
Creatieve zakelijke dienstverlening	101	49	-2	86	69	303
Creatieve industrie	253	156	90	232	1.983	2.714

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.3.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Hilversum, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Hilversum	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	31	14	-21	-18	-18	-12
Media en entertainmentindustrie	56	-20	-12	57	-266	-185
Creatieve zakelijke dienstverlening	25	15	-8	-49	15	-2
Creatieve industrie	112	9	-41	-10	-269	-199

Bron: LISA

Tabel 6.3.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Hilversum, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Hilversum	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	162	67	108	171	1.832	2.340
Diensten	112	58	100	302	391	963
Hardware	4	-1	-8	0	-1.346	-1.351
ICT	278	124	200	473	877	1.952

Bron: LISA

Tabel 6.3.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Hilversum, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Hilversum	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	79	-5	-20	4	-251	-193
Diensten	24	8	51	-121	50	12
Hardware	2	-2	-4	-2	-589	-595
ICT	105	1	27	-119	-790	-776

Bron: LISA

6.4

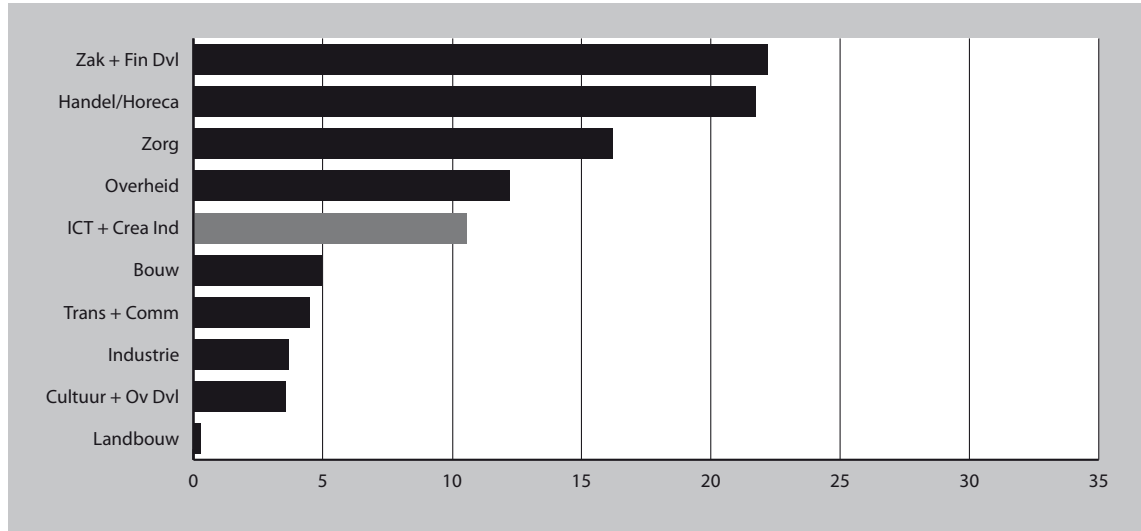
Amersfoort

Amersfoort heeft specialisaties in ICT-diensten (software en telecommunicatie) en in vormgeving en overig kunst en erfgoed. De afgelopen twee jaar bleven vrijwel alle deelsectoren in de creatieve industrie en de ICT-sector groeien. Alleen de ICT-hardware leverde licht in. De sterkste stijging vertoonde de werkgelegenheid bij de grote ICT-dienstverleners. Ook de grote instellingen voor kunsten en cultureel erfgoed groeiden fors.

De nieuwe definitie voor creatieve industrie en het verdwijnen van creatieve bedrijfstakken in de standaard bedrijfsindeling heeft gevolgen voor steden met een omvangrijke civieltechnische sector. Dit treft onder meer Amersfoort. Bedrijven die door hun activiteiten op het gebied van ruimtelijk en stedenbouwkundig ontwerp en landschapsarchitectuur werden geïnclassificeerd als landschapsarchitecten en daardoor binnen de definitie van de creatieve industrie uit 2004 vielen, vallen dat niet meer door hun nieuwe classificatie als ingenieursbureaus. Dit maakt de cijfers die in deze Cross Media Monitor worden gepresenteerd, ook niet vergelijkbaar met de cijfers uit voorgaande edities. De cijfers in deze editie moeten zelfstandig worden geïnterpreteerd.

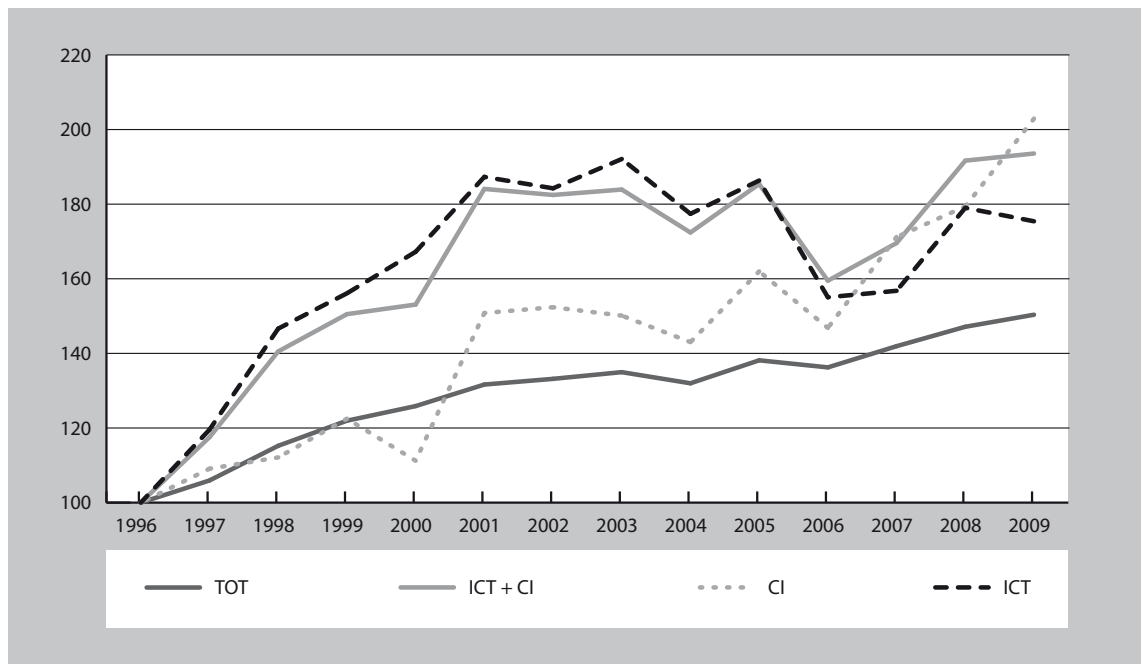
- Met bijna 9.000 banen in de creatieve industrie en de ICT-sector nemen deze sectoren gezamenlijk de vijfde plaats in in de Amersfoortse economie. De sectoren vertegenwoordigen ruim 10% van het aantal banen.
- De werkgelegenheidsontwikkeling in de Amersfoortse economie sinds 1996 is structureel positief, met kleine periodes van stagnatie (licht banenverlies in 2004 en 2006). Zowel de creatieve industrie als de ICT-sector in Amersfoort reageren sterk op de conjunctuur. Beide sectoren verloren in 2006 veel banen. De creatieve industrie heeft zich daarna goed hersteld. De ICT-sector echter is nog niet terug op het toppunt van 2001.
- De creatieve industrie is niet sterk geconcentreerd in Amersfoort. De media en entertainmentindustrie is er ondervetegenwoordigd. Het aantal banen is sinds 1996 gegroeid met 1.500, waarvan 450 in de laatste twee jaar.
- De banengroei in de ICT-sector is sinds 1996 twee keer zo hoog geweest als in de creatieve industrie. Tussen 1996-2009 kwamen er 3.100 banen bij, waarvan 770 in de laatste twee jaar. De sterkste groeier is de ICT-dienstensector. Vooral softwareontwikkeling en facilitaire diensten groeien. In de telecommunicatie ontwikkelt Amersfoort zich tot een concentratiepunt. In tegenstelling tot andere steden stoot de grafische sector (drukkerijen) in Amersfoort nauwelijks personeel uit. Pas de laatste twee jaar treedt hier banenverlies op. De contentsector, die in andere steden een sterke groeier is, groeit in Amersfoort bescheiden (400 banen sinds 1996).
- Over de periode 1996-2009 ontloopten de microbedrijven zich tot banenmotor in de Amersfoortse creatieve industrie. Zij waren goed voor bijna twee derde van de 1.500 nieuwe banen in die periode. De laatste twee jaar vervullen de grote bedrijven echter de rol van banenmotor. De ontwikkeling van de kleine bedrijven (6 t/m 10 werkzame personen) is een interessante: hier komen banen bij, wat aangeeft dat ze groeipotentieel hebben. De bedrijven die een slag kleiner zijn (2 t/m 5 werkzame personen), lijken het risico voor groei niet te hebben durven nemen.
- Binnen de ICT-sector vormen de grote ICT-dienstverleners de banenmotors, zowel over de gehele periode (1996-2009) als in de laatste twee jaar. Daarmee lijkt het erop dat de bedrijven na de herstructurering in de periode 2001-2006 (na het barsten van de internetbubble) stabiel zijn geworden.

Figuur 6.4.1: Sectorstructuur van de Amersfoortse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.4.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amersfoort in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.4.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Amersfoort in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amersfoort	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	1.237	393	893	311	152
<i>Podiumkunsten</i>	194	107	130	30	101
<i>Scheppende kunsten</i>	150	138	114	38	109
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	484	129	324	68	193
<i>Cultureel erfgoed</i>	409	19	325	175	177
Media en entertainmentindustrie	701	343	-36	140	75
<i>Radio en televisie</i>	74	42	39	24	45
<i>Persmedia</i>	308	169	-32	79	89
<i>Film</i>	137	60	85	2	113
<i>Muziekindustrie</i>	10	6	-165	-2	51
<i>Boekenindustrie</i>	144	45	126	40	115
<i>Overige uitgeverijen</i>	3	1	-102	3	12
<i>Live entertainment</i>	25	20	13	-6	19
Creatieve zakelijke dienstverlening	984	381	625	6	121
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	300	95	289	6	213
<i>Communiceren en informatie</i>	684	286	336	0	102
Creatieve industrie	2.922	1.117	1.482	457	114
ICT en creatieve industrie	8.703	1.815	4.207	1.079	162

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.4.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Amersfoort in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amersfoort	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	1.479	686	396	149	96
Radio en televisie	74	42	39	24	45
Persmedia	308	169	-32	79	89
Film	137	60	85	2	113
Muziekindustrie	10	6	-165	-2	51
Boekenindustrie	144	45	126	40	115
Overige uitgeverijen	3	1	-102	3	12
Reclame en PR-bureaus	676	278	329	-2	106
Industrieel ontwerp en vormgeving	127	85	116	5	128
Diensten	5.248	676	2.600	653	223
Drukkerijen en reproductie	642	56	74	-21	164
Telecommunicatie	1.112	17	237	-128	314
Software	2.648	510	1.657	453	252
Facilitaire ICT-diensten	846	93	632	349	152
Hardware	533	22	125	-31	113
Vervaardiging ICT hardware	496	22	93	-37	121
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	37	0	32	6	59
ICT	7.260	1.384	3.121	771	166
ICT en creatieve industrie	8.703	1.815	4.207	1.079	162

Bron: LISA

Tabel 6.4.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Amersfoort, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amersfoort	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	298	59	27	-56	565	893
Media en entertainmentindustrie	231	65	39	61	-432	-36
Creatieve zakelijke dienstverlening	237	72	42	212	62	625
Creatieve industrie	766	196	108	217	195	1.482

Bron: LISA

Tabel 6.4.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Amersfoort, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amersfoort	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	90	-8	26	16	187	311
Media en entertainmentindustrie	53	-9	27	67	2	140
Creatieve zakelijke dienstverlening	47	-3	28	-63	-3	6
Creatieve industrie	190	-20	81	20	186	457

Bron: LISA

Tabel 6.4.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Amersfoort, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amersfoort	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	447	127	71	121	-370	396
Diensten	437	207	110	245	1.344	2.343
Hardware	19	22	2	31	308	382
ICT	903	356	183	397	1.282	3.121

Bron: LISA

Tabel 6.4.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Amersfoort, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amersfoort	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	95	-13	55	13	-1	149
Diensten	99	38	-35	75	464	641
Hardware	4	14	-7	-5	-25	-19
ICT	198	39	13	83	438	771

Bron: LISA

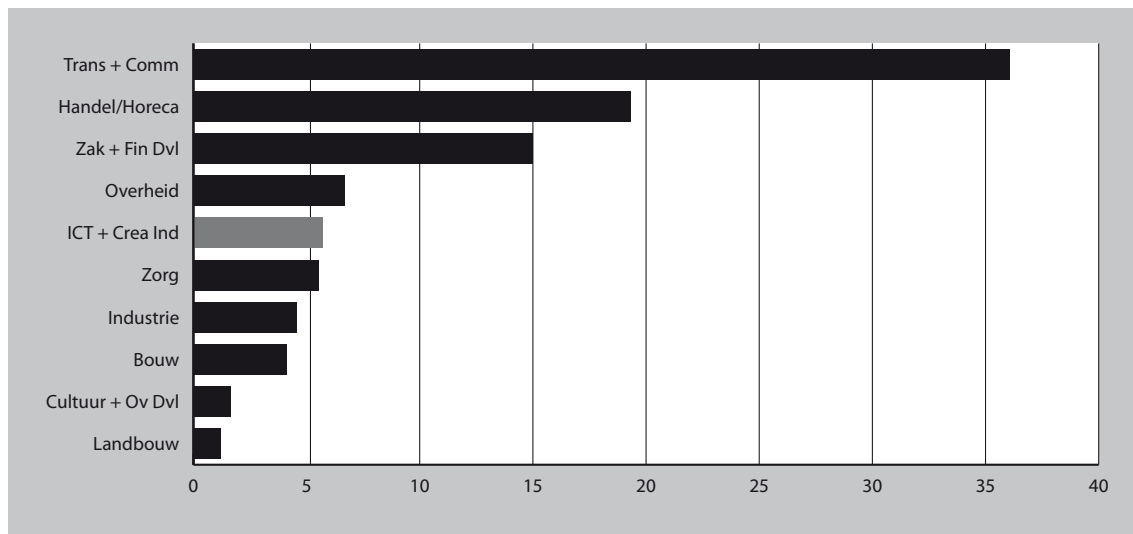
6.5

Haarlemmermeer

Haarlemmermeer heeft een specialisatie in de persmedia. Bij de grote bedrijven echter in de media en entertainmentindustrie gingen de afgelopen twee jaar banen verloren. Kunsten en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke diensten zijn in Haarlemmermeer ondervertegenwoordigd en kaldden sinds 2007 verder af.

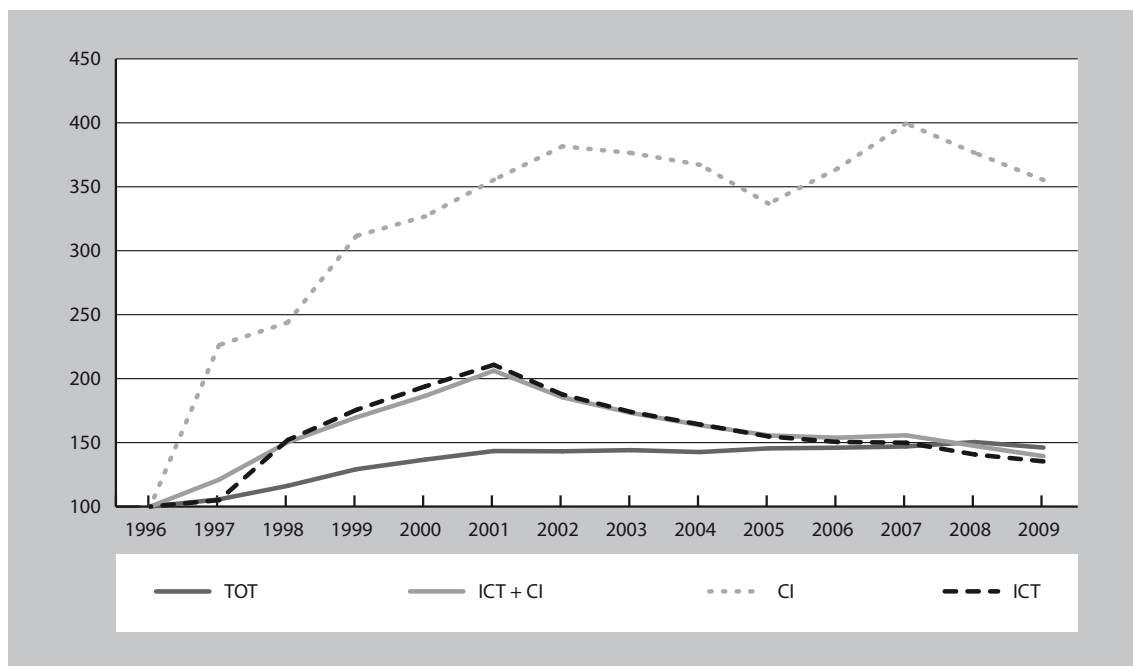
- Het wekt geen verbazing dat in de gemeente Haarlemmermeer de transportsector het grootste is, door de aanwezigheid van luchthaven Schiphol en alle direct daaraan gekoppelde werkgelegenheid. Deze vormen ruim 35% van de totale werkgelegenheid. De creatieve industrie en ICT-sector vertegenwoordigen bijna 6% van de lokale werkgelegenheid.
- De creatieve industrie in Haarlemmermeer groeide tussen 1996-2009 nog met ruim 2.000 banen. In de meest recente jaren gingen er echter bijna 400 verloren, met name in de media en entertainment-industrie, maar ook in kunsten en creatieve zakelijke diensten.
- De ICT-sector is met 6.500 banen de grootste van de twee sectoren. De creatieve industrie omvat bijna 3.000 banen. Binnen de creatieve industrie vormen de persmedia (tijdschriftuitgeverijen) de grootste bedrijfstak. De grote groei tussen 1996-2009 is toe te schrijven aan de vestiging van het toenmalige VNU, dat in 1998 overkwam uit Haarlem. De publieksmedia-activiteiten van VNU werden in 2001 verkocht aan het Finse Sanoma; deze naam prijkt nog steeds op de Hoofddorpse vestiging. Sanoma Uitgevers heeft een expliciet crossmediale benadering met print, online en mobiele toepassingen. Het bedrijf meldt dat ze daarmee 90% van de Nederlandse bevolking bereikt. De aanwezigheid van het bedrijf leidt ook tot een hoog concentratie
- In de ICT-sector is de ICT-dienstverlening goed voor de meeste banen (3.500). De sterkste groei manifesteert zich in de softwarediensten. De werkgelegenheid in telecommunicatie loopt snel terug, zeker de afgelopen twee jaar. De drukkerijen in Haarlemmermeer hebben over de gehele periode 1996-2009 een zeer groot aantal banen verloren; dit is in lijn met de shakeout in de grafische sector en de terugloop is nog geen halt toegeroepen.
- De banen die in de creatieve industrie verdwenen, gingen verloren bij de bedrijven met meer dan 50 werknemers in de media en de kunsten. De middelgrote creatieve zakelijke dienstverleners zagen echter ook banen verdwijnen.
- De gemeente Haarlemmermeer is, onder meer door zijn rol als werkgemeente met een grote inkomende pendel, niet sterk in kleinschalige bedrijvigheid die vooral te vinden is in gemengde wijken waar wonen en werken worden gecombineerd. De werkgelegenheidsdynamiek speelt zich vooral af in grote bedrijven. Desondanks manifesteerde zich wel degelijk banengroei in de microbedrijven. Die lijkt echter de afgelopen jaren te zijn vertraagd, waarschijnlijk onder invloed van de laagconjunctuur die de oprichting van nieuwe bedrijven afremt. De laatste twee jaar zijn zowel in de creatieve industrie als in de ICT-sector banen verdwenen in alle grootteklassen. Een aantal freelancers dat nieuw is binnengekomen in de statistieken, kan oud-werknemer zijn.

Figuur 6.5.1: Sectorstructuur van de Haarlemmermeerse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.5.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlemmermeer in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.5.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Haarlemmermeer in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Haarlemmermeer	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	595	96	307	-139	48
<i>Podiumkunsten</i>	87	23	16	-7	30
<i>Scheppende kunsten</i>	45	21	36	6	22
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	129	41	21	-123	34
<i>Cultureel erfgoed</i>	334	11	234	-15	95
Media en entertainmentindustrie	1.706	108	1.480	-149	121
<i>Radio en televisie</i>	221	5	221	-48	88
<i>Persmedia</i>	1.357	53	1.217	-57	259
<i>Film</i>	36	18	36	-21	20
<i>Muziekindustrie</i>	6	3	5	1	20
<i>Boekenindustrie</i>	61	18	9	-3	32
<i>Overige uitgeverijen</i>	5	1	2	-4	13
<i>Live entertainment</i>	20	10	-10	-17	10
Creatieve zakelijke dienstverlening	680	185	355	-83	55
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	58	35	48	-6	27
<i>Communiceren en informatie</i>	622	150	307	-77	61
Creatieve industrie	2.981	389	2.142	-371	77
ICT en creatieve industrie	7.160	760	2.024	-836	88

Bron: LISA

Tabel 6.5.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Haarlemmermeer in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Haarlemmermeer	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	2.332	279	1.815	-240	100
Radio en televisie	221	5	221	-48	88
Persmedia	1.357	53	1.217	-57	259
Film	36	18	36	-21	20
Muziekindustrie	6	3	5	1	20
Boekenindustrie	61	18	9	-3	32
Overige uitgeverijen	5	1	2	-4	13
Reclame en PR-bureaus	588	146	277	-102	61
Industrieel ontwerp en vormgeving	58	35	48	-6	38
Diensten	3.509	361	-401	-374	98
Drukkerijen en reproductie	413	41	-2.757	-273	69
Telecommunicatie	745	28	85	-331	139
Software	1.796	197	1.796	201	113
Facilitaire ICT-diensten	555	95	475	29	66
Hardware	670	10	283	-91	94
Vervaardiging ICT hardware	176	10	-56	-3	28
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	494	0	339	-88	522
ICT	6.511	650	1.697	-705	98
ICT en creatieve industrie	7.160	760	2.024	-836	88

Bron: LISA

Tabel 6.5.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Haarlemmermeer, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Haarlemmermeer	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	24	86	112	85	0	307
Media en entertainmentindustrie	59	0	23	-38	1.436	1.480
Creatieve zakelijke dienstverlening	76	37	-7	92	157	355
Creatieve industrie	159	123	128	139	1593	2.142

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.5.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Haarlemmermeer, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Haarlemmermeer	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	10	13	0	122	-284	-139
Media en entertainmentindustrie	24	-16	-1	-1	-155	-149
Creatieve zakelijke dienstverlening	10	-19	-28	-46	0	-83
Creatieve industrie	44	-22	-29	75	-439	-371

Bron: LISA

Tabel 6.5.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Haarlemmermeer, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Haarlemmermeer	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	131	37	17	37	1.593	1.815
Diensten	146	44	-8	-267	-472	-557
Hardware	6	18	16	168	231	439
ICT	283	99	25	-62	1.352	1.697

Bron: LISA

Tabel 6.5.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Haarlemmermeer, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Haarlemmermeer	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	30	-34	-27	-54	-155	-240
Diensten	3	-32	-19	-127	-209	-384
Hardware	-2	-5	0	-49	-25	-81
ICT	31	-71	-46	-230	-389	-705

Bron: LISA

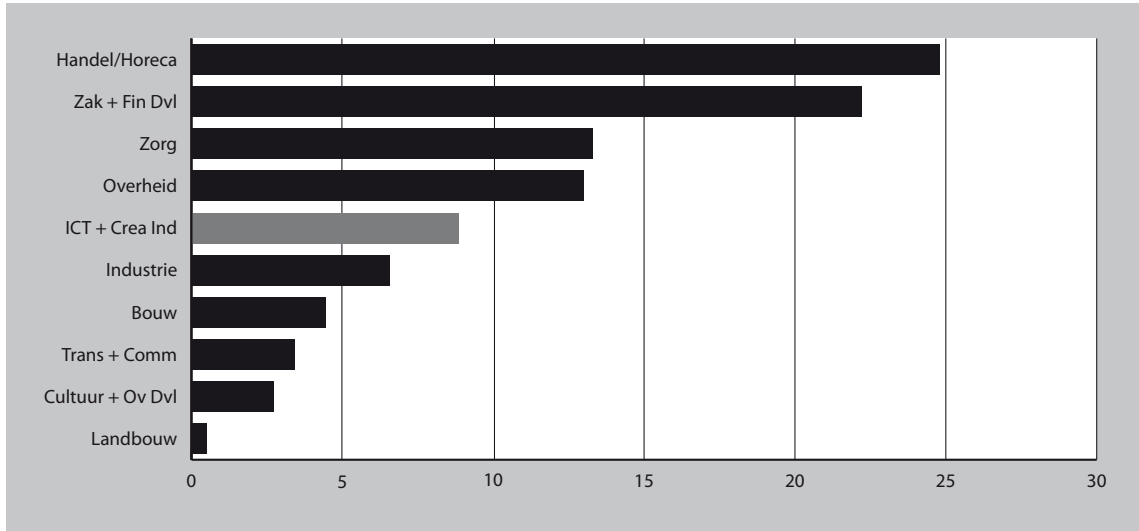
6.6

Almere

Almere heeft een specialisatie ontwikkeld in radio en televisie, softwareontwikkeling en in persmedia. De afgelopen twee jaar is de werkgelegenheid in alle deelsectoren gegroeid. De snelste groeier is de media- en entertainmentindustrie (persmedia). Werkgelegenheidsverlies trad alleen op in de kleine bedrijven (6-10 werknemers) en bij de grote ICT-dienstverleners.

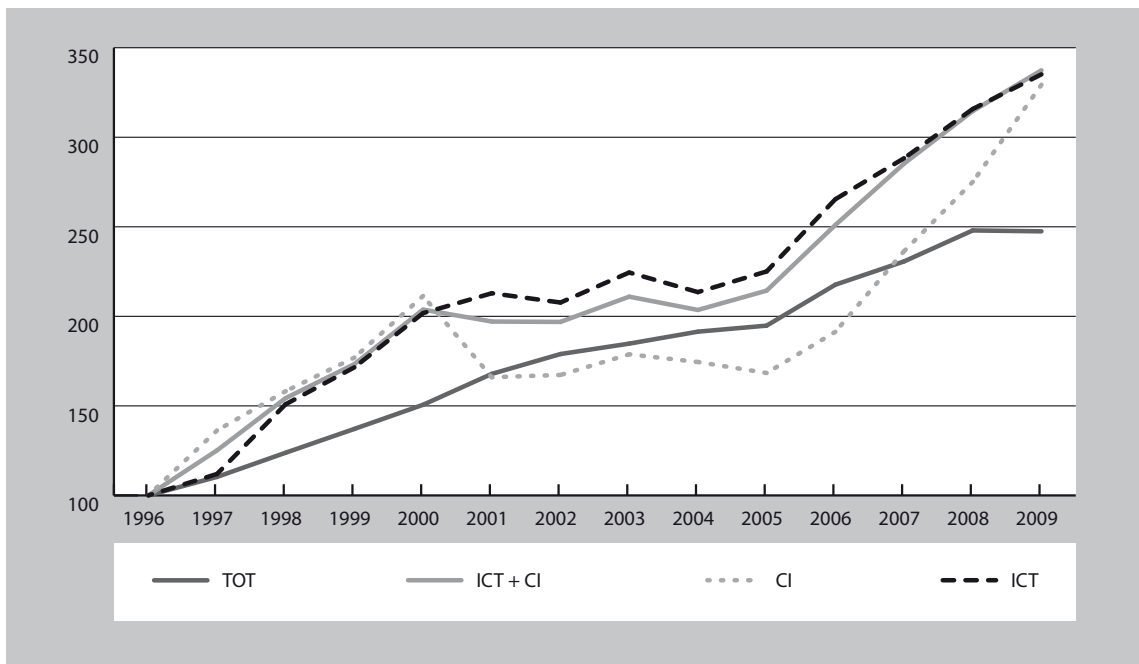
- Almere vormt, met Haarlem, Nieuwegein en Zaanstad, de enige stad waar handel (groot- en detailhandel) en horeca de grootste sector vormen. Deze gemeenten wijken daarmee af van de overige steden in de Noordvleugel, waar de financiële en zakelijke diensten dan wel de omroepen of transportsector domineren. De beschikbaarheid van bedrijventerreinen en ontsluiting via het rijkswegennet zal de nieuwe stad in dat opzicht zeker een voorsprong geven. De creatieve industrie en ICT-sector maken bijna 9% uit van de lokale werkgelegenheid, goed voor ruim 7.100 banen.
- De banenontwikkeling voor de economie als geheel vertoont een structureel opgaande lijn. De ontwikkelingen in de creatieve industrie is volatieler, met een terugval in 2000. Sinds 2005 vertoont de creatieve industrie permanente groei van de werkgelegenheid. Deze lijkt zelfs niet stil te vallen in de afgelopen twee jaar, terwijl de algemene banenontwikkeling wel stagneert. De banengroei in de ICT-sector heeft sinds 2005 een grote vlucht genomen.
- Almere vertoont nog geen duidelijke specialisaties in de creatieve industrie of de ICT-sector. Wel lijkt er een kleine concentratie van omroepactiviteiten te ontstaan. De aanwezigheid van studio's in de zogenoemde 'creative campus' in de voormalige gebouwen van farmaceutisch concern Beiersdorff kan daar een bijdrage aan hebben geleverd. Almere kent nog steeds een ondervertegenwoordiging in kunsten en cultureel erfgoed.
- In de ICT-sector heeft de meeste werkgelegenheid betrekking op ICT-dienstverlening, in het bijzonder softwareontwikkeling. Hier heeft Almere ruim 3.500 banen; sinds 1996 is het aantal banen in deze bedrijfstak gestegen met 2.500. De shakeout in de grafische sector bereikt nu ook Almere.
- De bedrijven in de jonge stad vertonen een opmerkelijk groeipatroon. Zowel grote, gevestigde bedrijven (> 50 werkzame personen) als middelgrote bedrijven (11 t/m 50 werkzame personen) groeien. In andere steden zijn de grote en middelgrote bedrijven kwetsbaar en worden daar banen uitgestoten. Ook de werkgelegenheid bij microbedrijven (eenpitters en bedrijven met 2 t/m 5 werkzame personen) groeit. Ondanks -of misschien dankzij- de economische malaise groeit de kleinschalige werkgelegenheid juist de laatste twee jaar. De periode 2007-2009 was goed voor een derde van de werkgelegenheids-groei in de microbedrijven sinds 1996. De kleine bedrijven (6 t/m 10 werkzame personen) lijken de meest kwetsbare bedrijven in Almere; alleen in deze categorie bedrijven verdwenen banen.

Figuur 6.6.1: Sectorstructuur van de Almerese economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.6.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Almere in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.6.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Almere in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Almere	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	659	330	462	138	83
<i>Podiumkunsten</i>	164	82	143	34	88
<i>Scheppende kunsten</i>	97	89	37	28	72
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	249	152	201	62	102
<i>Cultureel erfgoed</i>	149	7	81	14	66
Media en entertainmentindustrie	1.370	409	945	634	151
<i>Radio en televisie</i>	399	60	321	152	248
<i>Persmedia</i>	560	167	316	356	166
<i>Film</i>	134	78	60	4	114
<i>Muziekindustrie</i>	18	16	17	4	95
<i>Boekenindustrie</i>	162	64	150	43	133
<i>Overige uitgeverijen</i>	0	0	-6	0	0
<i>Live entertainment</i>	97	24	87	75	76
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.060	404	744	100	134
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	105	80	75	27	77
<i>Communiceren en informatie</i>	955	324	669	73	146
Creatieve industrie	3.089	1.143	2.151	872	124
ICT en creatieve industrie	7.122	2.096	5.011	1.100	136

Bron: LISA

Tabel 6.6.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Almere in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Almere	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	2.311	783	1.591	659	154
Radio en televisie	399	60	321	152	248
Persmedia	560	167	316	356	166
Film	134	78	60	4	114
Muziekindustrie	18	16	17	4	95
Boekenindustrie	162	64	150	43	133
Overige uitgeverijen	0	0	-6	0	0
Reclame en PR-bureaus	933	318	658	73	151
Industrieel ontwerp en vormgeving	105	80	75	27	109
Diensten	3.570	921	2.504	178	156
Drukkerijen en reproductie	305	46	-17	-69	80
Telecommunicatie	247	34	171	98	72
Software	2.709	723	2.504	210	264
Facilitaire ICT-diensten	309	118	-154	-61	57
Hardware	463	32	356	50	101
Vervaardiging ICT hardware	384	32	334	66	96
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	79	0	22	-16	130
ICT	6.344	1.736	4.451	887	149
ICT en creatieve industrie	7.122	2.096	5.011	1.100	136

Bron: LISA

Tabel 6.6.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Almere, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Almere	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	217	79	16	72	78	462
Media en entertainmentindustrie	206	114	44	225	356	945
Creatieve zakelijke dienstverlening	198	114	54	120	258	744
Creatieve industrie	621	307	114	417	692	2.151

Bron: LISA

Tabel 6.6.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Almere, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Almere	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	98	10	-1	16	15	138
Media en entertainmentindustrie	80	51	4	146	353	634
Creatieve zakelijke dienstverlening	54	67	-16	19	-24	100
Creatieve industrie	232	128	-13	181	344	872

Bron: LISA

Tabel 6.6.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Almere, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Almere	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	387	226	99	265	614	1.591
Diensten	487	280	194	505	1.086	2.552
Hardware	30	16	-2	20	244	308
ICT	904	522	291	790	1.944	4.451

Bron: LISA

Tabel 6.6.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Almere, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Almere	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	125	122	-18	101	329	659
Diensten	96	84	-7	65	-25	213
Hardware	11	-5	-13	-3	25	15
ICT	232	201	-38	163	329	887

Bron: LISA

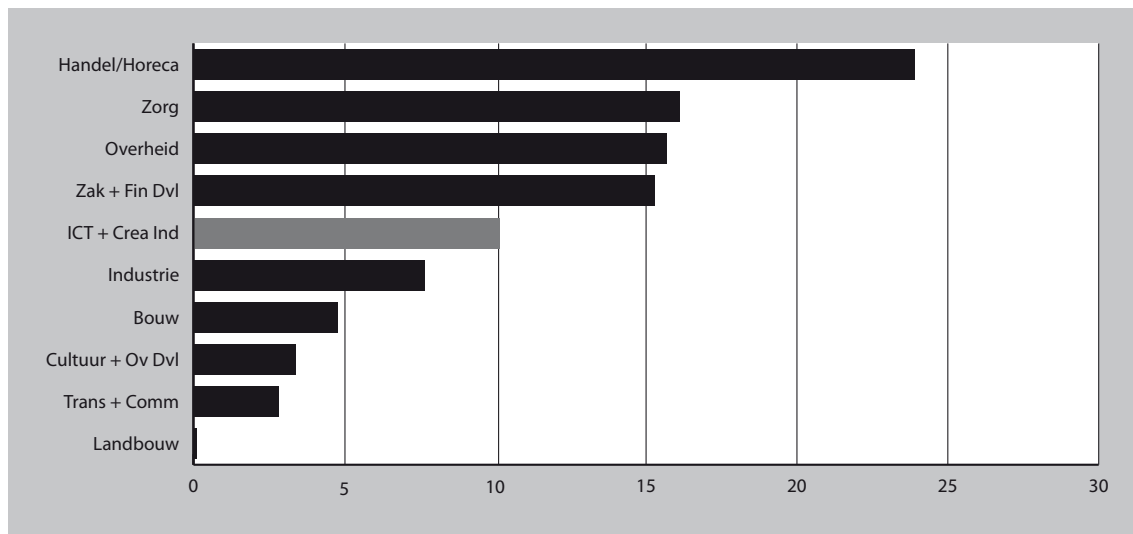
6.7

Haarlem

Haarlem heeft specialisaties in de media- en entertainmentindustrie (muziekindustrie, persmedia) en in overig kunst en erfgoed. De afgelopen twee jaar liep de werkgelegenheid terug bij de ICT-diensten (drukkerijen, telecommunicatie) en in creatieve zakelijke diensten. Dat gebeurde vooral bij de grote bedrijven. De werkgelegenheid groeide in de kunsten en cultureel erfgoed, en in ICT-hardware.

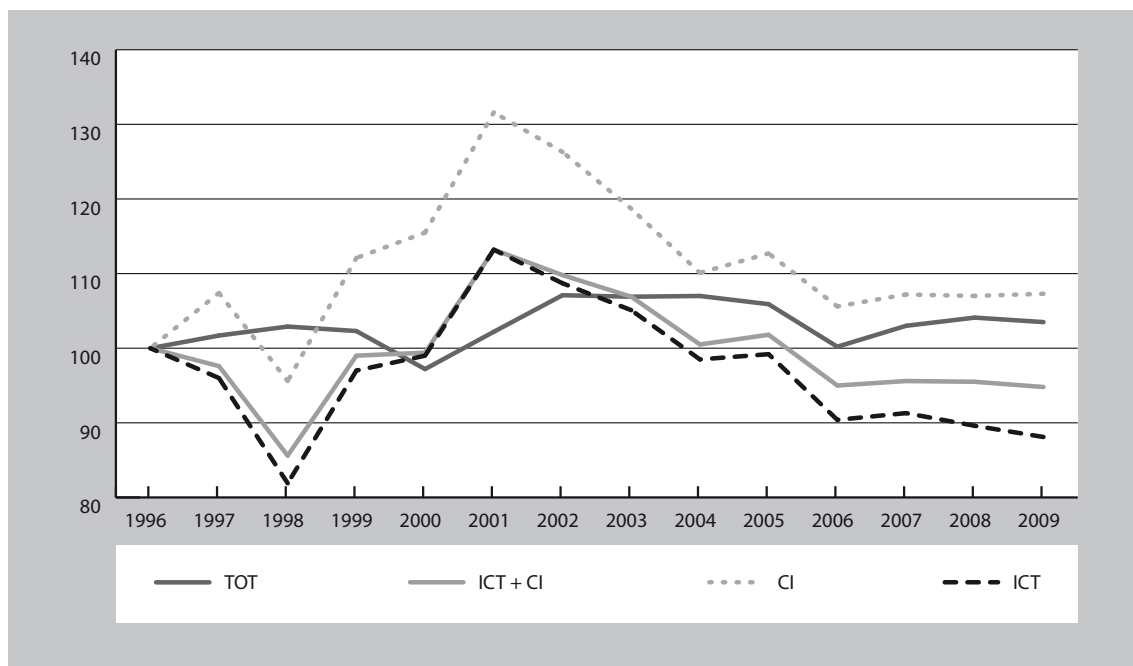
- Met een aandeel van 10% in de lokale werkgelegenheid bekleeden de creatieve industrie en ICT-sector een vijfde plaats in de Haarlemse economie. Het resulteert in circa 7.000 banen in totaal. De creatieve industrie telt 3.500 banen, de ICT-sector 5.500 banen.
- De werkgelegenheidsontwikkeling voor de Haarlemse economie als geheel stagneert. De creatieve industrie piekte nog in 2001 en is sindsdien teruggelopen. Sinds 2006 lijkt sprake van een stabilisatie op een laag niveau. Het aantal banen in de ICT-sector loopt sinds 2001 structureel terug en stevent af op hetzelfde dieptepunt als in 1998 werd bereikt.
- In de Haarlemse creatieve industrie vormen de media en entertainmentindustrie de grootste deelsector, op de voet gevolgd door kunsten en cultureel erfgoed. De deelsectoren kunsten en cultureel erfgoed, en creatieve zakelijke diensten hebben sinds 1996 het aantal banen zien groeien. De werkgelegenheid in de creatieve zakelijke diensten heeft wel een knauw gekregen van de recente economische malaise. De werkgelegenheid in de media en entertainmentindustrie is sinds 1996 teruggelopen, en zal verder teruglopen. In 1998 verhuisden de publiekstijdschriften van VNU naar Hoofddorp. In 2002 sloot Sony haar International Service Center in Haarlem. VNU Media verhuist in het voorjaar van 2010 van Haarlem naar Amsterdam-Noord.
- In de ICT-sector domineert de deelsector ICT-dienstverlening, met de softwareleveranciers als grootste bedrijfstak. De drukkerijen hebben in Haarlem sinds 1996 harde klappen gekregen en de grafische sector is nog niet op de bodem terechtgekomen. De werkgelegenheid in de telecomsector loopt eveneens terug. Interessant is de aanwezigheid van Record Industry in Haarlem, de grootste platenperserij van Europa die nog is gespecialiseerd in vinyl, dat in de muziekindustrie weer in opkomst is.
- Het vertrek van mediabedrijven uit Haarlem leidt tot een deconcentratie van de media-industrie in Haarlem. De stad heeft geen uitgesproken specialisaties; alleen de boekenuitgeverijen drukken nog een voorzichtig stempel op de creatieve bedrijvigheid,
- In de creatieve industrie hebben vooral de grote organisaties werkgelegenheid ingeleverd. Alle kleinere grootteklassen lieten juist banengroei zien sinds 1996. Recentelijk hebben alleen de kleine bedrijven (6 t/m 10 werkzame personen) werkgelegenheid moeten inleveren.
- Ook in de ICT-sector hebben juist de grote organisaties sinds 1996 qua werkgelegenheid een forse veer moeten laten. Alle andere categorieën bedrijven groeiden door. Daarbij werd de meeste werkgelegenheid gecreëerd in de microbedrijven (0 t/m 5 werkzame personen). Recentelijk zijn er banen verdwenen bij de kleinste bedrijven; de werkgelegenheid bij eenpitters en bij middelgrote bedrijven (11 t/m 50 werkzame personen) groeide nog steeds door.

Figuur 6.7.1: Sectorstructuur van de Haarlemse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.7.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlem in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.7.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Haarlem in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Haarlem	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	1.179	410	276	114	177
<i>Podiumkunsten</i>	211	83	-104	55	134
<i>Scheppende kunsten</i>	211	168	27	11	187
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	412	136	271	14	200
<i>Cultureel erfgoed</i>	345	23	82	34	182
Media en entertainmentindustrie	1.243	354	-265	29	162
<i>Radio en televisie</i>	24	21	-24	2	18
<i>Persmedia</i>	684	187	39	-10	241
<i>Film</i>	161	75	64	26	162
<i>Muziekindustrie</i>	65	11	-312	-16	407
<i>Boekenindustrie</i>	211	45	-120	2	206
<i>Overige uitgeverijen</i>	0	0	0	0	0
<i>Live entertainment</i>	98	15	88	25	91
Creatieve zakelijke dienstverlening	981	538	221	-138	148
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	137	89	95	27	119
<i>Communiceren en informatie</i>	844	449	126	-165	154
Creatieve industrie	3.403	1.302	232	5	162
ICT en creatieve industrie	6.852	1.802	-377	-57	155

Bron: LISA

Tabel 6.7.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Haarlem in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Haarlem	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	2.091	867	-137	-140	166
<i>Radio en televisie</i>	24	21	-24	2	18
<i>Persmedia</i>	684	187	39	-10	241
<i>Film</i>	161	75	64	26	162
<i>Muziekindustrie</i>	65	11	-312	-16	407
<i>Boekenindustrie</i>	211	45	-120	2	206
<i>Overige uitgeverijen</i>	0	0	0	0	0
<i>Reclame en PR-bureaus</i>	809	439	121	-171	155
<i>Industrieel ontwerp en vormgeving</i>	137	89	95	27	168
Diensten	2.871	488	-1.051	-160	149
<i>Drukkerijen en reproductie</i>	905	49	-1.402	-220	281
<i>Telecommunicatie</i>	442	18	-688	-128	152
<i>Software</i>	1.020	309	795	184	118
<i>Facilitaire ICT-diensten</i>	504	112	244	4	111
Hardware	578	12	442	98	150
<i>Vervaardiging ICT hardware</i>	533	12	493	95	159
<i>Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware</i>	45	0	-51	3	88
ICT	5.540	1.367	-746	-202	155
ICT en creatieve industrie	6.852	1.802	-377	-57	155

Bron: LISA

Tabel 6.7.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Haarlem, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Haarlem	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	120	77	-14	108	-15	276
Media en entertainmentindustrie	98	17	9	257	-646	-265
Creatieve zakelijke dienstverlening	161	13	26	21	0	221
Creatieve industrie	379	107	21	386	-661	232

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.7.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Haarlem, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Haarlem	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	73	-11	14	28	10	114
Media en entertainmentindustrie	56	-5	9	-24	-7	29
Creatieve zakelijke dienstverlening	49	27	-67	13	-160	-138
Creatieve industrie	178	11	-44	17	-157	5

Bron: LISA

Tabel 6.7.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Haarlem, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Haarlem	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	258	40	28	234	-697	-137
Diensten	171	84	127	70	-1.513	-1.061
Hardware	0	-8	8	-39	491	452
ICT	429	116	163	265	-1.719	-746

Bron: LISA

Tabel 6.7.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Haarlem, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Haarlem	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	103	19	-58	14	-218	-140
Diensten	22	-30	-7	64	-208	-159
Hardware	-5	-1	8	-18	113	97
ICT	120	-12	-57	60	-313	-202

Bron: LISA

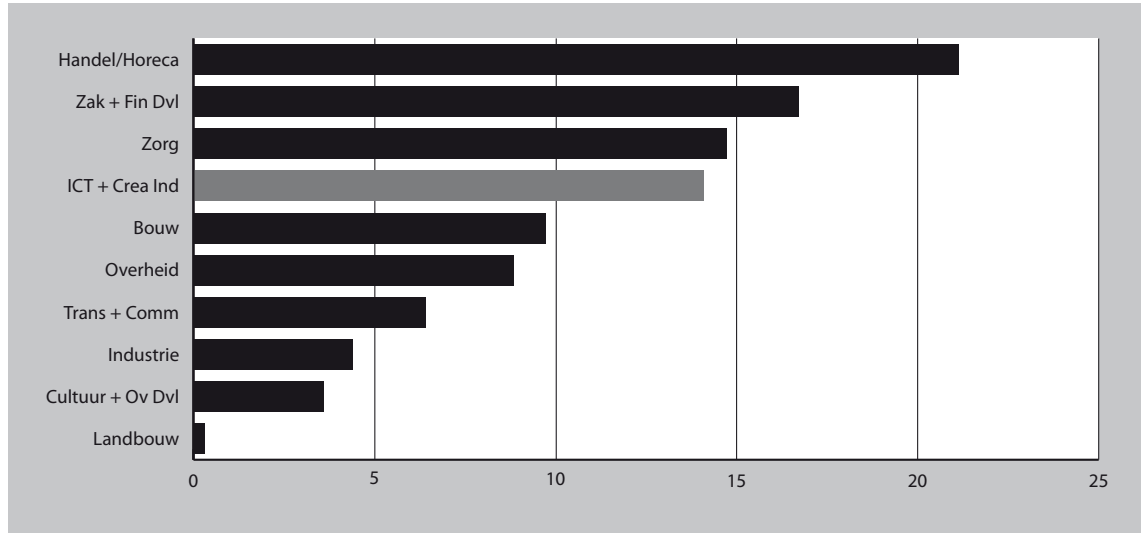
6.8

Nieuwegein

Nieuwegein heeft één specialisatie: facilitaire ICT-diensten. De afgelopen twee jaar heeft Nieuwegein vrijwel alleen banengroei gezien in de ICT-dienstensector, vooral in de grootste bedrijven. In de media-industrie verdwenen versneld banen bij de grote uitgeverijen uit de stad.

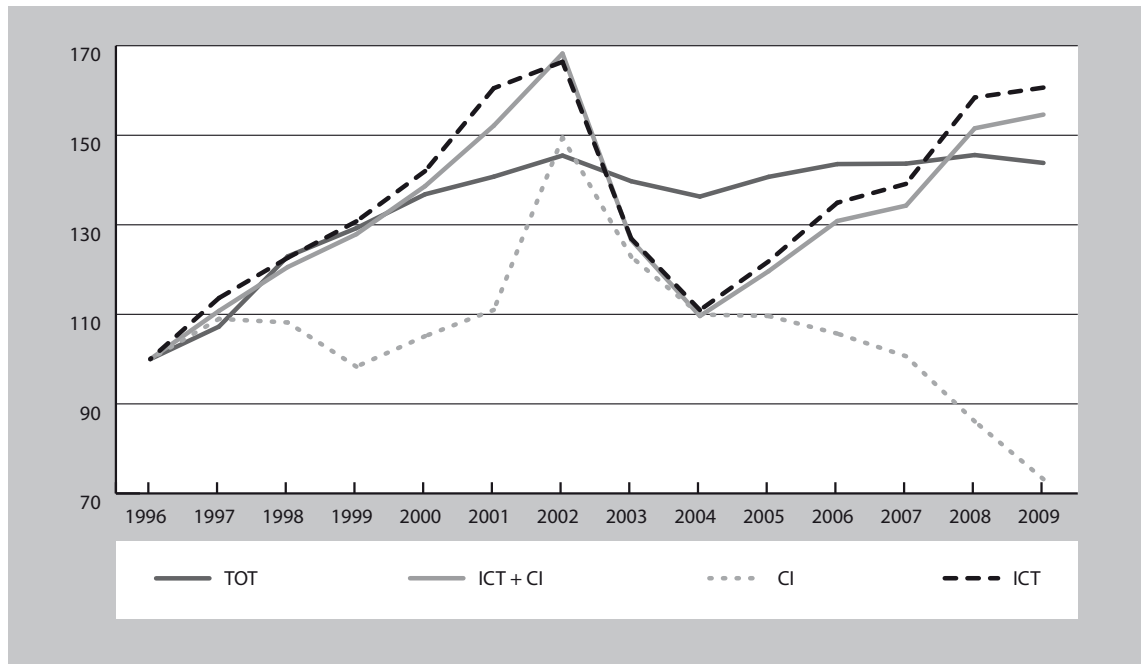
- In Nieuwegein vormen de creatieve industrie en de ICT-sector de vierde sector van de lokale economie, met 14% van de lokale werkgelegenheid. Samen zijn de sectoren goed voor bijna 6.500 banen.
- De totale werkgelegenheid in Nieuwegein blijft sinds 2000 min of meer stabiel, met lichte conjuncturele fluctuaties. De werkgelegenheid in de creatieve industrie vertoont een sterk dalende lijn. De omvang van de ICT-werkgelegenheid beweegt sterk mee op de conjunctuur: na een piek in 2002 daalde de werkgelegenheid in korte tijd sterk. Nieuwegein heeft echter in deze sector nagenoeg haar oude niveau weer bereikt. Alleen sinds 2007 lijkt de stijgende lijn weer onderbroken door de recente economische downturn.
- De ICT-dienstverlening neemt het grootste aantal banen voor haar rekening, te weten 5.600. Het gaat daarbij met name om softwareleveranciers en facilitaire dienstverleners. Deze banen zijn geconcentreerd in een beperkt aantal grotere organisaties, met een gemiddelde omvang van 19 werkzame personen.
- De ICT-dienstverlening is de sterke specialisatie van Nieuwegein. Het aantal banen in deze deelsector groeit en is ook de afgelopen twee jaar blijven groeien, ondanks de recessie.
- Het aantal banen in de creatieve industrie is bescheiden, te weten 800. Het aantal banen in de creatieve industrie loopt snel terug. Tussen 1996 en 2007 was de werkgelegenheid nog relatief stabiel maar sinds 2007 zijn bijna 300 banen verdwenen.
- Nieuwegein heeft een sterke ondervertegenwoordiging in de creatieve industrie, in vrijwel alle deelsectoren. Alleen op het vlak van de podiumkunsten bekleedt de stad een gemiddelde positie. De stad verliest structureel banen in de media en entertainmentindustrie maar ook in de creatieve zakelijke dienstverlening. Bedrijven in beide deelsectoren verkiezen kennelijk stedelijke vestigingsmilieus boven vestigingsmilieus in de randgemeenten.
- De banengroei in de ICT-sector sinds 1996 is vooral gerealiseerd binnen de grote bedrijven. Ook in de microbedrijven (t/m 5 werkzame personen) nam de werkgelegenheid toe. De kleine en middelgrote bedrijven moesten banen uitstoten. Ook in de jongste recessie bleven de grote en de kleinste bedrijven werkgelegenheid creëren.
- De grote bedrijven in de creatieve industrie stootten sinds 1996 gezamenlijk meer dan 500 banen uit. Dit kon nog deels worden opgevangen door een groei van het aantal zzp'ers. Per saldo echter trad een verlies aan creatieve werkgelegenheid op. In de recente periode van economische stagnatie is ook de groei van het aantal eenpitters tot stilstand gekomen.

Figuur 6.8.1: Sectorstructuur van de Nieuwegeinse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.8.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Nieuwegein in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.8.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Nieuwegein in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Nieuwegein	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	281	79	-12	25	63
<i>Podiumkunsten</i>	111	25	45	-13	105
<i>Scheppende kunsten</i>	31	23	18	9	41
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	106	29	-82	23	76
<i>Cultureel erfgoed</i>	33	2	7	6	26
Media en entertainmentindustrie	198	96	-134	-293	38
<i>Radio en televisie</i>	5	5	4	0	5
<i>Persmedia</i>	80	45	-124	-293	42
<i>Film</i>	47	21	5	6	70
<i>Muziekindustrie</i>	6	3	6	1	56
<i>Boekenindustrie</i>	51	13	26	-5	74
<i>Overige uitgeverijen</i>	1	1	-36	-1	7
<i>Live entertainment</i>	8	8	-15	-1	11
Creatieve zakelijke dienstverlening	315	126	-145	-30	70
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	37	24	23	-6	48
<i>Communiceren en informatie</i>	278	102	-168	-24	75
Creatieve industrie	794	301	-291	-298	56
ICT en creatieve industrie	6.418	606	2.267	844	216

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.8.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Nieuwegein in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Nieuwegein	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	479	210	-254	-325	56
<i>Radio en televisie</i>	5	5	4	0	5
<i>Persmedia</i>	80	45	-124	-293	42
<i>Film</i>	47	21	5	6	70
<i>Muziekindustrie</i>	6	3	6	1	56
<i>Boekenindustrie</i>	51	13	26	-5	74
<i>Overige uitgeverijen</i>	1	1	-36	-1	7
<i>Reclame en PR-bureaus</i>	267	100	-143	-28	76
<i>Industrieel ontwerp en vormgeving</i>	22	22	8	-5	40
Diensten	5.601	300	2.594	1.138	430
<i>Drukkerijen en reproductie</i>	178	24	-129	-33	82
<i>Telecommunicatie</i>	163	19	109	-29	83
<i>Software</i>	2.067	193	161	506	355
<i>Facilitaire ICT-diensten</i>	3.193	64	2.453	694	1038
Hardware	23	5	-36	4	9
<i>Vervaardiging ICT hardware</i>	10	5	-13	6	4
<i>Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware</i>	13	0	-23	-2	38
ICT	6.103	515	2.304	817	253
ICT en creatieve industrie	6.418	606	2.267	844	216

Bron: LISA

Tabel 6.8.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Nieuwegein, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Nieuwegein	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	53	11	16	82	-174	-12
Media en entertainmentindustrie	55	10	-19	-8	-172	-134
Creatieve zakelijke dienstverlening	65	13	42	-81	-184	-145
Creatieve industrie	173	34	39	-7	-530	-291

Bron: LISA

Tabel 6.8.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Nieuwegein, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Nieuwegein	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	2	16	-10	30	-13	25
Media en entertainmentindustrie	17	-5	-3	1	-303	-293
Creatieve zakelijke dienstverlening	1	-8	-15	-8	0	-30
Creatieve industrie	20	3	-28	23	-316	-298

Bron: LISA

Tabel 6.8.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Nieuwegein, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Nieuwegein	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	113	34	4	-49	-356	-254
Diensten	136	122	-24	-14	2.385	2.605
Hardware	9	2	-9	-49	0	-47
ICT	258	158	-29	-112	2.029	2.304

Bron: LISA

Tabel 6.8.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Nieuwegein, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Nieuwegein	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	14	-8	-21	-7	-303	-325
Diensten	37	43	-51	7	1.106	1.142
Hardware	2	-2	0	0	0	0
ICT	53	33	-72	0	803	817

Bron: LISA

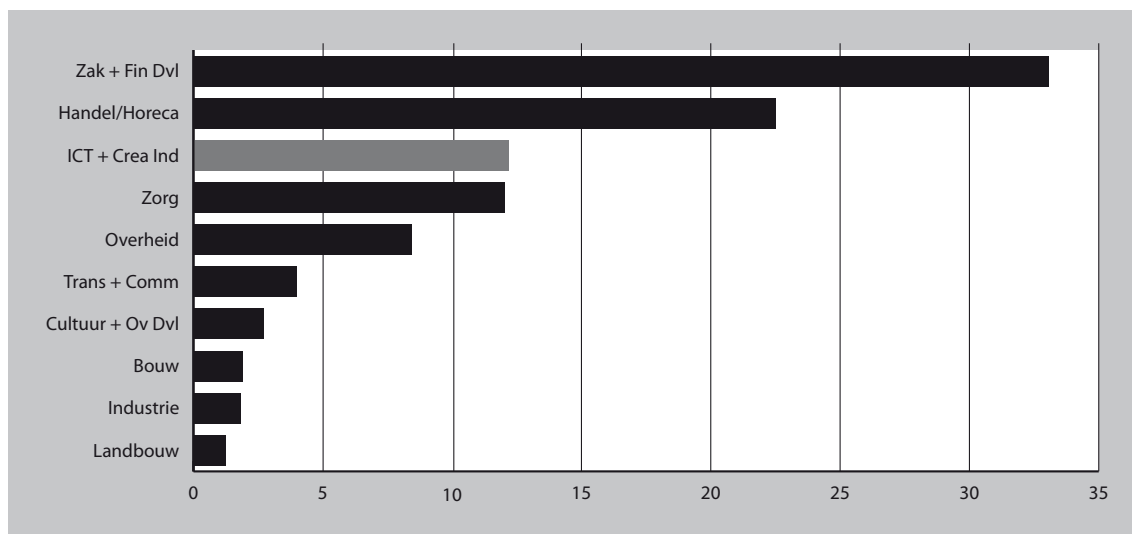
6.9

Amstelveen

Amstelveen heeft specialisaties in de reclamebranche en in de softwareontwikkeling. De afgelopen twee jaar is de werkgelegenheidsontwikkeling in de creatieve zakelijke dienstverlening gestagneerd. Grote bedrijven in deze deelsector stoten banen uit; kleine en middelgrote bedrijven daarentegen groeien nog wel. Groei trad ook op bij de grote ICT-dienstverleners.

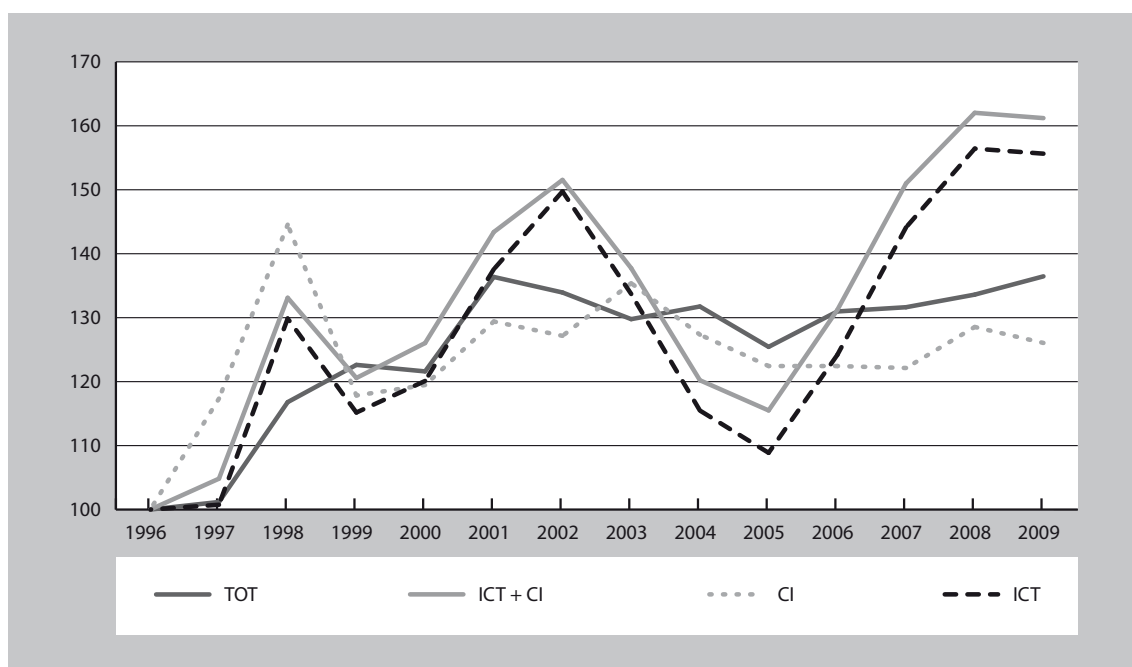
- In Amstelveen vormen de creatieve industrie en de ICT-sector gezamenlijk de derde sector in de lokale economie, met ruim 5.000 banen.
- De ontwikkeling van het totaal aantal banen in Amstelveen stagneert sinds 2001. De werkgelegenheidsontwikkeling van de ICT-sector duikt daar in laagconjunctuur onder en in hoogconjunctuur boven. Tussen 2002-2005 maakte Amstelveen een sterke daling van het aantal ICT-banen door. Sinds 2005 stijgt het aantal banen echter structuur en sterk, waardoor de sector op een niveau zit boven de piek in 2002. De werkgelegenheid in de creatieve industrie bevond zich in 1998 op een hoogtepunt, daalde daarna sterk en bevindt zich sinds 2003 op een structureel lager niveau. Zolwe de ICT-sector als de creatieve industrie zien sinds 2007 een lichte daling van de werkgelegenheid; de totale werkgelegenheid blijft echter wél stijgen.
- Amstelveen kent een grote concentratie van reclame- en PR-bureaus. Deze bedrijfstak telt bijna 1.400 banen van de 2.200 in de gehele creatieve industrie. De werkgelegenheid bij deze bureaus is sinds 1996 met een bescheiden 200 banen gegroeid. Daarnaast zorgde de deelsector kunsten en cultureel erfgoed nog voor een toename met 264 banen sinds 1996. De media en entertainmentindustrie verloor banen. De meest recente periode toont een ander beeld: de groei in de creatieve zakelijke diensten stagneert, kunsten en cultureel erfgoed stoot banen uit terwijl de media en entertainmentindustrie een kleine groei van de werkgelegenheid laat zien. Bij de groeiers is de groei er duidelijk uit, terwijl de media en entertainmentindustrie Amstelveen in overweging neemt als vestigingsplaats. Overigens heeft Amstelveen trackrecord op het gebied van huisvesting van mediabedrijven; de bedrijfstak is er sterk ondervertegenwoordigd.
- In de ICT-sector leveren de ICT-dienstverleners de meeste banen: ruim 2.800. De softwareleveranciers zijn de grootste werkgevers. Deze bedrijfstak vormt ook een Amstelveense specialisatie. Hier vond bovendien sinds 1996 de grootste werkgelegenheids groei plaats (+1.700 banen). Deze groei houdt zelfs in de recente periode aan, ondanks de recessie.
- In de creatieve industrie hebben de grote bedrijven de meeste banen moeten uitstoten. De groei van het aantal banen vond in iedere grootteklasse plaats. Daarbij valt de positie van de kleine bedrijven (6 t/m 10 werkzame personen) op: zij zorgen voor de minste banen. Dit zijn de bedrijven tussen servet en tafellaken, die te groot zijn geworden voor een platte structuur en een eenvoudig businessmodel maar aarzelen bij de stap naar verdere groei en professionalisering.
- In de ICT-sector vindt de groei juist bij de grote bedrijven plaats, hoewel de microbedrijven ook een belangrijke bijdrage leveren. Sinds 2007 echter zijn de grote bedrijven wat terughoudender bij het creëren van banen, terwijl de eenpitters onverdroten verder gaan.

Figuur 6.9.1: Sectorstructuur van de Amstelveense economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.9.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amstelveen in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.9.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Amstelveen in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amstelveen	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	458	166	264	-26	112
<i>Podiumkunsten</i>	111	31	77	16	115
<i>Scheppende kunsten</i>	53	42	34	6	76
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	218	82	137	-48	172
<i>Cultureel erfgoed</i>	76	11	16	0	65
Media en entertainmentindustrie	320	174	-59	75	68
<i>Radio en televisie</i>	46	21	30	12	55
<i>Persmedia</i>	138	66	-84	51	79
<i>Film</i>	59	34	2	7	97
<i>Muziekindustrie</i>	10	7	1	-1	102
<i>Boekenindustrie</i>	37	26	-32	-10	59
<i>Overige uitgeverijen</i>	4	2	2	0	31
<i>Live entertainment</i>	26	18	22	16	39
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.443	227	254	20	353
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	79	50	52	21	111
<i>Communiceren en informatie</i>	1.364	177	202	-1	404
Creatieve industrie	2.221	567	459	69	172
ICT en creatieve industrie	5.065	930	1.923	321	187

Bron: LISA

Tabel 6.9.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Amstelveen in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amstelveen	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	1.707	373	163	85	220
<i>Radio en televisie</i>	46	21	30	12	55
<i>Persmedia</i>	138	66	-84	51	79
<i>Film</i>	59	34	2	7	97
<i>Muziekindustrie</i>	10	7	1	-1	102
<i>Boekenindustrie</i>	37	26	-32	-10	59
<i>Overige uitgeverijen</i>	4	2	2	0	31
<i>Reclame en PR-bureaus</i>	1.354	169	212	3	423
<i>Industrieel ontwerp en vormgeving</i>	59	48	32	23	118
Diensten	2.804	360	1.697	249	236
<i>Drukkerijen en reproductie</i>	53	16	-65	-2	27
<i>Telecommunicatie</i>	93	14	77	9	52
<i>Software</i>	2.214	294	2.024	232	417
<i>Facilitaire ICT-diensten</i>	444	36	-339	10	158
Hardware	40	3	-233	3	17
<i>Vervaardiging ICT hardware</i>	26	3	-144	8	13
<i>Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware</i>	14	0	-89	-5	44
ICT	4.551	736	1.627	337	207
ICT en creatieve industrie	5.065	930	1.923	321	187

Bron: LISA

Tabel 6.9.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Amstelveen, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amstelveen	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	78	88	15	66	17	264
Media en entertainmentindustrie	59	46	-12	-73	-79	-59
Creatieve zakelijke dienstverlening	73	27	31	159	-36	254
Creatieve industrie	210	161	34	152	-98	459

Bron: LISA

6 Top 10 cross media gemeenten in de Noordvleugel

Tabel 6.9.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Amstelveen, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Amstelveen	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	17	9	-3	-59	10	-26
Media en entertainmentindustrie	34	11	-6	36	0	75
Creatieve zakelijke dienstverlening	21	11	23	75	-110	20
Creatieve industrie	72	31	14	52	-100	69

Bron: LISA

Tabel 6.9.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Amstelveen, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amstelveen	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	119	60	13	86	-115	163
Diensten	180	80	-49	84	1.258	1.553
Hardware	7	8	-9	0	-95	-89
ICT	306	148	-45	170	1.048	1.627

Bron: LISA

Tabel 6.9.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Amstelveen, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Amstelveen	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	46	20	7	122	-110	85
Diensten	80	-2	-6	-40	226	258
Hardware	-3	-3	0	0	0	-6
ICT	123	15	1	82	116	337

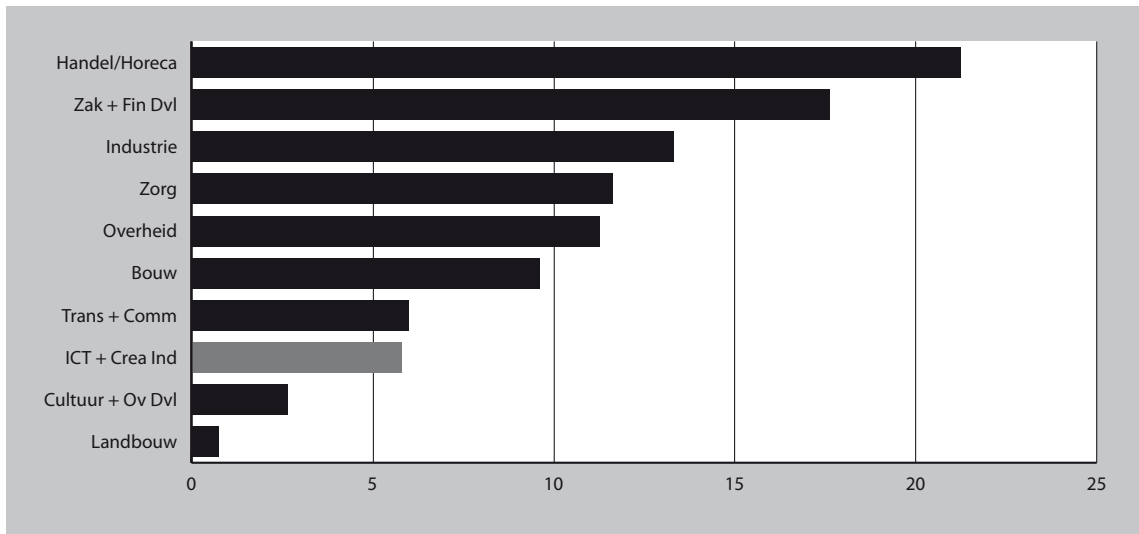
Bron: LISA

6.10 Zaanstad

Zaanstad heeft alleen een lichte specialisatie in drukkerijen en reproductie, een bedrijfstak die juist wordt getroffen door structureel werkgelegenheidsverlies. De afgelopen twee jaar is de werkgelegenheid gegroeid in de media- en entertainmentindustrie (persmedia, boekenuitgeverijen) en in de reclamebranche. De grootste aanwas manifesteert zich bij de microbedrijven (0-5 werknemers).

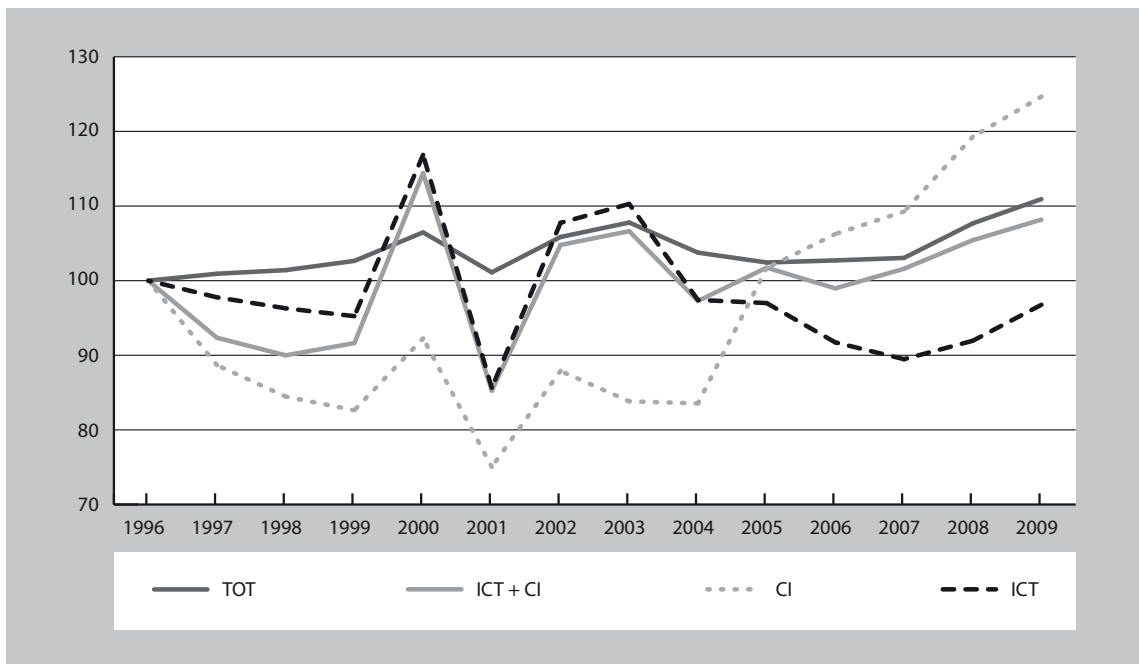
- In Zaanstad vormen de creatieve industrie en ICT-sector de op twee na kleinste sector. De ruim 3.500 banen vertegenwoordigen 6% van de totale werkgelegenheid in de gemeente.
- De ontwikkeling van de totale werkgelegenheid in Zaanstad heeft lang gestagneerd. Eigenlijk is pas sinds 2007 banengroei zichtbaar. De werkgelegenheid in de creatieve industrie zit sinds 2004 in de lift en lijkt geen last te hebben van de recente conjuncturele neergang. De werkgelegenheid in de ICT-sector stijgt pas sinds 2007 aarzelend, na een neergang sinds 2003.
- Zaanstad heeft in vrijwel alle bedrijfstakken in de creatieve industrie en in de ICT-sector een ondervertegenwoordiging. Alleen in de grafische sector is sprake van een specialisatie - alleen is dit juist de bedrijfstak waar grote aantallen banen verdwijnen door overcapaciteit en verschuiving in mediagebruik. Toch lijken de Zaanse reproductiebedrijven hier de bodem te hebben bereikt, gelet op het afnemend banenverlies.
- In de creatieve industrie wordt de grootste sector gevormd door kunsten en cultureel erfgoed. Hier zijn sinds 1996 ruim 400 banen bijgekomen, en de groei is nog niet stilgevallen. Recent manifesteert zich ook groei in de media en entertainmentindustrie. De creatieve zakelijke diensten hebben sinds 1996 banen zien verdwijnen maar lijken zich enigszins te herstellen.
- In de ICT-sector zorgen de softwareleveranciers voor banengroei. Ondanks de recente economische neergang blijft de werkgelegenheid er groeien. De groei in deze bedrijfstak kon echter het banenverlies sinds 1996 in de drukkerijen en de telecombedrijven niet goedmaken.
- In de creatieve industrie zijn het de microbedrijven (t/m 5 werkzame personen) die sinds 1996 hebben gezorgd voor banengroei. Die rol zijn ze ook tussen 2007-2009 blijven vervullen. De middelgrote bedrijven (11 t/m 50 werkzame personen) groeiden tussen 1996-2007 nog wel maar kregen het na 2007 moeilijk.
- Ook in de ICT-sector zorgden de microbedrijven en de kleine bedrijven (t/m 10 werkzame personen) voor de banengroei sinds 1996. Met name door de opkomst van de freelancers kon het banenverlies tussen 1996-2009 worden beperkt. In de periode 2007-2009 zorgden de freelancers, samen met de kleine bedrijven, zelfs voor werkgelegenheidsgroei in de ICT-sector.

Figuur 6.10.1: Sectorstructuur van de Zaanstadse economie in 2009, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren

Bron: LISA

Figuur 6.10.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Zaanstad in de periode 1996-2009 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie

Bron: LISA

Tabel 6.10.1: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie in Zaanstad in 2009, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment-industrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Zaanstad	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Kunsten en cultureel erfgoed	699	220	414	72	117
<i>Podiumkunsten</i>	156	34	80	47	110
<i>Scheppende kunsten</i>	75	63	30	25	74
<i>Overig kunst en erfgoed</i>	299	100	246	13	162
<i>Cultureel erfgoed</i>	169	23	58	-13	99
Media en entertainmentindustrie	398	196	99	112	58
<i>Radio en televisie</i>	20	16	11	5	16
<i>Persmedia</i>	196	90	90	44	77
<i>Film</i>	61	28	10	11	68
<i>Muziekindustrie</i>	11	7	-16	2	77
<i>Boekenindustrie</i>	77	36	69	42	84
<i>Overige uitgeverijen</i>	0	0	0	0	0
<i>Live entertainment</i>	33	19	-65	8	34
Creatieve zakelijke dienstverlening	571	291	-183	22	96
<i>Vormgeving en ontwerp</i>	82	57	50	-65	79
<i>Communiceren en informatie</i>	489	234	-233	87	99
Creatieve industrie	1.668	707	330	206	89
ICT en creatieve industrie	3.531	1.166	267	215	89

Bron: LISA

Tabel 6.10.2: Aantal banen, aantal vestigingen, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de ICT in Zaanstad in 2009, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Zaanstad	Banen 2009	Vestigingen 2009	Banengroei 1996-2009	Banengroei 2007-2009	LQ NL=100
Content	923	461	-30	201	82
<i>Radio en televisie</i>	20	16	11	5	16
<i>Persmedia</i>	196	90	90	44	77
<i>Film</i>	61	28	10	11	68
<i>Muziekindustrie</i>	11	7	-16	2	77
<i>Boekenindustrie</i>	77	36	69	42	84
<i>Overige uitgeverijen</i>	0	0	0	0	0
<i>Reclame en PR-bureaus</i>	481	228	-239	89	103
<i>Industrieel ontwerp en vormgeving</i>	77	56	45	8	105
Diensten	1.777	441	-76	156	103
<i>Drukkerijen en reproductie</i>	766	68	-415	-24	265
<i>Telecommunicatie</i>	53	22	-317	24	20
<i>Software</i>	741	298	622	130	96
<i>Facilitaire ICT-diensten</i>	217	53	34	26	53
Hardware	86	18	13	-147	25
<i>Vervaardiging ICT hardware</i>	58	18	-2	-147	19
<i>Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware</i>	28	0	15	0	61
ICT	2.786	920	-93	210	87
ICT en creatieve industrie	3.531	1.166	267	215	89

Bron: LISA

Tabel 6.10.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de creatieve industrie in Zaanstad, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Zaanstad	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	100	116	-20	54	164	414
Media en entertainmentindustrie	95	24	2	-22	0	99
Creatieve zakelijke dienstverlening	104	26	-8	14	-319	-183
Creatieve industrie	299	166	-26	46	-155	330

Bron: LISA

Tabel 6.10.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de creatieve industrie in Zaanstad, onderverdeeld naar kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainmentindustrie, en creatieve zakelijke dienstverlening

Zaanstad	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Kunsten en cultureel erfgoed	49	27	0	-48	44	72
Media en entertainmentindustrie	48	38	-6	32	0	112
Creatieve zakelijke dienstverlening	53	10	16	-57	0	22
Creatieve industrie	150	75	10	-73	44	206

Bron: LISA

Tabel 6.10.5: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 1996-2009 in de ICT in Zaanstad, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Zaanstad	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	194	46	2	47	-319	-30
Diensten	217	73	57	-206	-248	-107
Hardware	19	1	22	2	0	44
ICT	430	120	81	-157	-567	-93

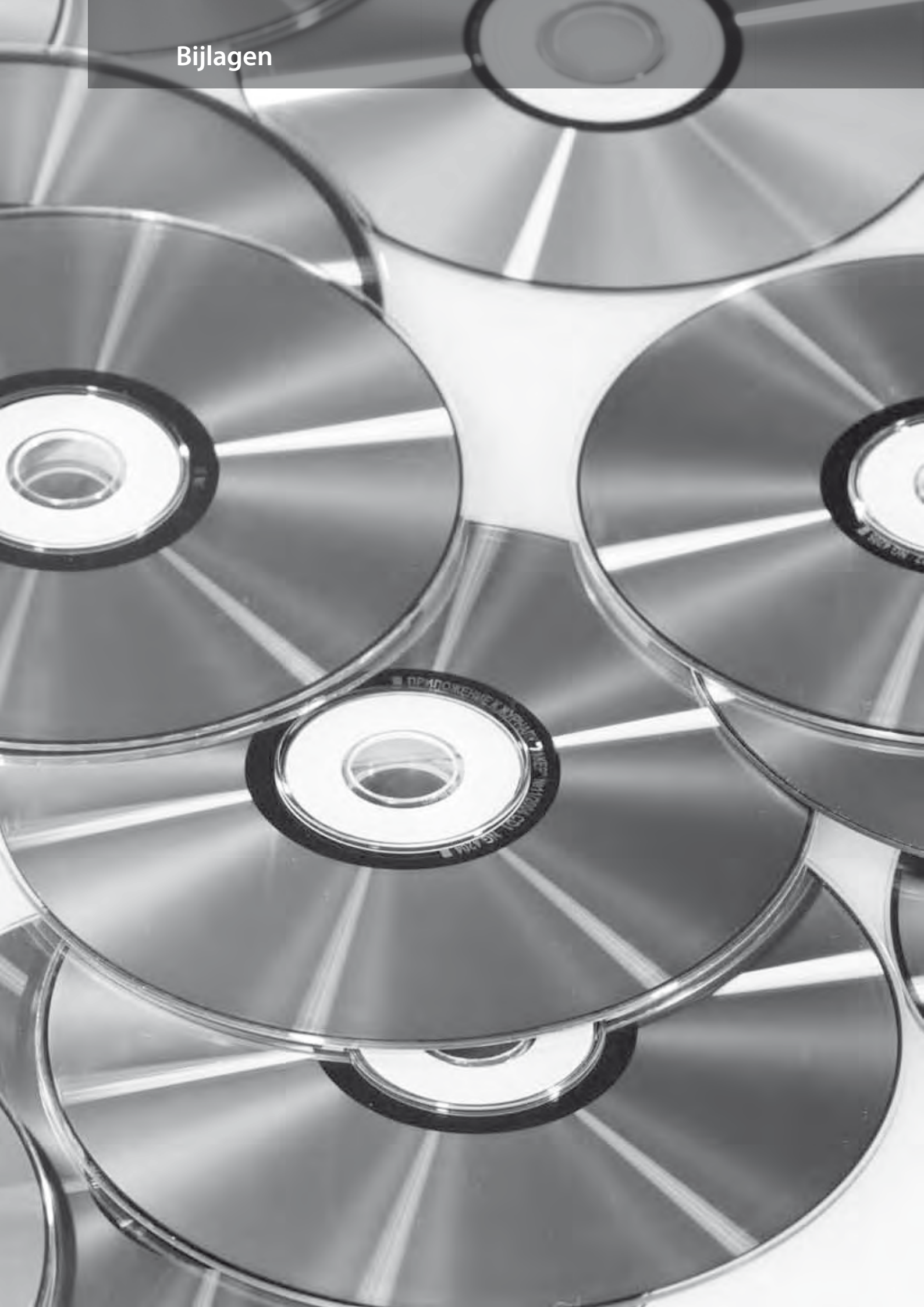
Bron: LISA

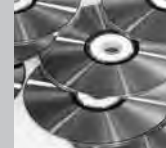
Tabel 6.10.6: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2007-2009 in de ICT in Zaanstad, onderverdeeld naar content, diensten en hardware

Zaanstad	0 t/m 1	2 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 50	50+	Totaal
Content	101	42	32	26	0	201
Diensten	90	-19	-2	17	71	157
Hardware	5	1	12	-27	-139	-148
ICT	196	24	42	16	-68	210

Bron: LISA

Bijlage 1 Operationele definities ICT en creatieve industrie

Tabel 2.1: Afbakening op bedrijfstakniveau van de creatieve industrie naar deelsectoren

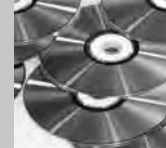
Kunsten en cultureel erfgoed		Media en entertainmentindustrie		Creatieve zakelijke dienstverlening	
7990	Informatieverstrekking op het gebied van toerisme	5811	Uitgeverijen van boeken	7021	Public relations bureaus
90011	Beoefening van podiumkunst	5813	Uitgeverijen van kranten	7111	Architecten
90012	Producenten van podiumkunst	5814	Uitgeverijen van tijdschriften	7311	Reclamebureaus
9002	Dienstverlening voor uitvoerende kunst	5819	Overige uitgeverijen (niet van software)	7312	Handel in advertentieruimte en -tijd
9003	Schrijven en overige scheppende kunst	5821	Uitgeverijen van computerspellen	7410	Industrieel ontwerp en vormgeving
90041	Theaters en schouwburgen	5829	Overige uitgeverijen van software	8230	Organiseren van congressen en beurzen
91011	Openbare bibliotheken	59111	Productie van films (geen televisiefilms)		
91012	Kunstuitleencentra	59112	Productie van televisieprogramma's		
91019	Overige culturele uitleencentra en openbare archieven	5912	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie		
91021	Musea	5913	Distributie van films en televisieproducties		
91022	Kunstgalerieën en -expositieruimten	5914	Bioscopen		
9103	Monumentenzorg	5920	Maken en uitgeven van geluidsopnamen		
94993	Steunfondsen (niet op het gebied van welzijnszorg)	6010	Radio-omroepen		
94994	Vriendenkringen op het gebied van cultuur, fanclubs	6020	Televisie-omroepen		
		6321	Persagentschappen		
		6329	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info		
		74201	Fotografie		
		90013	Circus en variété		
		93211	Pret- en themaparken		
		93212	Kermisattracties		

Bron: LISA

Tabel 2.2: Afbakening op bedrijfstakniveau van de ICT-sector naar deelsectoren

Content		Diensten		Hardware	
5811	Uitgeverijen van boeken	1811	Drukkerijen van dagbladen	2611	Vervaardiging van elektronische componenten
5813	Uitgeverijen van kranten	18121	Drukkerijen van boeken e.d.	2612	Vervaardiging van elektronische printplaten
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	18122	Drukkerijen van tijdschriften	2620	Vervaardiging van computers en randapparatuur
5819	Overige uitgeverijen (niet van software)	18123	Drukkerijen van reclame	2630	Vervaardiging van communicatieapparatuur
5821	Uitgeverijen van computerspellen	18124	Drukkerijen van verpakkingen	2640	Vervaardiging van consumentenelektronica
5829	Overige uitgeverijen van software	18125	Drukkerijen van formulieren	2651	Vervaardiging van meet-, regel-, navigatie- en controleapp.
59111	Productie van films (geen televisiefilms)	18129	Overige drukkerijen n.e.g.	2670	Vervaardiging van optische instrumenten en apparatuur
59112	Productie van televisieprogramma's	1813	Prepress- en premedia-activiteiten	2680	Vervaardiging van informatiedragers
5912	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie	1814	Grafische afwerking en overige verwante activiteiten	2731	Vervaardiging van kabels van optische vezels
5913	Distributie van films en televisieproducties	1820	Reproductie van opgenomen media	2732	Vervaardiging van overige elektrische, elektronische kabels
5914	Bioscopen	6110	Draadgebonden telecommunicatie	2790	Vervaardiging van overige elektrische apparatuur
5920	Maken en uitgeven van geluidsopnamen	6120	Draadloze telecommunicatie	3313	Reparatie van elektronische en optische apparatuur
6010	Radio-omroepen	6130	Telecommunicatie via satelliet	3314	Reparatie van elektrische apparatuur
6020	Televisie-omroepen	6190	Overige telecommunicatie	3323	Installatie van elektronische en optische apparatuur
6321	Persagentschappen	6201	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software	3324	Installatie van elektrische apparatuur
6329	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info	6202	Advisering op het gebied van informatietechnologie	7733	Verhuur en lease van computers en kantoorapparatuur
7021	Public relationsbureaus	6203	Beheer van computerfaciliteiten	9511	Reparatie van computers en randapparatuur
7311	Reclamebureaus	6209	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info	9512	Reparatie van communicatieapparatuur
7312	Handel in advertentieruimte en -tijd	6311	Gegevensverwerking, webhosting en aanverwante activiteiten		
7410	Industrieel ontwerp en vormgeving	6312	Webportals		
74201	Fotografie				

Bron: LISA

Bijlage 2 Gemeenten in de Noordvleugel

Gemeente

1. Almere
2. Abcoude
3. Amersfoort
4. Baarn
5. De Bilt
6. Breukelen
7. Bunnik
8. Bunschoten
9. Eemnes
10. Houten
11. Leusden
12. Loenen
13. Lopik
14. Maarssen
15. Montfoort
16. Soest
17. Utrecht
18. Woudenberg
19. IJsselstein
20. Zeist
21. Nieuwegein
22. Aalsmeer
23. Amstelveen
24. Amsterdam
25. Graft-De Rijp
26. Beemster
27. Bennebroek
28. Beverwijk
29. Blaricum
30. Bloemendaal
31. Bussum
32. Castricum
33. Diemen
34. Edam-Volendam
35. Haarlem
36. Haarlemmerliede en Spaarnwoude
37. Haarlemmermeer
38. Heemskerk
39. Heemstede
40. Hilversum
41. Huizen
42. Landsmeer
43. Laren
44. Muiden
45. Naarden
46. Oostzaan
47. Ouder-Amstel
48. Purmerend
49. Uitgeest
50. Uithoorn
51. Velsen
52. Weesp
53. Zandvoort
54. Zeevang
55. Zaanstad
56. Oudewater
57. Vianen
58. Woerden
59. De Ronde Venen
60. Waterland
61. Wormerland
62. Wijdemeren

